

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI**

DEMOKRATİK EĞİTİM
(DEMOKRATİK EĞİTİMDE DEĞER, METOD VE GAYELER)
Doktora Tezi

Aynur CIRIK

İSTANBUL-2013

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI**

DEMOKRATİK EĞİTİM

(DEMOKRATİK EĞİTİMDE DEĞER, METOD VE GAYELER)

Doktora Tezi

Aynur CIRIK

Danışman: Prof. Dr. Bayraktar BAYRAKLI

İstanbul, 2013

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi AYNUR CIRIK'ın DEMOKRATİK EĞİTİM (DEMOKRATİK EĞİTİMDE DEĞER, METOD VE GAYELER) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 04.02.1999 tarih ve 1999-1/8 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından ~~oy birliği~~ / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ..03../01../2013...

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. BAYRAKTAR BAYRAKLI
2. Jüri Üyesi	Prof. Dr. BEDRETTİN ÇETİNER
3. Jüri Üyesi	Prof. Dr. MEHMET FARUK BAYRAKTAR
4. Jüri Üyesi	Prof. Dr. HAMİT ER
5. Jüri Üyesi	Doç. Dr. İRFAN BAŞKURT

İmzası

ÖZET

Demokratik değerler ve demokrasi insan aklının rehberliğinde oluşturulmuş bir yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzı insan onuruna ve insana saygıyı temel alır. Demokrasiyi ve demokratik değerleri toplumsal ve bireysel ölçekte içselleştirmek yalnızca demokratik eğitim ile mümkündür.

Tek tip insan yetiştiren eğitim anlayışına dayalı geleneksel yapıyı, modern, çok yönlü insan yetiştirmeyi amaçlayan demokratik yapıya doğru kaydırma çabaları hızla sürmektedir. Bireyi sosyalleştiren toplumsal bütünün bir parçası haline getiren en temel eğitim ortamı aile olmakla birlikte, daha planlı ve programlı olarak çocuğu toplumsal hayata hazırlayan, onu ihtiyacı olan bilgi ve becerilerle donatan diğer önemli toplumsal kurum okuldur. Demokratikleşmiş ya da demokratikleşme aşamasında olan tüm toplumlarda demokratik eğitimin temel amacı öğrencilere demokratik eğitim ve onun sevgi, bilgi adalet, özgürlük, güven, özgüven ve din gibi değerlerinin kazandırılmasıdır.

Bu eğitimin hedefleri; bireysel farklılıklarının bilincinde olarak öğrencileri doğru ve çağdaş bilgi ile donatmak, onların derse ilgilerini ve motivasyonlarını sağlamak, onların yeteneklerini keşfetmek, onlara özgüven bilinci vermek, onları hoşgörü ve eşitlikle disipline etmektir. Demokratik eğitimde ideal bir eğitimci kültürlü, objektif, demokratik tavır sahibi, söz ve davranış bütünlüğü olan bir kişi olmalıdır. İdeal bir eğitimci aynı zamanda yeterli mesleki bilgi ve tecrübeye, pedagojik yeterliliğe sahip olmalıdır. Ayrıca eğitimin yapıldığı ana dil bilgisi ve o dilin mükemmel kullanılışı da çok önemlidir.

ABSTRACT

Democracy is a life-style which created by the guidance of human mind. This life-style's essentials are human dignity, human honour and human respect. Internalising the democracy and democratic values, socially and individually only possible with democratic education.

The ongoing efforts; are aiming to scroll the traditional education to a democratic structure. These efforts are also targeting to raise modern, and versatile people. The basic educational environment which socialises the child and makes him or her a part of the whole is; family. The second most important social institution which prepares the individual for the social life in a planned and programmed way and equips him or her with a necessary information and skills is; the school. In all societies, which are democratic or becoming democratic the principal aim at school is; to gain the students a democratic education and its values, such as; love, knowledge, justice, freedom, trust, confidence, self-confidence, equality and religion.

The goals of this education, are; to be aware of individual differences, to motivate the students properly, to equip them with correct and contemporary knowledge, to explore their capabilities, to give them self- control consciousness, to tolerate and to discipline them, also to treat them equally. In democratic education, the ideal educator must be, objective, democratic mannered, open-minded, speech and behaviour complianced and general cultured. The ideal teacher must have enough professional knowledge, professional experience, pedagogical proficiency. The perfect knowledge and usage of main language are also very important in democratic education.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
C. ARAŞTIRMANIN METODU.....	2
D. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	2

I. BÖLÜM

DEMOKRATİK EĞİTİM FELSEFESİNDE DEĞERLER

A. DEĞERLERİN TANIMI.....	10
C. DEĞERLERİN SIRALANIŞI.....	10
1. Düşünme.....	11
1.1. Yaratıcı Düşünme.....	11
1.2. Yansıtıcı Düşünme.....	14
1.3. Eleştirel düşünme.....	16
2. Sevgi.....	19
3. Bilgi.....	26
4. Adalet.....	31
5. Hürriyet.....	34
6. Güven.....	38
7. Eşitlik.....	40
8. Din.....	43

II. BÖLÜM

DEMOKRATİK EĞİTİMDE METOT ve ÇEŞİTLERİ

A. METODUN TANIMI ve ÖNEMİ.....	47
1. Metodun Tanımı.....	47
2. Demokratik Eğitimde Metodun Önemi.....	48
B. DEMOKRATİK EĞİTİMDE METOTLAR.....	52
1. Anlatma (takrir) Metodu.....	52
2. Soru-Cevap Metodu.....	56
3. Tartışma Metodu.....	62
4. Problem Çözme Metodu.....	66
5. Gözlem Metodu.....	70
6. Deney Metodu.....	74
7. Örnek Olay.....	78
8. Drama.....	80

III. BÖLÜM

DEMOKRATİK EĞİTİMİN GAYELERİ

DEMOKRATİK EĞİTİMİN GAYELERİ.....	84
A. Eğitimde Ferdi Farklılıklara Önem Verme.....	84
B. İlgi Uyandırma (Motivasyon).....	88
C. Doğru Bilgilendirme.....	92
1. Doğru Bilgi.....	93
2. Doğru İnanç.....	94
3. Doğru Davranış.....	95

D. Yetenekleri Keşfetme ve Geliştirme	95
E. Oto-Kontrol Bilinci Verme.....	97
1. Pozitif Disiplin.....	97
2. Oto-Kontrol (öz denetim) Bilinci Verme.....	98
3. Sevgiyi İfade Etme.....	98
4. Problem Davranışı Anlama.....	99
5. Çocukların Kendilerini İyi Hissetmelerini Sağlama.....	99
6. Güvenilir Bir Çevre Hazırlama.....	100
7. Problem Çözme Becerisi Kazandırma.....	100
8. Fazla Müdahale Etmeme.....	101
9. Sabırlı Olma.....	102
F. Saygı ve Hoşgörüyü Davranma.....	103
G. Örnek Olma, Söz- Davranış Uygunluğu.....	107
H. Eşitlik İlkesiyle Hareket Etmek.....	110

IV. BÖLÜM

DEMOKRATİK EĞİTİMDE İDEAL EĞİTİMCİNİN ÖZELLİKLERİ

İDEAL EĞİTİMCİNİN ÖZELLİKLERİ.....	115
1. Demokratik Tavır Sahibi Olmak.....	115
2. Açık Görüşlü ve Objektif Olmak.....	118
3. Yeterli Meslek ve Alan Bilgisi Sahibi Olmak.....	121
3.1. Alan Bilgisi.....	122
3.2. Meslek Bilgisi.....	122
4. Genel Kültür Sahibi Olmak.....	126

5. Pedagojik Formasyon Sahibi Olmak.....	126
a. Temsilcilik.....	127
b. Liderlik-Başkanlık.....	128
c. Öğreticilik.....	128
d. Arabuluculuk.....	128
e. Hakemlik.....	129
f. Rehberlik.....	129
6. Türkçeye Hakîm Olmak.....	130
7. İlgî ve Disiplin Sahibi Olmak.....	131
SONUÇ.....	138
BİBLİYOGRAFYA.....	141
ÖZGEÇMİŞ.....	158

ÖNSÖZ

Baskıdan uzak ve özgürce yetişebileceği demokratik bir ortamda birey, potansiyelini geliştirip kendini daha iyi tanıma imkânı bulabilir. Demokrasilerde hak, adalet, sorumluluk, eşitlik, açık görüşlülük, dürüstlük, hoşgörü, işbirliği, takdir gibi ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkelerin, insan haklarının kullanılmasında taşıdıkları önem nedeniyle bir tutum olarak, ilköğretim çağından itibaren bireylere kazandırılması gerekmektedir.

Yarınların emanet edileceği çocukların davranışlarının demokratik değerler çerçevesinde şekillenmesi ve çevresini yaşanılabilir bir mekân haline getirmesinde eğitim sisteminin bel kemiği olan öğretmen ve öğretmen davranışlarının da büyük etkisi vardır.

Bu çalışmamda demokrasinin tarihsel seyri, çeşitliliği, eğitimin tanımını, tarihsel süreci ve nasıl bir bilim olduğunu uzun uzun anlatma gereği duymadım. Buradan hareketle, demokrasinin bilgi, eşitlik, hürriyet, adalet, otorite, disiplin, sevgi gibi eğitimle ilgili değer, kavram, metot ve gayelerini konu aldım.

Değerli görüş ve bilgileriyle araştırmam boyunca yardımlarını esirgemeyen, güven ve destek veren, ilgilenen, engin hoşgörüsüyle bu günlere gelmeme vesile olan tez danışmanım Prof. Dr. Bayraktar BAYRAKLI' ya, sabırla beni dinleyip, önerileriyle daha güzel ve iyi' ye yönlendiren Prof. Dr. Bedrettin ÇETİNER, Prof. Dr. M. Faruk BAYRAKTAR, Prof. Dr. Hamit Er ve Yrd. Doç. Dr. Emine KESKİNER' e, ve eşim Mehmet CIRIK' a gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Aynur CIRIK

KISALTMALAR

a. g. e.	:	Adı geçen eser
a. g. m.	:	Adı geçen makale
ayr. Bkz	:	Ayrıca bakınız
C.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
Mad.	:	Maddesi
Ed.	:	Editör
Neş.	:	Neşreden
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
TED	:	Türk Eğitim Derneği

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamızın konusu; eşitlik adalet, hürriyet gibi kavramlarla özdeşleşen demokrasi kavramının eğitimdeki uygulamalarını, bu uygulamalarda demokratik prensip, ilke, metot ve gayelerinin eğitimine katkılarını görmektir.

Demokratik Eğitim Felsefesi değer, metot ve gayelerinin yetismekte olan yeni nesle etkili ve kaliteli bir eğitim sağlanabileceği konusu çalışma alanımızı oluşturmaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı demokratik eğitim felsefesinde değerleri anlatmak, tanıtmak, benimsetmek ve bu değerlerle yapılan eğitimin, demokratik tutum ve davranışları olumlu etkilediğine vurgu yapmaktır.

Demokratik eğitim felsefesinde amaç, kuramsal bilgileri ezberletmekten öteye gitmeli ve demokratik ilkeler yaşamın her alanında uygulanmalıdır. Demokrasinin uluslararası kabul görmüş ilkelerinin eğitim için de geçerli olduğu gerçeği amaç edinilmiştir

Bu gerçeklerin ışığında araştırmamızın amacı; eğitimdeki demokratik değer, metot ve gayelerin; akılcı, planlı, bilinçli, özgür, ayırt edici olması gerekliliğini anlatmaktır. Verimli eğitimin ancak dengeli, demokratik ölçütler içerisinde, bireysel ayrıcalıkları gözetken, sınırlanmamış koşullar içerisinde yürütülen bir eğitim olduğunu vurgulamaktır.

C. ARAŞTIRMANIN METODU

Bu çalışmada demokratik eğitim ve öğretimle ilgili kaynak eserlerden yararlanılmış, tezimiz, dokümantasyon metodu çerçevesinde oluşturulmuştur. Psikoloji, Sosyoloji, Felsefe, Sosyal Psikoloji, Eğitim Psikolojisi, Din Eğitimi ve Eğitim Bilimleri ile ilgili kitap, makaleler kullanılarak araştırmamız tamamlanmıştır.

D. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

“Demokrasi sözcüğü Yunanca halk anlamına gelen ‘demos’ ve iktidar anlamına gelen ‘kratos’ kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Sözcük anlamıyla halk iktidarı demektir; iktidarın, egemenliğin halka ait olduğu siyasal öğretisi anlamına gelmektedir.”¹

“Bir başka tanıma göre ise demokrasi, insanın sırf insan olması nedeniyle sahip olduğu hak ve hürriyetlerini kullanmasına imkân tanıyan bir yönetim şeklidir.”² Demokrasi, halkın siyasal iktidar üzerinde etkili, güçlü olduğu durumlar için kullanılmaktadır. Demokrasi günümüzde en çok konuşulan ve tartışılan kavramlardan biridir. Buna rağmen demokrasi bugün, herkesin üzerinde ittifak ettiği ne bir tanıma, ne de bir uygulama yaklaşımına sahip değildir.

“Demokrasinin en önemli özelliği, insanları tartışmaya, düşüncelerini özgürce ifade etmeye yöneltmesi ve eleştiriye açık olmasıdır.”³

Demokrasi; ana yurdu olan Eski Yunan’da Aristo ve Eflatun tarafından eleştirilmiş ve halk içinde, “ ayak takımının yönetimi ” gibi aşağılayıcı kavramlar kullanılmış ve “demokraside aşırı hürriyetin anarşiye dönüşeceği”⁴ korku ve endişesi taşımıştır. Fakat demokrasi diğer yönetim

¹ Kasım Karakütük, **Demokratik Laik Eğitim**, Ankara, 2001, s. 14.

² İsmail Doğan, **Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları**, Ankara, 2001, s. 141.

³ Rüştü Yeşil, **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, Ankara, 2002, s. 36.

⁴ Bayraktar Bayraklı, **Farabi’de Devlet Felsefesi**, İstanbul, 2008, s. 115.

şekillerinin arasından sıyrılarak günümüzde en yaygın yönetim sistemi haline gelmiştir.

“Demokrasi insan iradesine güvenir. İnsanların kendi kendine doğru kararlar alabileceğine, karşılaştıkları sorunları mantıklı, barışçıl ve doğru bir şekilde çözebileceklerine inanır. Başka bir deyişle demokrasi düşünebilen insanlara gereksinim duyar.”⁵

Demokratik bir toplum, demokrasi ilkelerinin ve değerlerinin hayata geçirilmesiyle oluşturulur. Demokratik ülkelerde bu işlevinin yerine getirilmesi öncelikle eğitim sisteminden beklenir. Demokrasi, sadece siyasî bir rejim değildir. Demokrasinin yaşayabilmesi için toplumda demokratik değerleri içine alan sosyal yaşayış biçimi olmalıdır, yani demokratik bir toplum oluşturulmalıdır.

Demokrasinin kültürle, toplumun zihniyet yapısı ve tarihî gerçekleriyle yakın ilişkisi vardır. Demokrasi kültürü, toplumda yerleştirilmeye çalışılırken o toplumun kültürel yapısı, değerler sistemi, ekonomik yapısı ve önceki sosyal hayatı göz ardı edilmemelidir.

Gelişmiş ülkelerde sosyal, siyasal zorunluluk hâline gelen demokrasinin ilerlemesinde eğitimin rolü büyüktür. Demokrasi ve eğitim karşılıklı etkileşim içindedir. Demokrasi, önce eğitimin konuları arasına girmiştir. Demokrasi eğitimi kapsamında olan demokratik davranışların kazandırılması da eğitimin daha kaliteli olmasını sağlamıştır.

Bir siyaset bilimi terimi olan demokrasi, zamanla geniş bir kullanım alanı bulmuş ve günümüzde, topluluğun bulunduğu her yerde kullanılır olmuştur. Bireylerden beklenen ise; herkesin karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıkları, birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygıyla karşıladıkları bir yaşam biçimi olduğu düşüncesini benimsemeleridir.

İnsan tabiatı demokratik nizam içerisinde hem hukukun ve hem de eğitimin merkezini teşkil etmiştir ve etmektedir. Demokrasi; sosyal nizamın

⁵ Cemil Öztürk, **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**, İstanbul, 2006, s. 181.

insanın tabiatındaki yetenekleri ortaya çıkaracak şekilde kurulmasını ister. Dolayısıyla bireyin ön plana çıktığı ve farklılıkların daha fazla önem kazandığı günümüzde, bu farklılıkların korunup sürdürülmesi, demokratik bir kültür içinde yetişen bireylerle mümkün olabilir. Demokrasi kültürünün öncelikli olarak okullarda yaşanması gerekir. Bu nedenle "demokratik eğitim" ile ilgili araştırmaların sayısı gittikçe artmakta olup; okul ve sınıf yönetiminin, okullardaki öğretim etkinliklerinin ve okul kültürünün nasıl daha demokratikleştirilebileceği sorusu, bu araştırmaların temelini oluşturmaktadır.

Demokrasi sayesinde okulda ve toplumda, bir takım haksızlıklara karşı bireyler korunur. Demokrasi, demokratik deneyimler içinde öğrenilir. Demokrasinin düzenli işlemesi, eğitim düzeyi yüksek yurttaşlarla mümkündür. Demokrasi için gerekli olan katılım, eğitilmiş bireylerle olanaklıdır. Öte yandan hem iyi bir yurttaş olabilmenin hem de haklarını savunabilmenin önkoşulu eğitimidir.⁶

Demokratik bir toplumda eğitimin işlevi, her çocuğun kendini gerçekleştirebileceği karakter, huy ve erdemleri geliştirmesine yardım etmektir. Ona göre toplumsal yaşamın kalitesini belirleyen iki ölçüt olup bunlar, bilinçli bir biçimde paylaşılan ilgi ve deneyimlerin çeşitliliği ve toplumsal birimlerle karşılıklı ilişkilerin zenginliği ve özgürlük düzeyidir. Bunlar, aynı zamanda demokratik toplumu tanımlayan temel niteliklerdir.⁷

Bir toplumda demokrasinin iyi işlemesinde üç önemli kurum belirleyici olur. Bunlar; devlet, okul ve ailedir. Demokrasinin bir yaşam biçimi olarak toplumda yerleşebilmesi için bu üç kurumda egemen olan değerlerin birbirini desteklemesi gerekir. Bunun için okulun demokratik değerlerle yönetilmesi, demokratik bir okul ve sınıf ortamının hazırlanması ve okulda demokratik bir eğitimin sunulması önemlidir.⁸

⁶Karakütük, a. g. e. , s. 14

⁷ Mehmet Şişman, **Eğitimde Demokrasi ve Sosyal Adalet**, Ankara, 2006, s. 291- 305.

⁸Karakütük, a. g. e. , s. 14

Demokratik eğitim aileye çok büyük önem vermektedir. ” Her şeyden önce çocukların kuvvetli sevgiyle büyütüleceği, sıhhi ve mutlu bir aileye ihtiyaçları vardır. İyi bir ailenin yerini hiçbir müessese alamaz. Beden ve zihnen sıhhatli, alçak gönüllü, başkalarının fikir ve haklarına saygı göstermek, diğerlerine karşı iyi niyet beslemek, kendi-kendini kontrol etmek, zor şeyleri başarmak, kendi isteklerini diğerlerinininkine feda etmek, isteyerek görev yapmak en iyi ve en başarılı şekilde aile hayatında gelişen şeylerdir.”⁹ “Aileler çocuklarına demokratik değerler, insan sevgisi ve insan haklarına bağlılık duygusu kazandırmaya çalışmalıdır. Bunun için de öncelikle anne ve babaların bu değerlerin kendi davranışlarına yansıtmaları, çocuklarına örnek olmaları gerekmektedir.”¹⁰

“Aile içinde demokratik davranışlar kazanabilen çocuk, aile dışındaki hayata daha kolay uyum sağlayacaktır. Uyum sorunu yaşamayacaktır. İşbölümü, düşünce ve kanaate saygı, keder ve sevincin paylaşılması, aile iktidarının korunması demokratik ve mutlu ve bir ailenin temel özelliklerindendir. Böyle bir aile ortamında yetişen ve bu yaşantıyı benimseyen birey haklarının bilincinde olur.”¹¹

“Demokratik bir aile ortamında yetişen bireylerden oluşan toplumlarda toplumsal yapı daha sağlam, ilişkiler daha güçlü, dayanışma ve paylaşma duygusu daha kuvvetli, toplumsal sorunların daha az olduğu görülür.”¹²

“Bireylerin ailede kazandıkları demokratik değerleri geliştirebilecekleri önemli kurumlardan birisi de okuldur. Birlikte yaşama kurallarının en yoğun olarak yaşandığı yer olan okul; demokrasi, hak ve özgürlük, saygı ve hoşgörü gibi değerlerin sınanması ve yerleştirilmesi için eşi bulunmaz bir ortamdır. Bu ortamda öğretmenlerin temel görevlerinden biri, öğrencilerinin

⁹Stella van Petten Henderson, **Introduction to Philosophy of Education**, Chicago, 1957, s. 35

¹⁰ Hasan Demirtaş, “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Önemi”, **Bilim ve Sanat Dergisi**, S. 20, Ankara, 2008, s. 8.

¹¹Savaş Büyükaragöz, **Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi**, Ankara, 1998, s. 27.

¹²Yeşil, a. g. e. , s. 95.

düşünen ve düşünceye saygılı bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmaktadır.”¹³

Sonuç olarak denilebilir ki; Demokratik eğitim toplumsal gelişmişliğin ölçütlerinden birisidir. Eğitim kurumlarında tek tip öğrenciler yetiştirmekten öte, farklı ve eleştirel düşünen, sorgulayan, hoşgörü sahibi duyarlı ve üretici bireyler yetiştirmek amaçlanmalıdır. Öğrencilere bu özellikleri kazandırmada tek başına teorik bilgi aktarımı yeterli olmayıp yaşayarak öğrenmenin önemi büyüktür. Bu açıdan, yeteneklerinin farkında, özgür düşünebilen bireyler yetiştirmek demokratik eğitimle mümkün görülmektedir. Demokratik okul kültüründe demokrasi ile ilgili olan dürüstlük, sevgi, saygı, hoşgörü, güven, cesaret, doğruluk, sadakat, adalet, ahlaki değerler, kararlara katılım, işbirliği, onurlandırma ve bilimsellik gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Demokratik eğitimin sürdürüldüğü okullar, içlerinde çeşitliliği barındırır. Bu okullarda farklılıklar bir problem olarak görülmez. Yaş, etnik köken, cinsiyet, sosyoekonomik sınıf, amaçlar ve yetenek farklılıkları okul toplumunu zenginleştirir.

¹³Burçak Gülen Morhayim, **Bir Alternatif Okul Türü Olan Demokratik Okula Dair Öğrenci Yatkınlığının Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetim ve Denetim Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2008, s. 31.

I. BÖLÜM

DEMOKRATİK EĞİTİM FELSEFESİNDE DEĞERLER

Eğitim felsefesi sistemlerinin merkezinde değerler vardır. Bu değerlere sistemlerin verdiği önem ve onlardaki sıralamaya göre birbirlerinden ayrılırlar. Şimdi değerlerin ne olduğunu ve kaynağında nelerin bulunduğunu açıklayabiliriz.

A. DEĞERİN TANIMI

“Değer bir toplumda benimsenmiş ve yaşatılmakta olan her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ve kıymetlerdir. Belirli bir davranış ve varoluş amacının kişisel ve toplumsal olarak karşıtlarına tercih edilmesine dair kalıcı bir inançtır.”¹⁴ Rockeah’ a göre değer tanımı ” varoluş amacı ya da tercih edilen davranış tarzları ile ilgili inançların kalıcı bir organizasyonudur.”¹⁵

Erol Güngör’e göre değer: “ Bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır.” ¹⁶ “Değer bir inanç olmak bakımından, dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi demektir. Yalnız, değer inancın özel bir şekli olmak itibarıyla ondan daha yukarıda bir zihin organizasyonudur. Şöyle ki değer bir tek inanca değil, bir arada organize olmuş, bir grup inanca tekabül eder.”¹⁷

Ülken’ e göre “değer ve kıymet deyince bizim kendisine muhtaç olduğumuz, kendisini aradığımız, bizi tamamlayan şeydir”. Değerin yaratılması aynı zamanda kişiliğin de yaratılması demektir. Değerler genişledikçe kişi büyür, kişilik geliştikçe de değer aksiyonu genişler, Mimar

¹⁵ Milton Rokeach, **The Nature of Human Values**, New York, 1973, s. 15.

¹⁶ Erol Güngör, **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**, İstanbul, 2000, s. 27.

¹⁷ Güngör, a. g. e. , s. 24.

Sinan Süleymaniye'yi yaptığı kadar, Süleymaniye'de Mimar Sinan'ı yapar. Süleymaniye bitince Mimar Sinan artık başka Mimar Sinan olmuştur.”¹⁸

Study of Values adlı geniş bir çalışma yapan Allport, Vernon, ve Lindzey' den sonra değerleri altı grup halinde toplamak adet olmuştur. “Estetik, teorik(veya ilmi), iktisadi, siyasi, sosyal ve dîni değerler. Bunlar insan hayatının belli-başlı varlık sahaları olduğuna göre, herkes kendi hayatında bunlara şu veya bu derecede bir kıymet verir veya bunlar karşısında belli bir tavır alır. Değerler bir bakıma bizim hayatımızın gayeleridir; hatta sadece kendi hayatımızın değil, başkalarının hayatı için de gaye olmasını istediğimiz şeylerdir.”¹⁹ Güngör,” Değerin bir inanç olduğu için dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi olduğunu, inancın özel bir şekli olmak itibarıyla ondan daha yukarı bir zihin organizasyonu olduğunu söyler.”²⁰

“Değerler, bizim zihni muhtevamımızın başlıca unsurlarıdır. Onlar arasında da yüksek seviyede bir ahengin kurulması, ortaya çıkacak uyumsuzlukların hemen giderilmesi insan intibakı için zorunludur.”²¹ “Değerler kendi başlarına bir kognitif kategori teşkil etmezler, bunların başka sahalara ait değerlerle mutlaka ilişkili olmaları gerekir.”²²

Bireyi içinde yaşadığı toplumdan ve toplumsal değerlerinden kopartmadan, evrensel değerlerle bütünleşmesini sağlamak eğitime düşmektedir. Çünkü eskiyle yeniye, kendi kültür kökleriyle evrensel kültürü buluşturacak ve uzlaştıracak biricik vasıta eğitimidir.”²³

Sonuç olarak diyebiliriz ki;

¹⁸Hilmi Ziya Ülken, **Bilgi ve Değer**, İstanbul, 2001, s. 201.

¹⁹G. W. Allport, P.E. Vernon and G. Lindzey, **Study of Values**, Boston, 1960, s. 72.

²⁰Güngör, a. g. e. s. 28.

²¹Güngör, a. g. e. s. 76.

²²Güngör, a. g. e. s. 77.

²³İsmail Doğan, **Türk Eğitim Sisteminde Değer Sorunu**, Değerler ve Eğitimi, Uluslararası Sempozyum Konuşmaları Kitabı, Ed. Recep Kaymakcan, İstanbul, 2000, s. 616-626

“Eğitim değerler doğrultusunda gelişir. Eğitimle ilgili olarak değerler her yerde mevcuttur.”²⁴ “Eğitimin kendisi bir faaliyet ise, değerler bu faaliyetin meydana gelmesinde rol oynayan organlardır. Eğitim bir bina ise değerler onun tuğlalarıdır. Aynı ayrı değerleri, bir plan ve harçla yan yana getirip bir bina yapabiliyorlarsa orada eğitim var demektir.”²⁵

“Okuldan, ferdin seçme faaliyetine kadar değerler her alanı kaplamışlardır. Eğitim doğrudan doğruya, birçok nokta da değerlerle iç içedir.”²⁶

B. DEĞERLERİN KAYNAĞI

Bütün eğitim felsefesi sistemleri değerlerin kaynağını tartışmasına rağmen demokratik eğitim felsefesi değerlerin kaynağını ele almaz sadece değerlerin eğitime yansması ve bu yansmadaki engellerin doğurduğu problemleri ele almaktadır.

“Her eğitim sistemi gibi demokrasinin de bir değerler anlayışı vardır. Yalnız demokrasi değerlerin kaynağını konu olarak ele almamıştır. O, sadece değerlerin eğitime yansması ve bu yansmadaki engellerin doğurduğu problemleri ele almaktadır.”²⁷

C. DEĞERLERİN SIRALANIŞI

Eğitimde demokratik değerleri incelediğimizde bazı mutlak değerler olduğunu ve insanın bu mutlak değerlerin odak noktasını oluşturduğunu görürüz. İnsansız bir değerden bahsedilmesi mümkün değildir. Kendisi değerli olmayan ne değer koyabilir, ne de adına değer konulabilir. Değerler, değerli olanı korumak için konan insanlığın temel taşlarıdır.

²⁴George F. Kneller, **Introduction to The Philosophy of Education**, New York, 1971 s. 26.

²⁵Bayraktar Bayraklı, **İslam’da Eğitim**, İstanbul, 1989, s. 33.

²⁶S. John Brubacher, **Modern Philosophies of education**, New York, 1956, s. 67.

²⁷Bayraktar Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, İstanbul, 2002, s. 209.

Toplumların; gelişmesi, huzuru, yükselişi ve refahı eğitimle, eğitimin demokratik değer, metot ve prensipleriyle eşdeğerdir. Eğitimde demokratik değerler sıralamasında düşünme birinci sırayı almaktadır.

1. Düşünme

Aklı kullanma anlamına da gelen düşünme faaliyeti insana erdem temin eden en önemli faaliyetlerdendir. Değişimin ana dinamiğini oluşturan akıl ve onun faaliyeti olan düşünce insan zihnini cennete dönüştüren bir oluşumdur.²⁸

John Dewey; “Düşünülmeden yapılan eylem ve denemeden doğmayan bilgi ölüdür. Bunlar zihin için ezici bilgilerdir. Öğrenme ve öğretim yöntemlerinde, dayanıklı bir gelişmeye erişmek için tek doğru yol, düşünmeyi yüreklendiren ve onu test etme koşulları üzerinde yoğunlaşmaktır. Düşünme akıllıca öğrenmenin, zekâyı kullanmanın ve zihni ödüllendiren öğrenmenin yöntemidir”²⁹ der.

Demokratik Eğitimde düşünme de tek başına ele alınamaz. Düşünmenin; yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, eleştirel düşünme pozitif düşünme gibi alt boyutları vardır.

1.1. Yaratıcı Düşünme

“Düşünsel fonksiyonlarımız açısından yaratıcılık, mevcut kavramların aralarındaki ilişkilerden yeni kavram veya düşünceler üretmek

²⁸Bayraklı, a. g. e. , s. 49.

²⁹John Dewey, **Demokrasi ve Eğitim**, çev. , Salih Otaran, İstanbul, 1996, s. 143.

şeklinde tanımlanabilir. Yani yaratıcı düşünce “yenilik” veya “farklılık” getirmekle ilgilidir.”³⁰

“Önceden üzerinde düşünülmüş olgular, veriler, gerekli düzenlenmiş bilgiler, öneriler, akıl yürütmeler, olasılıkların kestirilmesi, varsayımlar ve deney açıklamaları kısaca söylenirse, düşüncedir. Dikkatli gözlem ve veriler, orada hazır bulunan ve böylece belli olan kadarı hatırlatmadır; onlar olmayanı veremezler. Aydınlatırlar, ayırt ederler, soru sorarlar ama yanıt bulamazlar. Bunun için de tasarım, icat, yaratma ve sınıflandırma işe karışır. Veriler, öneriler uyandırır ve ancak özel verilere indirgeme yoluyla önerilerin uygunluğunu belirleyebiliriz. Fakat bu öneriler, deney yoluyla gerçekten bilinen onaylanmış olandan daha ileriye giderler. Olanları değil, olacak şeyleri ve olası sonuçları gösterir. Sonuçtan, bilinenden yola çıkılarak, akıl yürütme yolu ile varılan bilinmeyenin keşfidir. Bu anlamda düşünme yaratıcıdır.”³¹

Howard Gardner; yaratıcılığı, problem çözebilme, yeni soru ve fikirler üretebilme yeteneği olarak tanımlarken³²; Bill Lucas ve Guy Claxton; zekânın tüm fonksiyonlarıyla çalıştığı zihinsel bir durum olarak ifade eder.³³ Ken Robinson ise durumu, orijinallikle sonuçlanan hayali bir süreç olarak tanımlar.³⁴

Torrance’a göre yaratıcılık, problemlere, yetersizliklere, bilgi eksikliklerine, kayıp unsurlara, uyumsuzluklara karşı duyarlı olma; zorlukları tanımlama, çözüm için araştırmalar yapma, tahminlerde bulunma veya eksikliklere karşı hipotezler üretme, bu hipotezleri deneme ya da değiştirme daha sonra bu sonuçları başkalarına iletmedir.³⁵

³⁰Ramazan Yıldırım, **Yaratıcılık ve Yenilik**, İstanbul, 1998, s. 24.

³¹Dewey, **a. g. e.**, s. 148-149.

³²Howard Gardner, **Creativity, Wisdom and Trusteeship**, California, 2008, s. 105.

³³Bill Lucas - Guy Claxton, **The Creative Thinking Plan**, 2007, s. 118.

³⁴Ken Robinson, **Out of Our Minds Learning to be Creative**, Oxford, 2005, s. 6-19.

³⁵E. P. Torrance, **Creativity in the Classroom, What Research Says to the Teacher**, Washington, 1977, s. 34.

Demokratik Eğitim Felsefesinde “Yaratıcılık verilen bir probleme karşı orijinal yollarla karşı karşıya gelme kapasitesidir. Bu kapasite, verilen durum ya da probleme farklı görüş açıları ile bakabilmektir. Büyük yaratıcı buluşlar eski bir probleme yeni yollarla bakabilmeyi içerir.”³⁶

“Newton yerçekimi teorisini bulduğu zaman düşüncenin yaratıcı yönü kullandığı materyallerde değildi. Onlar bildik şeylerdi. Bildik yerler, ay, gezegenler ağırlık, uzaklık, kütle ve sayıların kareleri gibi. Bunlar orijinal düşünceler değildi. Onun orijinalliği herkesçe bilinen bilgileri alışılmamış bir kalıp içine sokarak kullanmasındandır.”³⁷

Yaratıcı düşünmenin gelişmesine uygun eğitim tarzları oluşturmada demokratik eğitim felsefesi önemli bir yere sahiptir. Özellikle ilköğretime başlanan ilk yıllar belli bir yaratıcılık potansiyeline sahip olarak gelen öğrencilerin bu potansiyellerini geliştirmesi ve kullanabilmesi için uygun bir devredir.

“Düşünme, kabullenilen amaç yönünde eylem ve devinime/eylem hareket/ olanak tanır. Amacımız varsa, düşünmek şarttır. Kafalarımızı şuna buna ait bir takım hazırlanmış bilgilerle doldurarak bir çeşitlilikler albümü haline getirmek düşünme değildir.”³⁸

Bu nedenle, eğitimciler yaratıcı düşünmeyi teşvik edecek eğitim ve öğretim yöntemlerini bilmek ve uygulamak zorundadır.

“Her şeyden önce öğretmenin kendisi yaratıcı olmalıdır ki eğitim ortamı ve öğrenci de yaratıcı olabilsin ve gelişebilsin. Ancak ne var ki uygulamada durum pek böyle değildir. Daha çok ezbere ve bilgi

³⁶R. Erez, “Freedom and Creativity: An Approach to Science Education for Excellent Students and Its Realization in the Israel Arts and Science Academy’s Curriculum”, **The Journal of Secondary Gifted Education**, Jerusalem, 2004, s. 15.

³⁷Dewey, **a. g. e.**, s. 149.

³⁸ Dewey, **a. g. e.**, s. 137-138.

depolanmasına önem verilmektedir. Bu durum da yaratıcılığı geliştirmeye imkân tanımayan bir durumdur.”³⁹

Yaratıcı düşünmeye uygun bir eğitim ortamını sağlayan Demokratik Eğitim Felsefesi öğrencileri merkeze alan, problem çözme becerilerini geliştiren, düşünme yetenekleri üzerine vurgu yapan, psikolojik açıdan güven veren, öğrenenleri sınırlandırmayan değerleri sağlaması ve gelişimin önünü açması bakımından son derece önemlidir.

Demokratik Eğitim denince aklımıza ilk gelen eğitimci John Dewey’dir. Dewey, demokratik eğitimde yaratıcı düşünmenin yanında yansıtıcı düşünmeye ve yansıtıcı düşünmenin bir üst düzey düşünme becerisi olan eleştirel düşünmeye de özel bir önem ve değer vermektedir. Bu noktadan hareket edersek eğitim sistemimizin yaratıcı düşünceyi harekete geçirmedeğini, doğru düşünme sanatını öğretmediğini ve böylece demokratik görevini yerine getirmediğini görürüz.

1.2. Yansıtıcı Düşünme

Demokratik Eğitim Felsefesinde Yansıtıcı düşünme; bireyin düşünme ve öğrenme süreçlerine ilişkin farkındalığına ek olarak, bu süreçlerdeki zayıf ve güçlü yönleri belirlemesi ve geliştirmek için planlama yapmasını gerektiren bir tür kendini değerlendirmedir. Bu düşünme becerisinin gelişimi demokratik eğitim felsefesinde öğrencilerin hem başarılarını arttırma hem de bireysel gelişimlerini sağlamada önemlidir.

Dewey, yansıtıcı düşünmeyi şöyle tarif eder; “yansıtıcı düşünce, herhangi bir düşünce ya da varsayım şeklindeki bilgilerin, onların vardıkları sonuçları destekleyen delillerin de göz önünde bulundurularak etkin, sürekli ve dikkatli bir şekilde ele alınmasıdır.”⁴⁰

³⁹İnci San, **Sanat ve Eğitim**, Ankara, 2004, s. 16.

⁴⁰Dewey, **How We Think**, New York, 1997, s. 16.

“Dewey’ e göre; problem çözmeyi ve güçlüklerin üstesinden gelmeyi sağlayacak yansıtıcı düşünce, insanın şaşkınlık ve şüpheyeye düşmesi ile başlayan ve arama, araştırma, bulma ve sorgulama ile devam eden bir süreçtir. Bu süreç zorlu olabilir fakat insanın problemlerinin çözümü yoluyla yaşamını daha iyi idame ettirmesi için gereklidir. Yansıtıcı düşünce problemlerin kontrolünü ve onların hissedilmesini sağlar. Bu bağlamda demokratik eğitimin işlevi de yansıtıcı düşünceyi kültürel öğelerle harmanlayarak yaşamın içinde yer bulmasını sağlamak ve geleneksel düşünce biçimleri arasında ona daha sağlam ve belirgin bir yer edindirmektir.⁴¹

Dewey **How We Think** adlı eserinde yansıtıcı düşünmenin anlamını dört farklı şekilde ortaya koyar.

1. Yansıtıcı düşünmede görüşler yalnızca basit bir biçimde sıralanmaz; görüşler arasında anlamlı ilişkilere dayanan bir ardışıklık vardır. Bir görüş kendisinden önceki görüşe dayanır ve kendisinden sonraki görüşün uygunluğuna karar verir.

2. Yansıtıcı düşünmede olgular ve olaylara ilişkin duygu ve inançlar üzerinde durulur. Yansıtıcı düşünme, duyguları olumlu duruma getirme ve geliştirmeyi amaçlar.

3. Yansıtıcı düşünme, inancı bazı temellere dayandırır. Algılanan ya da düşünülen durumlar mantıksal olarak uygun olup olmama koşuluna göre kabul ya da reddedilir.

4. Yansıtıcı düşünme bir inancın doğasına, koşullarına ve temellerine ilişkin bilinçli bir araştırma yapmayı gerektirir.”⁴²

Demokratik eğitim felsefesinde yansıtıcı düşünme öğrencilere çeşitli stratejilerle kazandırılmaktadır. Yansıtıcı düşünme; öğrencilerin

⁴¹Dewey, a. g. e. , s. 1-13.

⁴²Dewey, a. g. e. , s. 13.

demokratik ortamlarda sosyalleşmelerini, işbirliği halinde çalışmalarını, gerekli farkındalık ve düşünme becerilerini kazanmalarını sağlamaktadır.

Ayrıca, işbirlikçi çalışma alışkanlığı edinen ve düşünme süreçlerini fark eden öğrenci, akranlarının varlığını ve onların farklı düşüncelerini de fark ederek, onlara saygı göstermeyi ve tahammül edebilmeyi de öğrenmektedir. Dolayısıyla demokratik yaşama dair birçok özellik, gerçekte yansıtıcı düşünme becerileri yoluyla kazandırılabilir.

1.3. Eleştirel Düşünme

“Eleştiri (critic) kelimesi değerlendirme, yargılama, ayırt etme anlamlarını dile getiren Yunanca "kritikos" teriminden türemiş, Latince' ye "critius" olarak geçmiş ve bu yolla diğer dillere yayılmıştır. Eleştirme, bir şeyi iyi ya da kötü yanlarıyla değerlendirme anlamına gelmektedir.”⁴³

Demokratik Eğitim Felsefesinde: ” Eleştirel düşünme; okunan bir metne eleştirel olarak bakabilmenin, önce okuma ve anlama becerilerine sahip olmayı gerektirmesi gibi, daha basit ve kolay olan başka becerilerin üstüne inşa edilen bir üst düşünme becerisidir. Bu gibi alt becerilerin olmadığı yerde, eleştirel düşünme de olmaz. Ancak, alt becerilerin var olması eleştirel düşünme için yeterli değildir, onların doğru bir şekilde bir araya getirilmesi de gereklidir. Bütün, nasıl parçalarının toplamından daha fazla bir şeyse, eleştirel düşünme de, kendisi için gereken alt becerilerin toplamından daha fazla bir şeydir. Eleştirel düşünme onların, doğru ve tutarlı bir şekilde bir araya getirilip kullanıldığı bir düşünmedir.”⁴⁴

Demokratik Eğitim Felsefesinde eleştirel düşünme; aktif öğrenmeye dayalı, çoklu zekâyı kullanan, yöntemli, mantıklı, rasyonel, problem çözen ve yaratıcı bir düşünmedir. Eleştirel düşünme bir yanıyla da yansıtıcı

⁴³ Hülya Kaya, **Üniversite Öğrencilerinde Eleştirel Akıl Yürütme Gücü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1997, s. 56.

⁴⁴ Gelder, Tim Van, “Teaching Critical learning; Some Lessons from Cognitive Science”, **College Teaching**, Melbourne, 2005, s. 1-6.

düşünmenin devamı gibidir. Düşünmeyi doğrudan duyular vasıtasıyla değil, dolaylı olarak akıl vasıtasıyla bilincine varıldığı bir farkındalık olarak tanımlayan Dewey'e göre; "eleştirel düşünme, bu farkındalığın en üst düzeyde gerçekleştiği bir düşünmedir."⁴⁵

İslam eğitim tarihine baktığımızda münakaşa, münazara ve tartışma metodu ile de öğrencilerin düşünmeye ve özümleme yapmaya yönlendirildikleri görülür. "Öğretmen, öğrencileri sistemli düşünmeye alıştıran onlardaki tenkit ruhunu geliştirmelidir."⁴⁶ Ölçülü tenkit fikri yerleştirilmeyen öğrenci, duyduğu, gördüğü ve öğrendiği her şeyi doğru kabul eder. O, kitapları bile tenkit ruhuyla okumalı, düşünerek netice çıkarabilmelidir."⁴⁷

Öğrenci merkezli, eleştirel düşünme odaklı demokratik eğitim felsefesinde; bilenlerin bilmeyenlere bilgi aktarmasıyla yapılan geleneksel eğitimin tersine, amacı sağlam bir anlayışa ve iyi yargılara ulaşmak olan bir katılım, öğretmen rehberliğinde gerçekleştirilen iş birlikçi bir öğrenme vardır.

"Yine bilginin, net, standart ve farklı disiplinlere dağılmış bir kavram olarak algılandığı geleneksel eğitimin aksine demokratik eğitim felsefesinde keşfedilmeyi bekleyen, merak uyandıran, bilinecek her şeyi tüketmeyen, farklı disiplinlerin temsil ettiği, böylelikle öğrenciyi öğrenimde aktif olmaya zorlayan bir bilgiden bahsedebiliriz. Öğretmenin otoriter ve yanılmaz rolünü kabullenen geleneksel eğitim aksine demokratik eğitim felsefesinde eleştirel düşünceyle, öğretmenin konumu öğrenciye inisiyatif alma fırsatı verecek, eleştiriye açık ve yanılabilir bir konumdur."⁴⁸

Doğan Cüceloğlu eleştirel düşünmenin özelliklerini şu şekilde sayar; "Eleştirel düşünme aktiftir, bağımsızdır, yeni fikirlere açıktır. Eleştirel düşünen kişi, kendi düşüncelerinden farklı düşünceleri dikkatle dinlemeyi ve

⁴⁵Dewey, a. g. e. s. 1.

⁴⁶M. Faruk Bayraktar, "Eğitimin En Önemli Hedefi Düşünmek ve Düşünmeyi Öğretmek", **Din Öğretimi Dergisi**, S. 28, Ankara, 199, s. 16-20.

⁴⁷M. Faruk Bayraktar, **İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri**, İstanbul, 1994, s. 191.

⁴⁸Matthew Lipman, **Thinking in Education**, Cambridge, 2003, s. 12-24

incelemeyi bilen kişidir. Eleştirel düşünme, fikirleri destekleyen nedenleri iyi bilir, nedenler ve kanıtlar üzerinde tartışır, fikirlerin organizasyonuna önem verir. Düşüncenin organizasyonu, neyin sebep neyin sonuç olduğunu nelerin kanıt olarak kullanıldığını, hangi düşüncenin temel fikir hangisinin destekleyici fikir olduğunu belli eder. Eleştirel düşünen kişi, düşüncelerinin altında yatan nedenleri iyi bilir, nedenler ve kanıtlar üzerinde tartışır.”⁴⁹

“Eleştirel düşünme bilgi üretimini hareket ettiren motordur. Demokratik bir toplumda bireyin eleştirel düşünme becerilerine sahip olmaları, eleştirel düşünme ve karar verme becerilerini karşılaştıkları karmaşık sosyal problemlerin çözümünde kullanmaları çok önemlidir. Eğitim felsefecilerin görüşlerine göre eleştirel düşünme öğretim sürecinde kullanılabilecek seçeneklerden biri değil, eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Çünkü eleştirel düşünme, eğitilmiş olmanın gerekli bir koşuludur.”⁵⁰

Bilgiyi öğrencilere ezberletme yerine bilgiye ulaşma, bilgiyi üretme ve kullanmayı öğretmeyi amaçlayan demokratik bir eğitim sistemi eleştirel düşünürlerin yetişmesine imkân tanıyacaktır. “Bir konunun öğrenilmesi, öğrencinin o konuda tanımlama, sınıflama, uygulama, sentez ve değerlendirme yapabilmesini amaçlıyorsa anlam taşır. Bunlar ise düşünsel etkinliklerdir. Bu tür öğretimde öğrenci düşünmeyi öğrenmeden, sadece ezberleme yoluyla analiz, sentez ve değerlendirme gibi düşünsel becerileri ortaya koymaz.”⁵¹

John Dewey, “Eğitimin amacı, çocuğa düşünmeyi öğretmektir, ne düşüneceğini değil. Görülüyor ki John Dewey, 20. yüzyıla kadar sürüp gelen “ezberci” ya da “kitabî” eğitim anlayışını yıkmakta, eğitime yeni bir bakış açısı getirmektedir.”⁵² Demokratik Eğitim Felsefesi değerlerinin ilki düşünme ve akıl yürütmedir. Bu değerler öğretilmesi ve geliştirilmesi gereken melekelerdir.

⁴⁹Doğan Cüceloğlu, **İyi Düşün Doğru Karar Ver**, İstanbul, 1995, s. 260.

⁵⁰Stephen P. Norris, “Synthesis of Research on Critical Thinking”, **Educational Leadership**, S. 8, Edminton, 1985, s. 40.

⁵¹Yüksel Özden, **Öğrenme ve Öğretme**, Ankara, 1998, s. 89.

⁵²Cavit Binbaşoğlu, **Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara, 1982, s. 122.

Asırlar öncesinde "Zernuci, Tusî, ve Kâtip Çelebi gibi İslam bilginleri de öğrencilerin ilmi incelikler üzerinde düşünmesini ve düşünmeyi bir alışkanlık haline getirmesi gereğini dile getirirler."⁵³

Yukarda naklettiğimiz görüşlerden anlıyoruz ki öğretmenler öğrencilerine kendilerini eleştirme fırsatı vermeli ve onlara eleştiren düşünceyi aşılmalıdır. Sorgulamayan öğretmenler sorgulamasını öğretemezler. Demokratik rejimi benimsiyoruz ama onun temel taşı olan sorgulama ahlakını kabul etmiyoruz. Sorgulamayan, nesiller medeniyette bir adım ileri gidemezler.

Sonuç olarak; Bir konuyu öğrenmek, o konu hakkında düşünmek öğrencinin dünyaya bakışına değişiklik ve zenginlik kazandırıyorsa, öğrencinin zihinsel becerilerini geliştirebiliyorsa değer taşır. " İlim yenilik ister. Yenilik ise devamlı ve sistemli bir şekilde düşünmek ve araştırmakla elde edilir.⁵⁴

2. Sevgi

İnsanları bir arada tutan en önemli etken, karşılıklı yararlanma ve dayanışma ihtiyacıdır. Ancak sevginin karışmadığı insan ilişkileri, çıkar ilişkileri olmaktan öteye gidemez. Sevgi insan topluluğunun bulunduğu her yerde vardır. Sevgiyi en geniş anlamda insanları birbirine yaklaştıran olumlu ve iyi duyguların tümü olarak tanımlamak yanlış olmaz. Sevgi; insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak da tarif edilebilir.

Sönmez; "Sevginin adil, hoşgörülü, sevecen olma, karşılık beklemeden verme, bir çıkar düşünmeden kendini adama, her türlü maddi ve manevi değeri adilce paylaşma gibi boyutlarına vurgu yapar ve sevgiyi insan olmanın ve insanca yaşamının yolunu bulma ve uygulama olarak

⁵³M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, İstanbul, 1994, s. 191.

⁵⁴Bayraktar, a. g. e. , s. 285.

tanımlar. Sevgiyi tutarlı ve bilinçli bir düşüncenin üstüne kurulmuş baskın ve yoğun bir özveri olarak ta niteler.”⁵⁵

“İnsan olarak hepimizin gereksinim duyduğu sevginin yeterince yaşama geçirilebilmesi, dinamik, özgüvenli, duyarlı, sağlıklı nesiller yetiştirilebilmesi için, sevginin eğitime katılması mutlaka gereklidir. Eğitim, kişilerarası ilişkilerin önemli yer tuttuğu, hedeflerine ulaşma yolunda öğretmen-öğrenci etkileşiminin şekillendirdiği bu ilişkilerden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenen bir faaliyettir. Çünkü “insanın eğitimi ancak insanlar yolu ile mümkündür. İnsanın insana davranışı önemlidir. İnsanca davranış o kadar güçlü bir etkiye sahiptir ki, bu etki bazen dersin gücünü ve sınırlarını aşarak ona katılır ve onu tamamlar.”⁵⁶

Eğitim felsefesi sistemlerinin tümü için geçerli olan “sevgisiz eğitim olmaz” düsturu demokratik eğitim için de geçerlidir. “Sevginin gücü öğretmen ve öğrenci arasında olumlu, tesirli ve yönlendirici bir ilişki tesis eder. Bu tesir ve etkileniş, öğrencide, öğretmenin yönerge ve teşviklerine olumlu yanıt vermesi için gerekli olan arzu ve isteği uyandırır. Çocuğu okula bağlayacak ve başarısını büyük ölçüde etkileyecek olan okul sevgisinin oluşmasını da sağlar. Okul sevgisi ve öğrenme sevgisi arasındaki sıkı ilişki, ilk etapta öğrencinin derslere karşı tutumunda kendini gösterir. Okulunu seven çocuk, kendisine öğretilmek istenen konuları zevkle öğrenir.”⁵⁷

Demokratik Eğitim Felsefesi; eğitimde, herhangi bir önyargıda bulunmaksızın, öğrencilerin tümüne değer verildiği, fikir ve düşüncelerine saygı gösterildiği bir eğitimi kabul eder. Sevginin bulunmadığı demokratik olmayan eğitim ortamlarında, korku, endişe, sıkıntı gibi psikolojik sorunlara eşlik eden neşesiz ve verimsiz bir eğitimden söz edilebilir.

Demokratik, sevginin egemen olduğu ortamlarda ise; esprili, canlı, güven veren, daha etkili öğrenmeleri mümkün kılan öğrenmeler

⁵⁵Veysel Sönmez, Sevgi Eğitimi, Ankara, 2003, s. 51.

⁵⁶Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ankara, 2001, s. 87.

⁵⁷Fahri Kayadibi, “Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 5, 2002, s. 46.

gerçekleşebilir. Bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurma, öğrenciyi yetenekleri ve ilgisi doğrultusunda yönlendirme, öğrencideki gelişimi izleme, öğrencinin yaratıcılığını teşvik edecek çeşitli öğrenme ortamları oluşturma, öğrencide Öğrencinin güven duygusunu geliştiren demokratik ve rahat bir ortam yaratma ancak demokratik eğitimde sevginin birlikteliğiyle anamlanır.

Yaşamda sevgi boşluğunu dolduracak onun yerini alacak başka bir şey gösterilemez. Fromm," İnsanların bir arada yaşama ve ortak değerleri paylaşma ihtiyacını sevgi sayesinde karşılayabildikleri görüşündedir. Bu şekilde birleştirici fonksiyonuna vurgu yaptığı sevgi olmaksızın insanlığın bir gün bile yaşayamayacağını ifade eder."⁵⁸

Sevgi de, diğer duygular gibi insanın doğuştan sahip olduğu, fitratında yer alan bir duygudur. Ancak geliştirilmesi, davranışa dönüştürülmesi ve kontrol edilmesi sonradan, eğitim yoluyla olur. "Sevgi eğitimin temel direklerinden biridir. Sevilmeyen insan eğitilemez. Sevgisiz eğitim donuk, seviyesiz, dar ve zordur."⁵⁹

Eğitimde sevgi; düşünce ve görüşlerin paylaşılmasıdır, katılımdır.⁶⁰ Öğretmen, öğrencilerine söz hakkı vererek, düşünce ve görüşlerini paylaşmalarını destekleyerek, soru sormalarına imkân tanıyarak bilginin paylaşılmasını ve katılımı sağlayabilir. Sevgi, demokratik eğitim felsefesinde toleranstır, hoşgörüdür ama boş vermek ve hoşagitmeyen davranışı onaylamak değildir. Sevgi, farkında olmaktır, farkındalıktır.⁶¹

Öğretmen; öğrencilerinin ihtiyaçlarının, soru ve isteklerinin, kişisel becerilerinin, ferdi farklılıklarının, ilgilerinin farkında olmalıdır. Onlarla empati kurabilmeli, kendisini onların yerine koymalı, olaylara onların bakış açısıyla bakabilmelidir, aynı şekilde öğrencilerine de arkadaşlarını anlama,

⁵⁸Erich Fromm, **Sevme Sanatı**, çev. , Selçuk Budak, Ankara, 1995, s. 22.

⁵⁹Bayraktar Bayraklı, **Kadın, Sevgi ve Temel Haklar**, İstanbul, 2008, s. 88.

⁶⁰Maughn Gregory, "Care as a Goal of Democratic Education", **Journal of Moral Education**, C. 29, London, 2000, s. 447.

⁶¹Gregory, a. g. e. , s. 447.

arkadaşlarının hislerini paylaşma duygusu aşılmalı, öğrencilerinin sorunlarına, sevinç ve hüznlerine, başarı ve başarısızlıklarına duyarlı, farkında olabilmelidir.

Öğretmenler; sevgide, dürüst, yalın ve saydam olmalı, abartılı ve yapmacık sevgi gösterilerinden kaçındıkları gibi, sevgisiz, asık yüzlü, sinirli, hiçbir şeyi beğenmeyen öğretmen tipi olmaktan da şiddetle kaçınmalıdırlar.

Sevgi, insan olmanın gerektirdiği doğal bir ihtiyaçtır. Maslow' un "hiyerarşik ihtiyaçlar üçgeninde sevgi, temel olarak belirlenen fizyolojik ihtiyaçlar ve güven ihtiyacından sonra gelmektedir. Bununla beraber, sevginin, temel ihtiyaçların önüne geçerek ilk sırada yer alabildiğini gösteren sayısız örnek vardır."⁶²

"Sevgiyi insanlarda bulunması gereken olumlu bir güç, öğrenilmesi ve uygulanması gereken bir sanat olarak ele alan Fromm gerçek sevginin ilgi, sorumluluk ve saygı ile sıkı sıkıya bağlı olduğunu vurgulamakta ve sevgiyi; kendini tanımış, olumlu kişilik yapıları geliştirmiş, belli bir olgunluğa erişmiş kimseler tarafından gerçekleştirilen bir birliktir"⁶³ şeklinde tanımlamaktadır.

Benzer şekilde, sevme becerisinin kişinin olgunluğuna bağlı olduğunu vurgulayan Sönmez;" insan olmanın ve insanca yaşamının yolunu bulma ve uygulama olarak tanımladığı sevgiyi, geniş bir hoşgörü ile tutarlı ve bilinçli bir düşüncenin üstüne kurulmuş yoğun bir özveri olarak nitelemektedir."⁶⁴

"Yaklaşdırıcı, nüfuz ettirici ve süsleyici özelliği ile sevgi, bir eğitim faaliyeti yapmaktadır. Sevgi ile yapılan eğitim, hem kalite bakımından yükselir, hem de amacına kısa yoldan ulaşır."⁶⁵ Demokratik eğitim felsefesinde sevgiyi sadece okul kalıplarının içerisine hapsedemeyiz. Aile içerisinde de ana-babanın, aile büyüklerinin, kardeşlerin birbirlerine verdiği,

⁶²Abraham Maslow, **Hierarchy of Needs, A Theory of Human Motivation**, New York, 1943, s. 370.

⁶³Fromm, **a. g. e.** , s. 23.

⁶⁴Sönmez, **a. g. e.** , s. 38.

⁶⁵Bayraklı, **Kadın, Sevgi ve Temel Haklar**, s. 90-91.

bir duygu alış-verişi olan sevgi “demokratik, hoşgörölü, sıcak ve candan bir sevgi” olmalıdır. Sevgi; insanın ve bilhassa çocuğun temel ruhi ihtiyaçlarının başında gelmektedir. Yavuzer sevgi için “çocukla bütünleşmek, onunla bazı etkinliklerde beraber olmak ve bir birey olarak onun gerçeklerini anlamaya çalışmaktır der.”⁶⁶

“Bunun için de çocuğa mümkün olduğu kadar zaman ayırmak lazımdır. Çocukla ortak bir faaliyeti paylaşma, beraberinde ebeveynin ve çocuğun birbirini tanımasını ve yakınlaşmasını getirecektir. Ayrıca güçlü bir sevginin oluşumu, anne ve babanın çocuğu ile yalnız başına iletişim kurmasına bağlıdır. Bu nedenle ebeveynin günde beş dakika bile olsa ayrı ayrı çocuğu ile meşgul olması gerekir. Aksi takdirde sevgi ihtiyacı karşılanmayan çocuk kendini dışlanmış, atılmış olarak düşünecek ve bu çocukta güvensizlik duygusu gelişecektir.”⁶⁷

Demokratik eğitim Felsefesinde sevgi nitelik ve nicelik açısından gelişip yayıldıkça, renklenir biçimlendikçe, kişiliği olgunlaştırır ve yüceltir. Kişilik gelişmesinde önemli rol oynayan sevgi yeterinde doyurulmazsa güvensizlik yaratır. İnsanları ve çevreyi içten ve yeterince sevmeyenler, kendilerinin yeterince sevilmediğine inanırlar. Kendilerinin göstermediği sevgiyi başkalarından beklerler. Bunu bulamadıklarını düşündüklerinde olumsuz savunma düzenleri ortaya çıkar. Ya güvensiz, kuşkulı, sert, soğuk, kırııcı davranırlar ya da çevreden uzaklaşıp her şeyi, herkesi kötülerler.

Demokratik Eğitim’de “Sevgiyle sağlanan doyum, insanın kendisine ve başkalarına güven duymasını kolaylaştırır. Başkaları tarafından sevilen, beğenilen, ilgi gören insanlarda güven duygusu gelişir. Eğitimin temel şartı sevgi, şefkat ve karşılıklı saygıdır. Bundan dolayı eğitimciler öğretmenin öğrencilere sevgi ve şefkat gösterip onlara kendi çocukları gibi davranmasını

⁶⁶Haluk Yavuzer, **Ana-Baba ve Çocuk**, İstanbul, 2007 s. 34.

⁶⁷Yavuzer, **a. g. e.** , s. 34-39.

isterler. Batılı eğitimcilerin bazıları da; eğitimcilerin öğrencilerine anne-baba sevgisiyle yaklaşmalarını tavsiye ederler.”⁶⁸

Demokrasi, insana saygı, ulusal ve evrensel değerleri benimseme gibi birçok haslet sevginin egemen kılındığı ortamlarda gelişebilir. Sevginin etkili gücünden eğitimde ve toplumda yararlanılmalıdır. Bunun kişiden kişiye, ortamdan ortama değişim pek çok yolu bulunabilecektir. Her şeyden evvel, sadece eğitimde değil toplumsal her ortamda, sevginin bir zayıflık değil, insan olmanın getirdiği bir güç olduğu kavratılmalı ve önemi vurgulanmalıdır.

Okullar birbirine karşı ilgisiz insanların oluşturduğu, birtakım disiplin ve kuralların uygulandığı soğuk ve ruhsuz yerler olmaktan çıkarılarak, öğretmenler, öğrenciler, yöneticiler ve diğer çalışanlar olarak ilgili, duyarlı, açık fikirli, sorumluluk düzeyi yüksek kişilerin oluşturduğu büyük bir aile ortamı gibi algılanabilecek örgüt iklimlerine kavuşturulmalıdır.

Demokratik Eğitim Felsefesi; eğitimde, herhangi bir önyargıda bulunmaksızın, öğrencilerin tümüne değer verildiği, fikir ve düşüncelerine saygı gösterildiği bir eğitimi kabul eder. Öğrenciye karşı ilgili olmak, mutluluk ve üzüntülerini paylaşmak yapılabilecek basit fakat insan ilişkileri bakımından etkili bir yöntemdir.

Demokratik unsurların; hoşgörü ve sevginin, toleransın olmadığı veya yetersiz olduğu ortamlarda, “Okula karşı olumsuz duygular besleyen çocuk öğrenme isteğinden yoksun, derslere karşı ilgisiz, sosyal ilişkiler yönüyle de zayıf kalır. Bu durum, onu başarısız kılacağı gibi disiplini kabul etmek istemeyen asi tavırları yüzünden sınıf düzeninin bozulmasına ve diğer öğrencilerin de bundan olumsuz yönde etkilenmesine neden olur.”⁶⁹

Öğrenci-öğretmen-aile üçgeni arasında da sevgi ve bağlılık gereklidir. Öğrencilerle konuşmak, yaşayışları ve sorunları hakkında bilgi almak, sorunlarını çözmeleri gerektiği durumlarda yardımcı olmak, yaş

⁶⁸Kemal Aytaç, **Çağdaş Eğitim Akımları**, Ankara, 1976, s. 70.

⁶⁹Kayadibi, **a. g. m.**, s. 41.

günü, mezuniyet günü gibi özel günlerinde küçük bir kutlama yapmak öğrencilerin öğretmenlerine, okuluna, arkadaşlarına yakınlaşma vesilesi olacaktır. Bu ve bunun gibi daha birçok insani yaklaşım öğrencinin hayatı boyunca unutamayacağı anılar oluşturacak, sınıfına, okuluna ve öğretmenlerine güçlü hislerle bağlanmasını sağlayacak sevginin eğitim ortamındaki uygulanışını yaşayarak öğrenmesine olanak verecektir.

“Öğrencilerin adreslerinin kaydedilmesi ve zaman zaman bu kişilerle iletişim kurulması hem okul hem mezun olan açısından olumlu getiriler sağlayacaktır. Belirli zamanlarda mezunlar günü düzenleyerek bu kişilerin okullara davet edilmesi, özel etkinliklere çağrılmaları, okulla ilgili çeşitli gelişim ve etkinliklerden haberdar edilmeleri, hem mezun öğrencilerin ne yaptıkları şeklinde eğitimin değerlendirilmesi bakımından sağlam bir dönüt oluşturacaktır. Bu durum, öğrencilerin mezun olduktan sonra bile okullarıyla ilişkilerini sürdürmelerine, okullarını maddi, manevi bakımdan desteklemelerine olanak hazırlayarak sevgi bağlarını güçlendirecektir.”⁷⁰

“Batılı ülkelerde program geliştirme uygulamalarında etkili eğitimi gerçekleştirebilmek için gizli eğitim programı denilen bir program vardır. Bu programın öğrenci, öğretmen, veli ve çevreyi oluşturan kişilerin tutum, davranış ve etkileşimlerinin eğitimi dolaylı olarak etkilediği, insan ilişkilerini geliştirip, sevgi ve ait olma hissi duyulmasını sağladığı görülmüştür.”⁷¹

“Eğitimin temel şartı sevgi, şefkat ve karşılıklı saygıdır diyebiliriz. Hemen hemen ün yapmış bütün eğitimciler-Kâbisi, Gazali, Taşköprüzâde gibi-öğretmenin öğrencilere sevgi ve şefkat gösterip onlara kendi çocukları gibi davranmasını isterler.”⁷²

Bundan dolayıdır ki, Bizim kültür yapımız, insan ilişkilerinde ilgi ve duyarlılık gerektiren sevgi boyutunun geliştirilmesine çok daha uygundur. Önemli olan, kişileri önemsemek ve sevgimizi eksik etmememizdir. Sevgi, sevgi üretir. Aile yaşamında, okulunda, çevresinde sevgi gören bireyler

⁷⁰Donald. E. Orlosky ve diğerleri, **Educational Administration Today**, London, 1984, s. 57.

⁷¹Gail, Mc. Cutcheon, **Theory into Practice**, Columbus, OH, 1982, s. 18-22.

⁷²M. Faruk Bayraktar, **İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri**, İstanbul, 1994, s. 139.

sosyal yaşamlarında da sevgiye önem vererek, sevgi ortamları yaratmaya çalışacaklardır.

Demokratik Eğitim Felsefesi değerlerinin ikinci sırasına yerleştirdiğimiz sevgi olmadan öğretmen, öğrenci, eğitici, anne-baba, adı ve kimliği ne olursa olsun ve her kim olursa olsun sevgisiz bir mesafe alması mümkün değildir. Sevgisiz eğitim düşünülemez.⁷³

İnsanları bir araya getirme, birleştirme kaynaştırma gibi eğitim faaliyetleri ancak ve ancak eğitimin demokratik değerlerinden sevgi ile sağlanır.

3. Bilgi

Her eğitim felsefesinde önemli bir değer olarak yer alan bilgi, demokratik eğitim felsefesinin başta gelen değerlerinden biridir. Bu konuda Bayraklı şu açılımı getirmektedir:

“Demokrasi, bilginin kaynağından ve değerinden daha çok hayattaki yararlılığı ile ilgilenmektedir. Demokratik eğitim felsefesinde bilgi dirençli bir zekâ becerisinin içeriği olarak ele alınmaktadır.”⁷⁴

“Dewey’ in zekâ becerisi kavramından, bir eylemi yapma, bitirme gücünün kastedildiği bilinmelidir. Böylece Dewey, zekâ ürünü olarak nitelendirdiği bilgiyi, ders araçlarına ve varlıklara yaklaştıran bir güç olarak da görmektedir. Ona göre çoğalan ve aktarılan bilginin aracılığı ile kişinin varlıklarla olan yakınlığı derinleşir.”⁷⁵

⁷³Bayraktar Bayraklı, **İslam’da Eğitim**, İstanbul, 1989, s. 184.

⁷⁴Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri** s. 209, “John Dewey, Demokrasi ve Eğitim s. 172’ den naklen”

⁷⁵Bayraklı, **a. g. e.** , s. 210.

“Bilgi, sağlam ve doğru düzenlenmişliğe konu olan şeydir. Biz, onu düşünmekten çok onunla düşünürüz. Bilgi, bu onurlu anlamı ile geçici bir sanıdan, olası düşünceden, kurgudan ve öz gelenek- görenekten ayrılır.”⁷⁶

Bilgi, becerilerin ve değer duygusunun kazanılması için de temel durumundadır. İnsanın bilgi edinme çabası yalnız insanlık merakını doyurmak için değildir. Bu çaba ona çevresini daha iyi kontrol altına almak, yaşama seviyesini yükseltmek ve diğer insanlarla ahenklice yaşama olanaklarını verir, hayata anlam getirir.

Eğitim, insan hayatının vazgeçilmez bir süreci olup, geçmişle gelecek arasında sağlıklı köprülerin nasıl kurulacağının belirlendiği bir faaliyetir. “Gelişme sürecini canlı tutabilmek ve gelecekteki canlılığı sürdürmek eğitici ders konularının görevi olmalıdır.”⁷⁷

“Bilginin içeriği, oluşmuş, sonuçlanmış, düzenlenmiş sağlam bir şey gibi görünmekle beraber, bilgi geleceğe dönüktür. Çünkü; bilgi oluşma durumundaki şeyleri anlamlandırır ve yapılmışlara, yapılacaklara anlam vermek için araçlar hazırlar.”⁷⁸

Eğitimin sağlıklı olmasını genellikle iki faktör belirler. Bunlar bilgi, beceri, tutum ve davranış olarak nelerin, hangi yaş gruplarına, ne miktarda verileceğinin belirlenmesi, diğeri ise; belirlenen bilgi, beceri, tutum ve davranış modellerinin nasıl ve ne şekilde verileceğidir. Bilgi değeri olarak hem fen bilimlerinin, hem sosyal ve davranış bilimlerinin, hem de dinî-ahlâkî bilimlerin öğretilmesi zorunludur. Çünkü her bilgisel değer insanlığın bir ihtiyacını karşılamaktadır.

Bilgi edinme ve öğrenme biçimlerinden bir tanesi geleneksel eğitim teorisi, bir diğeri ise; demokratik eğitim teorisidir. Bu ikinci teori, insan zihninin ve ruhunun açılımını ve gelişimini sağlamakta ve hayata daha iyi uyum sağlamak için gerekli becerileri kazandırmaktadır. Günümüzde insan

⁷⁶Dewey, a. g. e. , s. 177.

⁷⁷Bayraklı, a. g. e. , s. 210.

⁷⁸Dewey, a. g. e. , s. 318.

yetiştirirken bilerek veya bilmeyerek kullandığımız yöntem geleneksel, ezberci eğitim uygulaması olurken, olması gereken ise sorgulayıcı, düşünme merkezli demokratik eğitim uygulamasıdır.

“Sorgulayan, araştıran bilgide; konuya ait bütün bilgi, düşünme yoluyla üretilir. Organize edilir, uygulanır, analiz ve sentez edilip değerlendirilir. Öğrencilere bilgiye erişme ve değerlendirme imkânı sağlanır. Bu fırsatlar aynı zamanda öğrenme işleminin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bütün parçalara ayrılarak ve tekrar parçalardan bütünler oluşturularak, sürekli devam eden bir düşünme işlemiyle iki odaklı bir bakış açısı benimsenir; bütün ve parça arasındaki dinamik ilişkiler ve bağıntılar ortaya çıkarılırsa, bilgi kazanılabilir. Varlıklar ve hâdiseler sürekli akış halinde olduğundan bilgiler de sürekli analiz ve sentez işlemine maruz kalırlar. Bu yaklaşıma göre sadece tek bir bilim dalının bilgisi ışığında ilgili konuda derin bir öğrenme ve anlama gerçekleştirilemez.”⁷⁹

“Yüzeysel öğrenmeden derin öğrenmeye geçiş, ancak çoklu mantık ve perspektif kullanarak diğer disiplinlerin bilgilerini de konuyla ilişkilendirip, bir senteze ulaşmayla sağlanabilir. Bu noktadan her derin öğrenmede, yeni bir bilgi üretimi veya sentezi söz konusudur.”⁸⁰

Dewey’e göre bilgi; “dıştan bir izleyicinin edinebileceği bir şey değil, doğal ve toplumsal alanda eylemlere aktif bir şekilde iştirak eden katılımcının kazanımıdır, bilginin gerçek objesi, yön verilen eylemin sonuçlarındadır. Bu çerçevede bilginin kaynağını belirleyen ölçü herhangi bir metafiziksel kavrayış değil, eylemlerin sonuçlarını elde etmede bir yöntemdir ki bu da demokrasidir.”⁸¹

“Eğitim; çeşitli problemler, temel kavramlar etrafında organize edildiği için, ilişkili disiplinlerin desteğine ihtiyacı vardır. Eğitimin her seviyesinde öğretmenlerin, öğrencilerden, edindikleri bilgileri, hayatın

⁷⁹R. Paul, **Critical Thinking What Every Person Needs to Survive in Rapidly Changing World**, Santa Rosa, 1999, s. 19

⁸⁰R. Paul, **a. g. e.**, s. 19.

⁸¹John Dewey. **The Quest for Certainty**, A Study of the Relation of Knowledge and Action, New York, 1929, s. 157.

değişik birimleriyle ilişkilendirmelerini istemeleri çok önemlidir. Bilgiler arasında farklılıklar vardır. Ama bu farklılıklar son aşamada sentez edildiğinde bir bütün oluştururlar. Buna farklılıkların bütünlüğü prensibi denir. Ayrıca öğrencilerin olayları karşılaştırmaları ve aralarındaki benzerlik ve farklılıkları oluşturan desenleri bulup çıkarmaları teşvik edilir.”⁸²

“Demokratik bilgide; Bilgi ve doğru, nadiren bir kişiden diğer kişiye sözel anlatımlarla aktarılabilir. Kavrama ve derin anlama ise, kesinlikle sözel bilgi aktarımıyla gerçekleşemez. Bir kimse öğrendiği şeyleri bir başkasına tamamıyla öğretemez. Sadece kişilerin öğrenmelerini ve düşünerek anlamalarını kolaylaştıracak şartları sağlayabilir.”⁸³

“Öğrenciler kendi fikirlerini ve anlamalarını geri besleme yoluyla iletebilirler. Metinde verilmek istenen ana mesajları, kendilerine ait örneklerle ve gerekçelerle ortaya koymaları gerekir ki, sonunda ilgili bilgi ve doğruların kişinin zihninde anlamlı ve fonksiyonel şekilde yerleşip yerleşmediği test edilebilsin. Öğrencilerin ilgili alandaki düşünme biçimini kullanarak cevaplarını, kendilerine ait orijinal ifadelerle vermeleri istenir.”⁸⁴

“İnsanlar, değer verdikleri ve kullanmak istedikleri bilgiyi edinebilirler. Bunun dışında yapılan bilgi edinme ve öğrenme faaliyetleri yüzeyseldir ve geçicidir, öğrenilen bilgiler çok çabuk unutulur. Sağlıklı bir demokratik eğitim, eğitilen kişinin temel değerlerini ve bakış açılarını temelden dönüşüme uğratar. Kişileri hayat boyu öğrenmeyi vazgeçilemez bir alışkanlık hâline getiren ve sebep-sonuç prensiplerine göre düşünebilen rasyonel bireyler haline dönüştürür. Böyle bir eğitimde öğrencilere sadece anlamlı gelen sorular yöneltilir ve ilgili alanın problem çözme, analiz ve sentez yöntemlerini kullanarak yöneltilen soruların cevaplarını araştırmaları

⁸²A. Flew, **Thinking about Thinking**, London, 1989, s. 29.

⁸³Denise de Souza Fleith, **Teacher and Student Perceptions of Creativity in the Classroom Environment**, Connecticut, 2000, s. 148-153.

⁸⁴Fleith, **a. g. e.** , s. 148-153.

teşvik edilir. Öğrenciler hazır soru ve cevap listelerinin kendilerine depolandığı bir veri bankası veya ansiklopedi olmaktan kurtulmuş olurlar.”⁸⁵

“Zaman içerisinde varlık ve olayların gerçekçi ve doğru fotoğraflarını yakalayabilmek ve değişmeyen doğruların dünyadaki yansımalarını yakalamak için bu zihinsel yolculuk sürekli olmalıdır. Doğruyu ve gerçeği arayıp bulmanın bu yönteminde otoriter cevaplar yoktur. Bunun yerine kamuya açık, diyaloga yönelik bir sorgulama faaliyetinde otorite olarak düşünme standartları ve referanslar vardır. Bu düşünme standartları, bilgi ve ahlâkla ilişkili olmak üzere iki gruptur. Bilgiye yönelik entelektüel standartlar, doğruluk, kesinlik, açıklık, derinlik ve genişlik olarak özetlenebilir. Ahlâkla ilişkili entelektüel standartlar ise, tevazu, cesaret, düşünce ve davranış bütünlüğü, empati, doğruyu ve gerçeği aramada ve savunmada sebat ve sabır olarak özetlenebilir.”⁸⁶

Demokratik eğitimde bilgi anlayışı, öğrencinin kendi kendisine faaliyetini merkeze alan aktif öğretim metodunun okullara sokulmasını ister. Öğrencileri araştırma, inceleme, gözlem ve deney faaliyetlerine sevk ederek, yaratıcı yapan ortama sokmak, aktif öğretim metodunun ulaşmak istediği bir hedeftir.”⁸⁷ “Ezbere dayalı bir eğitim teorisi üzerine bina edilmiş ve pratikte büyük ölçüde ezbere dayanan Türk eğitim sistemi de, her şeyin çok boyutlu ve ilişkili hale geldiği dünyada bu değişimlere yön verebilecek düzeyde kendini yenileyememiştir. Eğitim sistemindeki yeniden yapılanma çalışmaları da şekilci reformlarla sınırlı kalmıştır.”⁸⁸

Kısaca diyebiliriz ki, “eğitimde demokratik bilgi yaşanmakta olan hayatın problemlerini çözen, geçmişin kültürünü gelişme, değişme ve yenilik için engel olmaktan kurtaran bir güç olarak görülmektedir.”⁸⁹

⁸⁵G. Caine **Making Connections, Teaching and the Human Brain**, California, 1994, s. 13-23.

⁸⁶Perkins D, Goodrich J, Owen and S.Tishman. **Thinking Connections, Learning to Think and Thinking to Learn**, Boston, 1996, s.38-44.

⁸⁷Osman Kafadar, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Ankara, 1997, s. 572.

⁸⁸Tınaz Titiz, **Ezbere Hayır**, İstanbul, 1996, s. 43

⁸⁹Bayraktar Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, İstanbul, 2002, s. 211

Bütün bu anlatılanlardan anlıyoruz ki bilgi hayatı idare eden, düşünen insanı ispat eden önemli değerdir. Bilgiye ezber sonucu değil de, hayatın sonucunda ulaşmak gerekiyor. Olayları analiz ve sentez yaparak bilgiye ulaşılması zorunludur, onun için hayat tecrübesi bilginin kaynağı olmaktadır diyebiliriz.

4. Adalet

Adalet kavramı, Antik Yunan tragedyalarından, kutsal metinlere, ahlak alanından hukuk ve siyaset alanına, etik değerlerden toplumsal ilişkilere kadar, insana ait bütün ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Platon'da "bilgelik, cesaret ve ölçülülük erdemleri arasındaki denge olarak görülen adalet" ⁹⁰ , Platon'dan bu yana, farklı anlamlar yüklenilerek günümüze kadar pek çok düşünür tarafından tartışılmıştır. Siyaset ve hukuk felsefesinin de en temel kavramlarından biri olan adalet, sadece düşünsel alanda değil siyasal alanda da insanlık tarihi boyunca ülkemizde ve dünyada, sıkça dile getirilmektedir. İnsanı hayata hazırlamak, ona geçmişle gelecek arasında köprü olmak demek olan eğitimde de adaleti uygulamamak mümkün değildir.

"Adalet lügatte adil olmak, insaf etmek, eşit muamele etmek, doğru olmak ve orta yol manalarına gelir."⁹¹ "Adalet, sübjektif manada herkesin hakkını tanıma hususunda değişmez kesin, dilek; objektif manada ise karşılıklı zıt menfaatler arasında hakka uygun bir eşitlik"⁹² demektir.

İnsanlığın eskiden de, bugün de özlemini çektiği başlıca üç temel değer vardır: Eşitlik, özgürlük, adalet. İnsan yaşamında her zaman var olan adalet kavramını eski çağda Aristo "Nikomakhos' a Etik" adlı eserinin bir bölümünde, Platon da Devlet ve Yasalar adlı eserlerinde ele alıp enine boyuna irdelemiş, bir açıklık getirmeye çalışmıştır.

⁹⁰Platon, **Devlet**, çev. , Sabahattin Eyüpoğlu - M. Ali Cımcöz, İstanbul, s. 306.

⁹¹Platon, **a. g. e.** , s. 151

⁹²**Türk Hukuk Lügati**, "Adalet "md., Ankara, 1944

Aristo' ya göre "adalet bütün diğer erdemleri kapsayan bir erdemdir."⁹³ Platon'a göreyse de; "Adalet, iyi ve doğru yaşamaktır."⁹⁴ "Adalet, ortak bir erdemdir Bu erdemin kılavuzu akıldır"⁹⁵ Platon adaletin "üst bir ilke" olduğunu, insanın kendisini gerçekleştirme koşullarını talep ettiğini; bundan dolayı da insan hakları bilgisine dayanılarak toplum ve hukuk düzenlemeleri yapmak gerektiğini belirtmektedir. Yasalar adlı eserinde de "adil" ve "adaletsiz" kavramlarını şöyle tanımlamıştır: "Haksızlığa yol açsın ya da açmasın, öfkenin, korkunun, hazzın, acının, kıskançlıkların ve tutkunun ruhtaki egemenliğine genelde adaletsiz diyorum."⁹⁶

"Eflatun; amaç, iyi ve adalet gibi üç temel kavram arasında kurduğu ilişkilerde bu konuya ışık tutmaktadır. Ona göre, toplumun amacı bilinmelidir. Aksi takdirde, geçici heveslerin, kaza ve rastlantıların elinde kalırız. Neticede iyiyi yakalamak için gerekli olan sosyal organizasyonların yapılmasındaki ölçüte sahip olmalıyız. Ferdî ve toplumsal düzenlemelerin ana çizgisi olan eylemlerin uygun biçimde sınırlanması ve dağıtımı denen adalet hakkında hiçbir anlayışı elde edemeyiz. En büyük son ve kalıcı olan iyi' bilgisine ulaşmakta engellerle karşılaşırız. Bu tür bilgi, ancak adil ve ahenkli bir sosyal düzende korunabilir."⁹⁷

Eskiçağ insanının farkında olduğu gibi adalet, insanın var olma koşullarının temelini oluşturan bir değerdir ve adaletin ne olduğu, nasıl belirlenebileceği konusu insanoğlunun zihnini sürekli meşgul etmiştir. Bireysel, siyasi ve ilahi adalet kavramları adalet kavramı çatısı altına alınırken, adalet kavramının eşitlik, özgürlük, hakkaniyet insaf, haklılık, doğruluk gibi erdemlerden oluştuğu kabul edilmiştir.

Demokratik Eğitim, adalet kavramının eğitimle ilişkisini göz önüne alınırsa, adil kişilerin yetiştirilmesinin ve adil davranabilmenin metotları

⁹³Aristo, **Nikomakhos'a Etik**, çev. , Saffet Babür, İstanbul, 2009, s. 130.

⁹⁴Platon, **a. g. e.** , s. 306.

⁹⁵Platon, **Yasalar**, çev. , Candan Şentuna - Saffet Babür, İstanbul, 1998, s. 63.

⁹⁶Platon, **a. g. e.** , s. 877.

⁹⁷Bayraklı, **a. g. e.** , s. 227.

üzerinde durur. "Peygamberlerin üstün vasıflarından biri de adalettir. Bu itibarla örnek ve önder durumda olanların özellikle de eğitimcilerin adil olmaları gerekir."⁹⁸ Adalet hayatın her konusunda, bilhassa da geleceğin mimarları yeni nesli yetiştiren, eğitimde uyulması gereken bir kanundur.

"Düzensiz ve dağınık, yani adaletin yaşanmadığı bir toplumda tek yönlü model ve standartlar oluşur. Bu şartlar altında bireyin zihinsel uyum ve sağlamlığa erişmesi imkânsız hale gelir. Eğitim en sonunda işe kurumların, âdetlerin ve yuvaların verdiği örneklerle başlar. Bunlar, eğitimin halkla paylaşıldığı, ancak adil bir devlette var olabilir ve ancak hak ile öğretilmiş, eğitilmiş zihinler varlığın amacını tanıma gücüne varır."⁹⁹

Demokratik eğitimde bireysel adaletin yanında sosyal adalet konusunun gerekliliği de göz ardı edilemez. Demokratik eğitimde sosyal adalet kavramı; çok kültürlülük, eşitlik ve demokratik toplum gibi kavramlarla birlikte ele alınarak açıklanır. Çok kültürlü eğitim ve eğitimde sosyal adalet kavramları farklı sosyal gruplardan gelen tüm öğrenciler için eşit eğitim fırsatlarının sağlanması gerektiği yönüyle benzerlik göstermektedir.

"Çok kültürlü eğitim; farklı öğrenci grupları arasında diyalog geliştirmeyi amaçlarken"¹⁰⁰, Eğitimde sosyal adalet ise; farklılıkların eğitimde yarattığı dezavantajlı durumların akademik başarıları üzerindeki etkisini tamamen gidermeyi veya azaltmayı hedeflemektedir.

Çırak, "Çok kültürlü eğitimin, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamanın önkoşulu olduğunu belirtmektedir."¹⁰¹ "Adil olma, aynı durumlarda herkese aynı davranmayı gerektirir."¹⁰²

⁹⁸Bayraktar, a. g. e. , s. 152.

⁹⁹John Dewey, **Demokrasi ve Eğitim**, İstanbul, 1996, s. 86

¹⁰⁰A. P. Bohn, "Multicultural education and the standards movement: A report from the field", **Kappa Delta Phi**, C. 82, S. 2, Arlington, 2000, s. 156 - 161.

¹⁰¹İ. Çırak, "Çok Kültürlü Eğitim ve Yansımaları", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.n34, 2008, Ankara, s. 27-40.

¹⁰²D. Mac Kinnon, **Equality, Leadership and Schooling**, Exceptionality Education, Volfville, 2008, s. 5-21.

Demokratik Eğitim Felsefesinde; sosyal adalet, eğitim ortamının daha çok sosyalleşmesini sağlayarak, öğrencileri birlikte yaşamaya hazırlayarak farklılıkları azaltır. “Herkesin kapasitesini ve bulunduğu çevreye göre eğitimden payını alması, hem hukukta ve hem de eğitimde, adaletin uygulanmasına bağlı olmaktadır. Buna biz adalet hakkı diyoruz. Adil bir düzen, güçlü bir eğitim; güçlü bir eğitim de güçlü zihinler ve şahsiyetler yetiştirecektir. Adil olmayan bir toplumda, güçlü zihin yetiştirilemez.”¹⁰³

Sonuç olarak; adalet kavramının demokratik bir değer olarak eğitime uygulanmasında; eğitici, adil, söz ve fiillerinde ölçülü, cesaretlendiren, herkese eşit mesafede durabilen, tutarlı ve örnek olmalıdır.

5. Hürriyet

“Özgürlük kavramı ile ifade edilmeye çalışılan hürriyet, bütün eğitim felsefelerinde merkezi bir yer işgal etmektedir. Hürriyetin ne olduğu, ona niçin değer verildiği, onun insanda doğuştan var olup olmadığı, sonradan kazanılıp kazanılmadığı, eğitim faaliyeti için bir amaç ya da bir araç olarak yer alıp alamayacağı, ardı sıra sorumluluğu getireceği gibi konular, tüm eğitim felsefelerinin uğraşısı olmuştur.”¹⁰⁴

“Bize göre hürriyet, kendi kendine sınır koyan ve insanın doğuştan getirdiği manevi bir haz, bir güç, bir bilinç ve bir öğretici oluşumların bütünüdür.”¹⁰⁵

Yaşama hakkı, ilim öğrenme ve hürriyet gibi haklar bütün insanlığa eşit olarak verilmiştir. Hiç kimse başkasının bu gibi haklarını kısıtlayamaz, tekeline tutamaz. Çünkü bu haklar, fitrîdir, yaratılışla birlikte Allah tarafından ihsan olunmaktadır.

¹⁰³Bayraktar Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, İstanbul, 2002 , s. 227.

¹⁰⁴Bayraklı, **a. g. e.** , s. 216.

¹⁰⁵Bayraklı, **a. g. e.** , s. 217.

İnsan ruhu hürriyete âşıktır. Hâl ve hareketlerinde serbest olmayı, düşüncelerinde kayıtsız hareket etmeyi arzu eder, ancak insanın hürriyeti sınırsız değildir. Bir toplumda hürriyet alanlarının gereğinden fazla daraltılması, fertlerde hürriyetsizlik duygusu doğururken, gereğinden fazla geniş olması da hürriyetin kötüye kullanılmasına; her iki halde de toplumda ve fertlerde huzursuzluğun meydana gelmesine sebep olur.

“Kendini sınırlamayan hürriyet anarşiye dönüşür. Bazı bağlardan, kayıtlardan, sınırlamalardan ayrılmayı kendine gıda edinen hürriyet, kendisine pusu kuran bağlara, kayıtlara ve sınırlara tutsak olmaya aday olabilir.”¹⁰⁶

Beşeri otoritelerin koyduğu sınırlar fertleri rahatsız edebilir. Fertler bu sınırlamalardan hürriyetsizlik hali yaşayabilir ve bunun doğurduğu huzursuzluk haline düşer. O halde bir toplumda hürriyetsizlikten doğan sıkıntıları asgari düzeye indirmek gerekir. Bu da eğitimin işidir.

“John Dewey, köle ya da özgür diye ayrılan eğitim faaliyetlerinden bahsetmektedir. Her iki eğitimin birbirine karşı olduğunu, birinin makineleşmiş, diğerinin de özgür ve akla dayalı olduğuna dikkat çekmektedir.”¹⁰⁷

Dewey’e göre “Köle yetiştiren makineleşmiş eğitimde, insanlara bir şeyler oluşturma yeteneği edindirmek için uygun alıştırmalar yaptırılır. Bu eğitim, yalnızca teknik becerileri amaçlayan alışkanlıklar edindirir. İnsanı uyarıcı, düşünmeyi geliştirici değildir. Özgür eğitim, belli amaçlar doğrultusunda akıl yürütmeyi geliştirir; olanı tanıma, az bilgi ile pratik işler yapma ve üretme gibi.”¹⁰⁸

İnsan haklarının başında yaşama hakkı gelir. Bu hakkı gereği gibi kullanamayan için diğer hürriyetlerin bir anlamı yoktur. Düşünme hürriyeti de en çok tartışılan bir konudur. Düşünce hürriyeti insanın bilme ve

¹⁰⁶Bayraklı, a. g. e. , s. 217.

¹⁰⁷Bayraklı, a. g. e. , s. 217.

¹⁰⁸Dewey, a. g. e. , s. 237.

başkasına bildirmesi ile ilgili faaliyetlerin hepsini kaplar. Öğrenme hürriyeti, öğretim hürriyeti, toplantı hürriyeti, söz söyleme hürriyeti düşünce hürriyeti içerisinde dirler.

Demokratik eğitimde, öğrenme hürriyetine sınır koymak gereksizdir. Eğitimci, daima öğrenciyi kendi kabiliyeti nispetinde düşünebileceği bir alanda serbest bırakmalıdır. Dışarıdan ne kadar müdahale edilirse, insan şahsiyeti o kadar kendinden kaybedip, kendine yabancılaşmaktadır.

“Öğrenmek için özgür olmak zorunluluğu vardır. Deney yapmak, araştırmak, yanlışlıklar yapmak için özgür olmak lazımdır. Öğrenmek ancak böyle olur.”¹⁰⁹

“Öğrenim özgürlüğün olduğu yerde hayat bulur. Özgürlüğün olmadığı yerde şartlandırma ve şartsız kabullenme vardır.”¹¹⁰

“Eğitim önce özgür hareket edebilmelidir. Özgür olmayan bir eğitim; kişinin, öğrencinin bütün yeteneklerini geliştiremez, ona bir form veremez. İnsanın özerkliği olmadan kendini yetiştirmeden söz edilemez. Özgür insan hayatı boyunca kendini yetiştirmeye çalışır.”¹¹¹

“Eğitim özgürlüğü, öğretmen ve öğrencilerin, kısıtlamalara ve engellemelere maruz kalmadan, bilgi edinme ve araştırma yaparak elde edilen sonuçları ortaya koyabilme özgürlüğüdür. “Özgür eğitim, belli amaçlar doğrultusunda akıl yürütmeyi geliştirir, olanı tanıma, az bilgi ile pratik işler yapma ve üretme gibi.”¹¹²

Bir toplumda fertlerin kanunlar içerisinde hür hareket edebilmeleri o topluma tolerans duygusunun hâkim olmasına bağlıdır. Bu da bir kültür işidir. Özellikle manevi hürriyetlerin gerçekleşmesi ile o toplumun kültür seviyesi ve fertlerinin medenilik dereceleri arasında doğru orantı vardır. Bu durum demokratik eğitim ortamları için de geçerlidir. Okullar ve

¹⁰⁹Leo Buscaglia, **Yaşamak, Sevmek ve Öğrenmek**, çev. , Nesrin Kasap, İstanbul, 1989, s. 48-49.

¹¹⁰Bayraklı, **a. g e.** , s. 220.

¹¹¹Takiyettin Mengüşoğlu, **İnsan Felsefesi**, İstanbul, 1988, s. 52.

¹¹²Bayraklı, **a. g e.** , s. 217.

eğitimcilerin demokratik tutumları bu duruma rol model olma durumundadırlar.

Okullardaki özgürlüğü; sadece öğrencilerin özgür tutum, hareket ve davranışlarıyla sınırlayamayız. Öğrencilere düşünme, isteme ve amaçlama özgürlüğü de vermeliyiz. Onların gerek fiziksel, gerek ruhsal özgürlüklerine sınır koymak, onların entelektüel ve moral hürriyetlerini engellemek demektir. Sınırlandırılan, kısıtlanan ve bastırılan hürriyetlerle öğrenciler sahte, sunî kişilikler geliştirir, gerçek kişiliklerini gizleme yolunu seçerler.

Demokratik eğitim Felsefesinde öğretmen ve eğitimciler bu yanlışla düşmemeli ve öğrencilerini oldukları gibi davranacak, özgür, şahsiyetli ve objektif kişiler olarak yetiştirmelidirler. Ayrıca eğitimin özgürlüğünde yapılagelen bir başka hata da öğrencileri pasif kılan ve her verilen bilgiyi tartışmasız kabullenen, hareketsiz, bağımlı eğitimidir. “Öğrencileri sadece alıcı, dinleyici ve yarı özgür olmaktan çıkarıp onları kendi kendisini kontrol eden, katılımcı, duygu, düşünce ve fikirlerini rahatlıkla ifade edebilen kişiler olarak yetiştirmek”¹¹³ de Demokratik Eğitim Felsefesinin hürriyet anlayışı içerisinde.

Demokratik Eğitim Felsefesinde, özgür eğitim; bugünü olduğu kadar geleceği de içine alacak şekilde bilimsel temellere dayalı bir düzenleme gerektirir. Amaç, özgür düşünceye sahip, beyin gücünü ve yeteneklerini sürekli geliştirme gayreti içinde, kendisiyle ve çevresiyle barışık olan insanların yetiştirilmesidir. Bu ölçü tutmadığı zaman, bilimsel düşünme yerine; ezberci, tartışma ve sorgulama yerine iddiacı; ferdiyetçi anlayış yerine; egoist, insan tipinin revaç bulması kaçınılmazdır.

Eğitimin demokratik değerleri sıralamasında hürriyeti unutmamız mümkün değildir. Bütün yukarıda anlatılanlar eğitime uygulandığında; fikren bağımsız ve hür nesiller yetiştirmek mümkün olacaktır.

¹¹³John Dewey, **Exprience and Education, The Nature of Freedom**, Indiana, 1938, s. 26-29.

6. Güven

İnsanlar beslenme ve korunmayı sağladıktan sonra sevgi ve güven'e ihtiyaç duyarlar. İnsanlar güven duyamazlarsa yaratıcı ve kendisini gerçekleştiren kişiler olamazlar. Güven, kişinin ve toplumun yaşamını etkileyen güçlü ve temel bir duygudur. Aslında güven tüm canlılara has, dirlik, düzenlik veren duygusal bir yaşantıdır. Başka bir kişiye, varlık ya da nesneye karşı duyulan güçlü bir yakınlık ya da bağlılıktır.

Güven'in tanımını yapmak kolay değildir. Ancak bu duygunun yokluğu ve varlığı kendisini hayatın her anında hissettirir. Güven, açıklık ve dürüstlük duygusudur. Bir eğitim ortamında işbirliğinin ne ölçüde gerçekleşeceğini güven belirler. Güven duygusu, sağlıklı bir ekip çalışmasının temelini oluşturur. Güven duygusunun yokluğu eğitim ortamında da ilişkileri bozar, verimliliği düşürür.

Stephen Covey' e göre: "Güven, insan motivasyonunun en yüksek biçimidir. İnsanların doğasında var olan iyi ve güzel'i ortaya koymalarına imkân verir."¹¹⁴ Güven duygusunun yaşanabilmesi; hem bireysel özelliklere, hem de eğitim içi ilişkilerin kalitesine bağlıdır. Güven, insan ilişkilerinin temelini bu oluşturur. Güven duygusunun varlığı ile dostlukları, iyi ilişkileri ve diğer anlaşmaları başlatmak mümkün olur.

"Başka insanlara duyulacak olan güven duygusunun temelinde kendine güven yatar. Kendine güvenmeyen insan başkalarına güvenemez. Kendi güvenilir olmayan insan da başkalarına güvenemez."¹¹⁵

Kişilerin başkalarına duyduğu, duyması gerektiği güvenin yanında bir de kendisine duyduğu, duyması gerektiği güven vardır ki biz buna özgüven deriz. Özgüvenden yoksun olan bir kişi her şeyden önce kendiyi başa çıkma yeteneklerine sahip değildir. Kendini anlamakta ve tanımakta zorluklar yaşar.

¹¹⁴Stephen Covey, **The Speed of Trust**, New York, 2006, s. 39.

¹¹⁵Özcan Gökner, **Özgüven Kazanmak**, Ankara, 2000, s. 215.

Zayıf bir özgüven doğuştan gelme bir şey değildir. Öğretilir ve öğrenilebilir. Demokratik eğitim felsefesi burada devreye girerek eğitimde güven-özgüven dengesini kurar ve her ikisinin de öğrencide olması gereken seviyede bulunmasını sağlar. Öğrencilerini; kendilerine güvenen, kendilerini kabullenen, iletişim kurabilen, yaşamla ve sorunlarla baş edebilen insanlar olarak yetiştirmeyi hedefler.

Demokratik Eğitim yaşama sevincini, sağlam bir özgüvenin bileşenlerinden olarak görür. Kendini kabullenen bir kimsenin başkalarını da kabullenme yeteneğine sahip olduğuna inanır. Bu nedenle de; eğitim sürecini aynı zamanda güven ve özgüven kazanma- kazandırma süreci olarak görür. “Özgüven kazanma süreci; yaşamın önemli zorlukları ile başa çıkma gücüne sahip olmaya ve mutlu olmaya karar verme sürecidir.”¹¹⁶

“Özgüven insana güç verir, enerjisini artırır ve daha fazla çaba göstermeye özendirir. Başarı için ilham kaynağıdır. Başarılarımızla gurur duymamızı ve onlardan keyif almamızı sağlar.”¹¹⁷

Eğitimde denge çok önemlidir. Ölçü ve dozu iyi ayarlanmış, az veya aşırı olmayan güven-özgüven eğitimiyle öğrencileri hayata hazırlar. Demokratik felsefeye göre; “Yaşama özgüvenli bir şekilde yaklaşmak ve bunu sürdürmek önemlidir. Ancak, aşırı bir güven duygusu ile hareket ederek kendimizi ve diğer insanları tedirgin etme riskini de almamak gerekir.

“Aşırı bir güven duygusu içinde davrandığımızda; sınırlarımız olduğunu kabul etmek istemeyiz, yeteneklerimiz hakkında gerçekçi olmayan düşüncelere kapılırız. Yeterli ve dengeli güven-özgüven'e sahip bulunduğumuzda ise; en iyi için çaba göstereceğimizi ve kabul edilebilir bir sonuç ortaya koyacağımızı bilerek işleri ele alırız. Bir işi yapamadığımızda mazeret üretmek yerine yeniden denemeye başlarız. İlk seferinde tümüyle doğru olarak anlamadığımız ya da yapamadığımız bir işin dünyanın sonu

¹¹⁶Tony Humphreys, **Çocuk Eğitiminin Anahtarı Özgüven**, çev. , Tanju Anapa, İstanbul, 2008, s. 42.

¹¹⁷Covey, a. g. e. , 2006, s. 44.

anlamına gelmediğini biliriz. Hatalarımızı dert etmek yerine onlardan ders almasını becerebiliriz.“¹¹⁸

Sonuç olarak diyebiliriz ki; demokratik Eğitimin kazandırdığı güven- özgüven duygularıyla birçok durumla ve sorunla daha iyi baş edebiliriz. Özgüven hedeflerimizin peşinden giderken bize güç verir. Başarılarımızla doyum ve rahatlık hissetmemize izin verir.

“Özgüvenimizin güçlü olması durumunda başarı bize doğal ve doğru gelir. Birçoğumuz, belirli zamanlarda, belirli insanlarla ve belirli durumlarda kendimizi güvenli hissederken bazı durumlarda, zamanlarda ve bazı insanların karşısında özgüvenimizi yitiririz. Kendimize olan güven duygumuzu nelerin etkilediğini doğru anlamamız gerekir”¹¹⁹.

“Demokratik Eğitimde Eğitimci; öğrencilerine özgüven kazandırmak ve geliştirmek için, öğrencilerinin yeteneklerini önemsemeli, rahat ve girişken davranmayı öğretmelidir. Fikirlerini sesli ifade etmelerini sağlamalı, sorumluluklar vermeli, karar alma süreçlerinde ve uygulamalarda daha aktif olarak kendilerini göstermelerine yardımcı olmalıdır. Cesaretli olmalarını, hata yapmaktan korkmamalarını, başarısızlıkların birer ders olduğunu, ya da başarı yolunda küçük molalar olduğunu düşünmelerini sağlamalı, böylece elde ettikleri her başarıyla özgüvenlerinin arttığına onları inandırmalıdır.”¹²⁰

7. Eşitlik

Eğitim söz konusu olunca eşitlik daha da önem kazanmaktadır. “Eğitim sistemi toplumun siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılarıyla etkileşim halindedir. Eğitimsel araştırmalar, öğrencilerde eğitim hakkından eşitçe yararlanabilme konusunda belli ölçüde başarı sağlanabilse bile, bunu eğitimsel kazanımlar ya da sonuçları eşitlemede yeterli olmadığını

¹¹⁸Peter Lauster, **Özgüven Öğrenilebilir**, çev. , Lütfi Yorbaş, İzmir, 2006, s. 110.

¹¹⁹Stephen Covey, **a. g. e.** , s. 45-46.

¹²⁰Matthew McKay ve Patrick Fanning, **Self Esteem: A Proven Program of Cognitive Techniques for Assessing, Improving, and Maintaining Your Self-Esteem**, Oakland, CA, 2000, s. 63-64.

ortaya koymuştur. Aynı eğitimi almış kişilerin cinsiyet, aile, toplumsal sınıf kökeni gibi etkenlere göre farklılıkları, eğitimin getirilerinin farklılaşmasına da yol açabilmektedir. Kentlerde ve gelişmiş coğrafi bölgelerde eğitimin hem bireysel hem de toplumsal getiri oranı yüksektir.”¹²¹

Demokratik eğitim felsefesinde “eşitlik; fırsat eşitliği ile ilgili bir kavram olup demokratik eğitimin özünü oluşturur. Eğitim yoluyla okullardaki tüm çocuklara ve gençlere kendini gerçekleştirme, üretkenlik, toplumsal sorumluluk, güçlü insan ilişkileri olarak genel çerçevesi verilen boyutlarda eşit fırsatlar sunmak gerekir.”¹²²

“Eğitimde fırsat eşitliği; eğitim için elverişli durum, ortam yaratmak, okulu her öğrencinin ulaşabileceği bir yere götürmektir. Eğitimde olanak eşitliği ise öğrencilere ulaştırılan eğitimin hiçbir ayrıcalık gözetmeksizin denk olarak sunulması demektir.”¹²³

Başaran “bu denkliği eğitim programlarının eşitlenmesi, eğitim ortamlarının eşitlenmesi ve eğitim maliyetlerinin eşitlenmesi” olarak görür.¹²⁴ Eğitimsel eşitliği; “ekonomik etkenler; gelir düzeyi, gelir dağılımı, toplumsal etkenler; cinsiyet, dil, nüfus dağılımı, aile büyüklüğü, ana-babanın eğitim düzeyi, politik etkenler; eğitim politikaları, psikolojik etkenler ve bireysel farklılıklar önemli ölçüde etkilemektedir.”¹²⁵ Demokratik eğitim felsefesinde amaç, bu farklılıkları asgari düzeye indirerek, eşitlik sağlamaya çalışmaktır.

İnsanların onurlu bir yaşam sürmelerinde, eğitim hakkı, eğitime erişim, kaliteli eğitim ve öğrenme ortamında saygı görme önem taşımaktadır. Eğitim hakkı, okul kapısından atılan adımla başlar ancak, eğitim hakkının sağlanması için; öğrenme ortamında, tüm insan haklarının sağlanması gerekir.

¹²¹İşıl Ünal - Seçkin Özsoy, **Cumhuriyetin 75. Yılında Eğitim**, İstanbul, 1999, s. 45.

¹²²Nejla Tural, **Eğitim Finansmanı**, Ankara, 2002, s. 34-37.

¹²³J. E. Başaran, **Temel Eğitim ve Yönetimi**, Ankara, 1982, s. 65.

¹²⁴Başaran, **a. g. e.**, s. 60-67.

¹²⁵Ünal - Özsoy, **a. g. e.**, s. 45.

Demokratik eğitim felsefesinde; eğitimde eşitliğin gerçekleşmesi için öncelikle her bireyin, ırkı, cinsiyeti, milleti, etnik veya sosyal kökeni, dini, siyasi görüşü, yaşı veya engeli ne olursa olsun eğitime erişimi eşit şartlarda gerçekleştirilmelidir.

Öğrencinin, öğrenme ortamında kimliğine ve onuruna tam saygı gösterilmeli, öğretim programları, okul ortamındaki deneyimler, ölçme-değerlendirme de dahil olmak üzere öğrenme süreçleri ve ders dışı etkinliklerdeki deneyimler hiçbir çocuğu dışlamamalı, tersine katılımı ve işbirliğini teşvik edici bir yapıya sahip olmalıdır.

Çocukların farklı kimlikleri, özellikleri ve görüşlerini bir zenginlik olarak görmesi teşvik edilmelidir. Temel bir insan hakkı olarak eğitim hiçbir ayrımcılık gözetilmeden herkes için gerçekleştirilmelidir. Eğitimde eşitlik ilkesi, her çocuğa birebir aynı hizmetlerin sunulması anlamına gelmez. Tersine, eğitim programları çocuğun ihtiyaçlarını göz önüne alarak uyarlanmalı ve çeşitlendirilmelidir.

Başka bir boyutuyla "Demokratik Eğitimde eşitlik, her öğrenciye çalışması ile gösterdiği başarıya göre karşılık verilmesidir. Öğrencinin verdiği bilgi bir değerdir, o değere denk bir değerle karşılık vermek, demokratik eğitimde eşitlik ilkesini teşkil etmektedir. Üstün yetenekli gençleri, farklı bir eğitimden geçirmek ve onların ulaşacakları nihai noktaya varmalarını temin etmek, demokratik eğitimin ana hedefidir. Herkese hakkını vermek olan adalet, ancak demokratik eğitimin eşitlik anlayışı ile gerçekleştirilebilir."¹²⁶

Sonuç olarak; yaşamın ve eğitimin olmazsa olmazı eşitlik gerçek anlamında eğitime ve hayata uygulandığında, birbirinin haklarına saygılı, adil, sevgi ve umut dolu bir nesil yetiştirilir.

¹²⁶Bayraktar Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, İstanbul, 2002, s. 224.

8. D n

Din: Allah tarafından peygamberler aracılığı ile insanlara ulaştırılan ilahi bir kanundur. Dinin kurucusu Allah, muhatabı insandır. Dinin amacı, insanları iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, güzel ile çirkini bildirmektir, onları dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmaktır. Tarih boyunca her toplum "Din" kavramını ifade etmek için birçok tarif ortaya koymuştur. Genel manada bir fikir edinmek için Doğu ve Batı bilginlerince yapılan tanımlardan bazı örnekler verebiliriz.

1. Din, akıl sahiplerini, Peygamber'in bildirdiklerini kabule çağıran il    bir kanundur. (Seyyid şerif Curcane)

2. Din, akıllı kişileri, kendi hür seçimleriyle bizzat hayırlara sevk eden il    bir kanundur. (M. Hamdi Yazır)

3. Din, insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisidir. (Rudolf Otto)

4. Din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ibadet ve inançlar sistemidir. (E. Durkheim)

5. Din, en yüksek i tima  değerlerin şuurudur. (Edward S. Ames)

6. Din, kul ile Allah arasındaki muameledir. ( mam Gazali)

7. Din, insan tabiatının en yüksek, en çekici tezahürlerinden ibarettir. (Ernest Renan)

Dinin en güzel ve kapsamlı tarifini Kur'an'da bulmak mümkündür. Çeşitli vesilelerle Kur'an-ı Kerim'in 91 ayetinde geçen "din" kelimesini 7 ana başlık altında toplayabiliriz. Bunların en belli başlıları şunlardır:

1. Din Allah'tan bir vasiyettir.¹²⁷

2. Dinde zorlama yoktur.¹²⁸

¹²⁷ Nisa, 11, 12.

3. Din ilimleri öğrenilmelidir.¹²⁹
4. Din üzerimize güçlük yüklemes. ¹³⁰
5. Din hususunda haddi aşmamak gerekir.¹³¹
6. Din yalnız Allah'a tahsis edilir.¹³²
7. Allah'ın emirlerini yerine getirenler din kardeşidirler.¹³³

Genel hatlarıyla konu ele alındığında ırk, renk ve dil farkı olmaksızın her insanın dine ihtiyaç duyduğu bir vakıa olarak görölmektedir. Tarih boyunca bu yolda yapılan araştırmalar da bu gerçeği ortaya koymuştur.

Tarihin hangi dönemine bakılırsa bakılsın, dine duyulan ihtiyacın hissedilmediği bir ülke veya topluluk görmek mümkün değildir. İnsan her yerde ve her zaman, daima kendisinden yüce bir varlığa sığınma, O'ndan yardım isteme ihtiyacını duymuştur. Nitekim insanlık tarihi arkeolojik incelemeler, mukaddes kitap ve dinî mahiyetteki metinlerde de bu gerçeği ortaya koymuş bulunmaktadır. Eski Yunan ahlâk bilginlerinden Plutarkhos (M.S. 64-139) "Dünyayı dolaşınız, duvarsız, edebiyatsız, kanunsuz, servetsiz şehirler bulacaksınız. Fakat mabedsiz ve mabudsuz şehir bulamayacaksınız" sözleriyle dine olan ihtiyacın önemini dile getirmiştir. Çağımız ünlü tarihçilerinden Arnold J. Toynbee'nin (1889-1975) Türkçeye de tercüme edilen değerli eserinde "Din" bütün boyutları ile incelenmiştir.¹³⁴

"Demokrasinin temellerinden biri de dindir. Demokrasi dinin şu esaslarını benimsemektedir.

a) İnsan ölümsüz bir ruha sahiptir.

¹²⁸Bakara, 256.

¹²⁹Tevbe, 122.

¹³⁰Hac, 78.

¹³¹Nisa, 17; Mâide, 77; Şûra, 21.

¹³²Fatiha, 4; Yûnus, 104; Mü'min, 14.

¹³³Tevbe, 11; Ahzâb, 5.

¹³⁴Arnold Toynbee, **Tarihçi Açısından Din**, çev. , İbrahim Canan, İstanbul, 1978 , s. 42.

b) Bütün insanlar kardeştir.

c) İnsan onur ve değere sahiptir.

Emerson, demokratik eğitim anlayışı ile din arasındaki ilişkiye tam islamî açıdan bakmaktadır. “Zaman, yöntem, anlayış, eylem gibi bütün büyük dersler Tanrı yardımını, sadece onu kullanmayı düşünmek bile yüksek karakter ve engin bilgiyi gerektirir.”¹³⁵

“Emerson biraz daha ileri giderek, Allah’ın yardımı olmaksızın mükemmel bir eğitim olamayacağına dikkat çekmiştir. Allah’ın yardımını almak ve onu kullanmak için yüksek bir karakter ve engin bilgiye ihtiyaç vardır fikriyle Emerson tamamen İslâmî bir anlayışa yaklaşmış ve onu demokratik eğitimin temeli haline getirmiştir.”¹³⁶

Kur’an-ı Kerim “Ey Adem oğulları! ¹³⁷ ve “Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık.”¹³⁸ derken, insanların başlangıçta bir anne ile bir babadan geldiklerine işaret etmektedir. Ayrılıklar sonradan meydana gelmiştir.

“Eğitim ferdi farkları işlerken, geliştirirken, diğer taraftan da onları kaynaştırmayı hedef almalıdır. İnsanların kardeş olduğu fikrini işlemeyen, birlik-beraberliği kurmak ve gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır. Düşmanlıkları, bölünmeleri ve kavgaları ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek için dinin bu esaslarını öğretmek ve insanın ruhuna işlemek en doğru yol olacaktır. Bu ilkede de demokratik eğitim felsefesi Kuran’a yaklaşmaktadır.”¹³⁹

¹³⁵Ralph Waldo Emerson, “An Adress in Divinity College”, Cambridge, 1838. s. 4.

¹³⁶Bayraklı, a. g. e. , s. 214.

¹³⁷Araf, 31.

¹³⁸Hucurat, 13.

¹³⁹Bayraklı, a. g. e. , s. 214.

II. BÖLÜM

DEMOKRATİK EĞİTİMDE METOT ve ÇEŞİTLERİ

A. METODUN TANIMI ve ÖNEMİ

1. Metodun Tanımı

Fransızcadan dilimize geçmiş bir kelime olan metot; usul, yol, yöntem, tarz, biçim, sistem gibi anlamlara, eğitim-öğretim kavramı olarak ise; “bir amaca veya belli bir sonuca ulaşmak, bir eylemi, bir işi, bir etkinliği sonuca götürmek, bir problemi çözmek, bir iş görmek, bir teşebbüsü sonuçlandırmak için akla uygun olarak izlenen ya da izlenmesi gereken yol, yöntem, bir şeyi bazı ilkelere ve belli bir düzene göre söyleme, yapma tarzı demektir.”¹⁴⁰

“Başka bir deyişle de öğrencilerin öğrenme etkinliklerine rehberlik sürecidir. Uygulanan alan ve ulaşılmak istenen amaca göre, bir değil, birçok metot söz konusu olabilmektedir. Eğitimde kullanılan metotların gerçek anlamda öğrenmeyi gerçekleştirci nitelikte olması gereklidir. Yani metotlarımız öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verici olmalıdır. Eğitim-öğretimde metot öğretmenin etkin, öğrencinin pasif olacağı tek taraflı bir etkinlik değildir. Metodun en önemli özelliği değişkenliktir. Zamana ve şartlara göre metot değişmek mecburiyetindedir.”¹⁴¹

“Metotlar seçilirken muhakkak öğrencilerin gereksinimleri, ilgileri, yetenekleri, olgunlaşma seviyeleri ve çevresel olanaklar dikkate alınmalı ve öğrencilerin etkin olmalarına, etkinliğe içten katılmalarına olanak hazırlayıcı nitelikte olmalıdır.”¹⁴²

¹⁴⁰ Ruşen Alaylıoğlu - A. Ferhan Oğuzkan, **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**, İstanbul, 1976, s. 240; Meydan Larousse, İstanbul, C.VIII, s. 682 ; Büyük Larousse, 1993, C. XXIV, s. 12601; Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Sosyal İlimler Metodolojisi**, İstanbul 1982, Ayrıca bkz. Mustafa Öcal, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**, Ankara, 1990, s. 227; Osman Pazarlı, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**, İstanbul, 1967, s. 4; İsmet Kemertaş, **Uygulamalı Genel Öğretim Metodu**, s. 326; Ahmet Önkol, **Rasulullah' ın İslam'a Davet Metodu**, Konya 1981, s. 25; İ. Hakkı Çakan, **Tavsiye Metot ve Vasıtaları**, İstanbul, 1992, s. 51.

¹⁴¹ Çakan, a. g. e. , s. 51.

¹⁴² İzzettin Alıcıgüzel, **İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim**, İstanbul, 1975, s. 29.

2. Demokratik Eğitimde Metodun Önemi

Demokratik eğitimin yönlendirici, rehberlik edici, geliştirici, hayata hazırlayıcı özelliklerini eğitime gelişi güzel katamayız. Bütün bu özellikler metot ya da metotlar işbirliği ile öğrenciye kazandırılır. Metotsuz hiçbir eğitim başarıya ulaşamaz. Sanayileşme ve demokratikleşme hareketleri sırasında eğitim amaçları değiştikçe, eğitim programlarında, metotlarında ve sistemlerinde de değişiklikler yapmak gereği doğmuştur.

Öğretmenin seçeceği öğretim metotları, çeşitli teknikler ve hatta değerlendirme biçimleri birbirleriyle uyum ve ahenk içinde olmalarıdır. Bazı eğitim metotları, amaçlarına ulaşmada, diğerlerinden daha uygun ve verimli yollara, stratejilere sahip olabilir.

“Bilgi vermeye dayanan derslerde genellikle öğretmen sunuşunun ağırlıklı olduğu bir metot izlenirken, bu metotta dersin akışını güzelleştirecek, sınıfın dikkatini canlı tutacak soru-cevap ve örnek verme teknikleri ile düz anlatımın sıkıcılığı giderilir. Hazır sistemli bilgiler verme yerine, öğrencilerin araştırıp bulmaları veya ham bilgileri işleyerek daha sistemli bilgiler oluşturmaları isteniyorsa, o zaman öğrenci merkezli öğretim stratejileri izlemek gerekir.”¹⁴³

Demokratik Eğitim Felsefesi öğrenci merkezli, aktif öğrenme metotlarını izleyen eğitim felsefelerinin içinde yer almaktadır. “Öğretim metot ve teknikleri, öğretim stratejilerinin yapı taşlarıdır. Bazı eğitimciler, öğretim metodunun bir "öğretim tekniği" olduğunu savunurlarken, bazıları da tekniği, daha geniş olan metodun içindeki bazı küçük işleri yapma yolu olarak anlarlar. Yani, bir metodun içinde çeşitli teknikler kullanılabilir. Bütün derslerde tek bir metot veya teknik kullanan öğretmen çok başarılı olamaz. Gerçi öğretmenin genel bir plânı, bir stratejisi olacaktır; ama eğer işler

¹⁴³Mustafa Ergün ve Ali Özdaş, **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul, 1997, s. 49-50.

plânlandığı gibi gitmiyorsa, hemen plânı gözden geçirip gerekli hedef düzeltme, metot veya teknik değiştirme işlerini yapabilmelidir. “¹⁴⁴

Demokratik eğitimde öğretmenin, kendisini merkezden çıkarıp yönlendirici konumuna çekerek oluşturduğu öğretim stratejisine, "keşfetme yoluyla öğretim yaklaşımı" denmektedir. Burada öğretmenin görevi, sorulan soru ve verilen örneklerle öğrencileri öğrenmeye hazır hale getirerek öğrencilerin konuyu analiz ve sentez yoluyla geliştirmelerini ve pekiştiricilerle öğrencilerin konu hedeflerine ulaşmalarını, böylece de öğrenci merkezli demokratik bir eğitim görmelerini sağlamaktır. Dewey' in deyimiyle "eğitim işinde eğitimcinin özgünlüğü, öğrenciye yanıt buldurmak ve onun etkinlik sürecine yön verecek bir çevre oluşturmaktır."¹⁴⁵

"Demokratik Eğitim aktif öğrenme modelini uyguladığı ve öğrenciyi araştırma ve incelemeye teşvik ettiği için problem çözme metodunu da zaman zaman uygular. Bu, öğrencileri bilimsel araştırma yöntemlerine alıştırmaya yaklaşımıdır. Öğrenci, çevredeki problemleri algılar, tanımlar, verileri toplar, geçici çözüm yolları geliştirir ve bunların mümkün olup olmadığını test eder. Bu şekilde yetişen öğrenciler, gelecekte karşılaşacakları problemleri de bilimsel zihniyet ve metotlarla çözmeyi öğrenmiş olurlar. Yalnız, bu stratejiyi uygulayan öğretmenler hem metot hem de araç-gereç yönünden öğrencilere yardım etmelidirler. Bu stratejide örnek olay, laboratuvar, problem çözme gibi metotlar kullanılabilir." ¹⁴⁶

Demokratik Eğitim Felsefesinde öncelikle, öğrenmedeki bireysel farklılıklar en aza indirilmeli, daha sonra öğrenciye gerekli ipuçları verilerek, derse katılımı sağlanmalı, gerekli pekiştirmeler yapıp sağlıklı geri bildirimlerle eksikler tamamlanıp mükemmel bir öğretim yapılmaya çalışılmalıdır. Bu stratejide, öğrencinin akademik benliğinin ve okula karşı olumlu tutumunun oluşabilmesi için, hemen bütün öğretim metot ve teknikleri kullanılır.

¹⁴⁴Ergün - Özdaş, **a. g. e.** , s. 57-60.

¹⁴⁵Dewey, **a. g. e.** , s. 169.

¹⁴⁶Ergün - Özdaş, **a. g. e.** , s. 59-60.

Eğitimde demokratik metotların seçimini etkileyen faktörler de vardır. Onları kısaca şöyle sıralayabiliriz.

Dersin konusu: Ders konuları, çoğu kez öğretim metodunun en bilinen belirleyicisidir. "Öğrencinin ders konusu, yetişkinlerin kitaplarında, sanat eserlerinde görülen formülleştirilmiş, billurlaşmış ve sistemleştirilmiş konularıyla aynı değildir, olamaz da, söz konusu olan, öğretilmekte olanın eğitimcinin ve yeni başlayanın etkinliklere girmesidir." ¹⁴⁷ Fizik-Kimya derslerindeki bazı konular doğrudan laboratuvar çalışması gerektirebilir. Edebiyat dersinde bazı edebi eserlerin okunup ev ödevi şeklinde hazırlanması veya bazen eski metinlerin okunup açıklanması gereklidir. Konu, hangi metotla en iyi şekilde öğretilbilecekse, o metot kullanılmalıdır.

Öğrencilerin Özellikleri: Öğrencilerin yaş, cinsiyet, yetenek ve ilgileri, ailelerin sosyoekonomik ve kültürel özellikleri, öğrencilerin içinde yetiştikleri çevre metot seçiminde etkili olabilir. "Öğrenciyi dersle etkileşimi yönünden tanımak öğretmenin görevidir. Öğretmen, dersin içeriğine bağlanmadan çok, öğrencilerin dersten beklentileri ve dersle yetenekleri arasındaki uygunluğu da gözlemlemelidir. Etkin bir eğitim-öğretime girebilmek için eğitimcinin tutum ve alışkanlıkları ile öğrencinin kendine özgü deneyimlerinin etkileşimi de hesaba katılmalıdır." ¹⁴⁸

"İyi yetişmiş bir öğretmen, sınıftaki öğrencilerin özelliklerine göre, gerektiğinde değişik metotları uygulayabilmelidir. Değişik yaşlarda değişik metotlar kullanılabilir. Eğitim, okul-aile işbirliğinde sürdürülen bir çalışma olduğu için, ailenin ekonomik ve kültürel seviyesi de farklı metotları gerektirebilir. Öğrencilerin özellikleri dikkate alınmadan yapılan ders, havaya anlatılan bir ders, karanlığa atılan bir taş gibidir." ¹⁴⁹

Öğretmenin Özellikleri: Ders metodunu öğretmen seçtiği için, bu seçimde onun özelliklerinin de etkili olacağı son derece açıktır. Her öğretmenin, eğitimcinin değişik yaklaşım ve davranışları, değişik metotları

¹⁴⁷John Dewey, Demokrasi ve Eğitim, İstanbul, 1996, s. 171.

¹⁴⁸Dewey, a. g. e. , s. 171-172.

¹⁴⁹Ergün - Özdaş, a. g. e. , s. 58-60.

olabilir. "Öğretmen, dersin içeriğine bağlamadan çok, öğrencilerin dersten beklentileri ve dersle yetenekleri arasındaki uygunluğu gözlemlemelidir. Bu yüzden sadece bilmek ve öğretmek yeterli sayılmaz."¹⁵⁰ Ayrıca öğretmenin yaşı, cinsiyeti, mezun seçimini olduğu okul, kıdemi, o günkü psikolojik durumu da öğretim metodu etkilemektedir. Meselâ, fen derslerinde laboratuvar kullanma ile öğretmenin yetiştirme biçimi, yani mezun olduğu okul arasında bir ilişki vardır. Derslerinde soru sorulmasına hiç izin vermeyen, hiç tartışma ortamı açmayan öğretmenlerde de, bu durum çeşitli etmenlerden kaynaklanabilir.

Bir derste öğretmenin seçtiği metot kadar, uygulayacağı strateji ve öğretilecek konu ile öğrenci arasında nerede durması gerektiği konusu da önemlidir. Bu konuda değişik yaklaşım ve uygulamalar vardır; bunlardan en idealinin hangisi olduğu konusu, öğrencinin yaşına, öğrenilecek konunun özelliklerine göre değişir.

Öğretim araç-gereçlerinin durumu: Okulda ders araçlarının olup olmaması da öğretim metodu seçimini etkiler. "Demokratik eğitim; öğrenmede bedenle zihin ayırma girişimine kalkışmamıştır. Bununla beraber, zihnin bir yere dönümü, uyumu ile öğrenilmesi gereken dersler için bile kimi bedensel devinmelerin yapılması gereklidir. Çocuğun duyu organları bilginin caddeleridir. Bu da dıştaki olguların, her ne biçimde olursa olsun beyne taşınmış olmaları nedeniyle değil, belki duyu organlarının bir iş yapmak için amaçlı kullanılmış olmalarındandır. Görülen ve değinilen şeylerin niteliklerinin yapılanla ilgisi vardır."¹⁵¹ Deneyim, anlama, kavrama ve bunların sonucu oluşturulan birikim için de laboratuvar, bilgisayar, Televizyon, video, iyi bir kütüphane gibi bir öğretim için çok gerekli olan dersin esas araç-gereçlerinin veya yardımcı aletlerin olup olmaması derste ki metot seçimini etkiler.

¹⁵⁰Dewey, a. g. e. , s. 171.

¹⁵¹Dewey, a. g. e. , s. 133-134.

B. DEMOKRATİK EĞİTİMDE METOTLAR

Demokratik eğitim Felsefesi, eğitimin başarılı ve etkin olabilmesi için genel eğitim metot ve tekniklerinden başarılı ve öğretime en uygun olanlarını bazen tek başına bazen de diğer metotlarla birlikte kullanır. Anlatım metodu da bunlardan biridir.

1. Anlatma (takrir) Metodu:

Takrir metodu da denilen “anlatma metodu; bir konunun öğretmen ya da onun yerinde olan birisi tarafından belli bir sıra ve düzen içerisinde öğrencilere sunulmasıdır.”¹⁵²

“Eğitim tarihinde ve günümüzde en yaygın ve en çok kullanılan ve aynı zamanda "en eski" niteliğini de taşıyabilecek bir eğitim-öğretim metodudur. Dolayısıyla, geleneksel bir metottur. Eğitimin örgün hale geldiği Antikçağ Yunan okullarında, Ortaçağ medreselerinde ve ruhban okullarında, okulda anlatılan konular dolayısıyla, öğretim genelde bu metoda dayanıyordu. Gerek bilim ve toplum felsefesi, gerekse dini konular en iyi şekilde ancak sözle anlatılabiliyordu. Öğrenciler genellikle pasif alıcı durumda idiler ve sadece dinleyerek, not tutuyorlardı.”¹⁵³

Demokratik Eğitim Felsefesinde bu metot bugün de genellikle sosyal bilimler alanında ağırlıklı olmak üzere, sözlü anlatım gerektiren hemen bütün eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılmaktadır. İnsan bilgisi, şimdiye kadar büyük ölçüde sözlü veya yazılı dil ile ifade edilip saklana gelmiştir. Eğitim vasıtasıyla kısa zamanda organize bilgi sunulmak isteniyorsa, kullanılacak en iyi metot budur.

“Anlatım metodu öğrencilere temel bilgilerin sunulmasında etkili bir metottur. Öğretim hizmetinin niteliği ve öğretmen-öğrenci arasındaki ilişki

¹⁵²Mehmet Zeki Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler**, Ankara , 2007, s. 56.

¹⁵³Ergün - Özdaş, **a. g. e.** , s. 41.

ile ilgili araştırmalar göstermektedir ki, öğrenciler, öğretmenin anlattıklarını temel bir bilgi kaynağı ve düşünce çerçevesi saymakta daha sonra da elde ettikleri bilgileri bu çerçeveye yerleştirmektedir.”¹⁵⁴

Bilgi düzeyindeki davranışların kazandırılmasında çok etkili olan bu metot aynı anda çok sayıda kişiye hitap edilebilmesi dolayısıyla da avantajlıdır. Ancak bu metodun iyi kullanılabilmesi, öğretmenin kişiliğine, bilgisine, ses tonuna, konuşma gücüne (konuşma temposu, melodisi, telaffuzu, süre ayarlama), diyalektik metodu iyi kullanmasına, jest ve mimiklerine bağlıdır.

“Bu metotla ders anlatılırken drama tekniğı, tasvir, açıklama ve hikâye gayet ustalıkla kullanılmalıdır. “Bu metot uygulanırken konuşmalarda Türkçe doğru olarak kullanılmalıdır.”¹⁵⁵ “Öğretmen; bilgisi, ses tonu, vurgulamaları, kullanacağı çeşitli tekniklerle dersi dinlenilebilir bir hale getirmesse, öğrenciler kısa zamanda sıkılır, motivasyonları düşer ve dersten koparlar. İnsanın ilgi duymadığı konularda dikkatle dinleme süresinin 15-20 dakikayı geçmediğı, dikkati canlı tutmak için sık sık jest, mimik, ses tonu, konu değıştirme gibi dikkat çeken teknikleri kullanma gerektiğı unutulmamalıdır.”¹⁵⁶

“Demokratik bir öğretim için, öğretmenin karşısındaki öğrencilerin bilgi, ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanıması gerekir. Sürekli anlatma yöntemi ile ders yapan bir öğretmen, tanımadığı bir gruba belli bir bilgi sistemini anlatmaya çalışır. Bazı eleştirilere rağmen, anlatım metodunun şu anda eğitim sisteminin her seviye ve dersinde hâlâ en yaygın olarak kullanılan bir ders verme biçimi olması, onun bazı üstün yönlerinin olduğunu göstermektedir.”¹⁵⁷

¹⁵⁴Benjamin Bloom, **All our children are learning a primer for parents, teachers and other educators** New York,1979, s. 106.

¹⁵⁵Alicıgüzel, **a. g. e.** , s. 233.

¹⁵⁶Nelson L. Bossing, **Teaching in Secondary School**, Boston, 1952, s. 415.

¹⁵⁷Bruce G. Charlton, “Lectures; a highly effective teaching method “, **Editorial Medical Hypotheses**, Buckingham, 2006, s. 6.

Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir:

Anlatım yoluyla ders verme metodu her şeyden önce ekonomiktir. Her türlü bilgi, gözlem, araştırma ve inceleme bu yolla öğrencilere aktarılabilir.

Bu metot, demokratik eğitimde en esnek metotlardan biridir. Her derse, her türlü dinleyici grubuna, her mekâna ve zamana kolaylıkla uydurulabilir. Küçük gruplarla yapıldığında gerektiğinde bir sohbet tekniğine dönüştürülebilir. Grup büyüklüğü 50-60'ı geçince de konferans tekniği ile ders yapılabilir. Bu metotla dersin akışı, dolayısıyla belli bir sıraya göre plânlanmış bilgilerin aktarımı kolay olur. Öğretmen fazla zaman kaybetmeden, konunun özünden ve ciddiyetinden fazla uzaklaşmadan eğitim-öğretimin yapılabilmesini sağlar. Sınıf ve ders kontrolü burada bütün diğer metotlardan daha kolay sağlanabilir.

“Öğretmen veya dersi sunan kişinin öğrencilerle kuracağı duygusal sıcaklık, coşkulu veya mantıklı bir anlatım, öğrencilerle kurulan nezakete dayalı bir diyalog, onların yapıcı olarak derse katılmaları, bazen drama tekniğini kullanarak yapılan bir anlatım sınıfta çok iyi bir öğrenme atmosferinin oluşmasına ve dolayısıyla mükemmel bir öğrenmeye yol açar.”¹⁵⁸

Demokratik eğitimde “anlatım metodu öğretmenin güzel konuşma yeteneğini geliştirir. Güzel ve etkili konuşan bir öğretmen öğrencileri üzerinde olumlu etkiler yapabilir. Böylece, öğrencilerin de güzel ve etkili konuşmaya karşı ilgileri artırılmış olur.”¹⁵⁹

Bu metot, diğer bütün metotlarla birlikte kullanılabilir. Hatta; gezi, gözlem, laboratuvar, proje gibi çalışmaların hemen hepsinde yer yer bu metodun kullanılması zorunlu olmaktadır. Başka bir deyişle, arada bu metodu kullanmadan hiç bir metotla ders yapmak mümkün olmaz.

¹⁵⁸ Harl. R. Douglass, **Modern Methods in High School Teaching**, Boston, 1926, s. 9-10.

¹⁵⁹ Hasip Aytuna, **Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri**, Ankara, 1963, s. 369.

“Konuların kalabalık gruplara sunulmasının en iyi metodu budur. Bu öğretim metodu sayesinde öğrenciler dikkatlerini uzun süre bir konuşmaya vermeyi, sabırla dinlemeyi, not tutmayı öğrenirler. Kişi mesleğin, ailenin, arkadaş grubunun, üyesi olarak diğer kişilerle iletişimde bulunmak zorundadır. Dinlemesini bilmek bir eğitim işidir. Öğrencilerde başarısızlık nedenlerinden biriside dinlemesini bilmemektir.”¹⁶⁰

Demokratik eğitim felsefesinde “Bu metodun etkili kullanımı için, öğretmenlerin kullandıkları dili çok iyi bilmeleri gerekir. Bu nedenle, hangi düzeyde ve hangi bilim alanında olursa olsun, bütün öğretmenlere çok iyi bir Türkçe öğretimi verilmelidir. Dili, kuralları ve zengin kelime dağarcığı ile öğrenmek yetmez; aynı zamanda öğretmenin diksiyonu da mükemmel olmalıdır. Telaffuzu, vurgulamaları, ses tonu gibi özellikleri de mükemmel olmalıdır.”¹⁶¹

Demokratik Eğitim Felsefesinde “Öğretmen derse başlamadan önce, karşısındaki öğrenci grubunun yaşını, zihinsel seviyesini, bilgi düzeyini, ilgilerini öğrenmeli; hatta bunun için giriş yoklaması yapmalıdır. Ancak burada bir sınav havası vermeden ve öğrencileri sıkmadan, sadece derse zemin teşkil etmesi için bir kontrol yapıldığı anlatılmalıdır.”¹⁶²

“Yine derse başlamadan önce öğrencilerin dikkatini, anlatılacak konu üzerine çekecek bir film, fotoğraf, grafik gösterimi; problemler üzerinde duran bir giriş konuşması veya öğrencilere yöneltilecek bazı basit sorularla işe başlanmalıdır. Öğrenme için motivasyon şarttır ve hatta iyi yapılmış bir motivasyon çoğu kez zekâ kadar önemlidir.”¹⁶³ Demokratik Eğitim Felsefesi öğrenci merkezli aktif öğrenmeyi esas aldığından öğretmen sürekli grubu kontrol etmeli, dersten kopmalar sınıfı veya dersin akışını rahatsız etmeye başladığı an müdahale etmelidir. Bu müdahale çok nazik, ama kararlı olmalıdır. Eğer sınıfın çoğunluğu dersten kopmuş ve disiplin sağlanamıyorsa,

¹⁶⁰Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, **Din Öğretimi**, Ankara, 1991, s. 110

¹⁶¹Nelson, L. Bossing, **Orta Dereceli Okullarda Öğretim**, çev. , Necmi Sarı, İstanbul, 1959, s. 37.

¹⁶²K. E. Eble, **The Craft of Teaching**, San Francisco, 1976, s. 51-53.

¹⁶³Eble, **a. g. e.** , s. 42-53.

orada zaten ders yapılamaz. Böyle durumlarda öğretmen kendi hatalarını, konuyu veya sınıfın fiziksel atmosferini kontrol etmelidir.

Büyük gruplar karşısında ders yaparken gerek öğretmenin bulunduğu yer gerekse öğrencilerin oturma düzeni de son derece önemlidir.

Demokratik Eğitimde “anlatım metodu ile yapılan derslerde, öğrencilerle mutlaka güzel diyaloglar kurulmalıdır. Arada sorulacak veya sordurulacak sorularla başlayan diyalog dağılan dikkatleri toplayacak, öğrencilerin derse ısınmalarını ve düşüncelerini aktifleştirmelerini sağlayacaktır. Bu şekilde anlatım metodu içinde kullanılan soru-cevap metodu da, öğrencilerin yanlış anlamalarını engelleyecek veya yanlış anlaşılabilir konuları düzeltme imkânı sunacaktır. Ayrıca, önemle vurgulanmak istenen yerler birkaç kez tekrar edilmelidir.”¹⁶⁴

Anlatım yoluyla ders yapan öğretmenin genel kültürü de çok geniş olmalıdır. Bu, sınıf atmosferinin bozulduğu zamanlarda sınıfın derlenip toparlanması için veya yeri geldiğinde yapılacak nazik şakalar, fıkralar veya güncel sorunlar üzerinde birkaç dakikayı geçmeyecek sohbetlerle öğrencinin tekrar derse hazır hale getirilmesi sağlanabilir. Ancak, anlatım metodunda bir derste anlatılacak konu iyi seçilmeli ve sınırlandırılmalıdır. Her şeyin bir derste anlatılamayacağı unutulmamalıdır. Uzmanların önerisi, bir derste 5-9 ana nokta üzerinde durulmasıdır.

2. Soru-Cevap Metodu

Soru-Cevap metodu: Türkçe kaynaklarda "isticvab metodu"¹⁶⁵, "soru cevap metodu"¹⁶⁶, "soru yöntemi"¹⁶⁷, "soru cevap tekniği"¹⁶⁸, "soru cevap

¹⁶⁴R. H. Davis ve L.T. Alexander, **The Lecture Method**, Michigan, 1976, s. 19-35.

¹⁶⁵Bayraktar, a. g. e. , s.196.

¹⁶⁶Pazarlı, a. g. e. , s. 35-37.

¹⁶⁷Bilgin ve Selçuk, a. g. e. , s. 120.

¹⁶⁸Mürüvvet Bilen, **Plândan Uygulamaya Öğretim**, Ankara, 1990, s. 67.

usûlü"¹⁶⁹, "tekşifi usûlü"¹⁷⁰, "katehetik metot"¹⁷¹, "ilmihal usûlü"¹⁷², adlarıyla anılmaktadır.

"Bu metodun tarihte esas kullanıcısı, Antik Yunan filozofu Sokrates'tir. Ancak soru-cevap metodunun Sokrat'tan önce Çin' de Konfiçyüs tarafından kullanılan bir metot olduğuna dair rivayetlerden bahsedilmektedir."¹⁷³ "Sokrat'ın idealist felsefesine göre, tüm bilgiler insanın kafasında vardır, ama üstü örtülü ve uyur haldedir. Sokrat'ın bu metoduyla, önceden düzenlenmiş bir takım sorularla karşısındakinin zihninde saklı olan doğruları açığa çıkarma ve böylelikle ona gerçeği buldurma" ¹⁷⁴ hedeflenmektedir.

"On dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru Amerikalı eğitimci Mc. Murry 1897'de **Soru Cevap Yöntemi** adlı bir kitap yazmıştır."¹⁷⁵ "Bu yüzyılın ilk yarısında başlayan ve süren çalışmalar sonunda klasik soru cevap metodu, yetersizlikleri ve sakıncalarının büyük ölçüde giderilmesiyle, demokratik, sadece öğretmenlerin, eğitimcilerin soru sordukları bir metot olmaktan çıkarılmış, öğrencilerin de soru sordukları ve cevap bekledikleri interaktif bir modele dönüştürülmüştür." ¹⁷⁶ Ayrıca demokratik eğitim felsefesinde bu "metot, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri tekrara yarayan bir araç olmaktan çıkarak her şeyden önce incelemeye ve araştırmaya yönelten bir metot olarak da kullanılmaktadır."¹⁷⁷

Demokratik bir sınıf ortamında bu metotla öğretim yapılırken güdülen amaç;

"Öğrenme faaliyetlerine karşı ilgi uyandırmak,

¹⁶⁹Bossing, a. g. e. , s. 54.

¹⁷⁰Pazarlı, a. g. e. , s. 32.

¹⁷¹Oğuzkan, a. g. e. , s. 63.

¹⁷²Oğuzkan, a. g. e. , s. 63.

¹⁷³Pazarlı, a. g. e. , s. 32, H. Fikret Kanad, **Pedagoji Tarihi**, C. I, İstanbul, 1963, s. 133.

¹⁷⁴Gürhan Can, **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir, 1999, s. 96.

¹⁷⁵Oğuzkan, a. g. e. , s. 84.

¹⁷⁶R. Thompson, **Learning to Question**. In R. A. Neff ve M. Weimer (Eds.), Classroom communication: Collected readings for effective discussion and questioning, Madison, WI, 1989, s. 63-68.

¹⁷⁷Aydın, a. g. e. , s. 285.

Yapıcı ve üretici düşünmek için özendirici bir ortam oluşturmak,
Bilgileri zihinde sistemleştirmek,
Düşünceleri bir düzen içinde toparlayıp anlatabilme imkânı sağlamak,
Problem çözme yönteminin temel kurallarını öğretmek,
Öğrencinin yapacağı yeni inceleme ve çalışmalarda rehberlik etmek,
Öğrencileri işbirliği halinde çalışmayı öğrenecek şekilde yetiştirmek,
Kavramları uygulamaya teşvik etmek,
Yeni değer ve tutumları cesaretlendirmek,
Objektif değerlendirme yeteneğini geliştirmek,
Düşünmeye özel bir yön vermek, olarak sıralayabiliriz.”¹⁷⁸

“Öğrenme kişinin bizzat kendisinin katılımıyla oluşan bir süreçtir. Bu süreçte insan bir kılavuz, bir öğretici yardımıyla girer. Öğrenme etkinlik gerektirir. Öğrenciyi zihinsel etkinliğe yönelten birçok uyarıcıdan birisi de sorudur.”¹⁷⁹ “Soruyu oluşturmak, bilgiye yarı yarıya ulaşmak demektir. Bilmeyen soru soramaz. Hatta bir öğretmenin sorularının yetersizliğinin, onun bilgi düşünce bakımından yetersizliğinden kaynaklandığı bile söylenebilir.”¹⁸⁰

Sorunun birçok çeşitleri vardır.

Anlam ve ifade açısından: Tamamlama soruları, karar verme soruları

¹⁷⁸Bossing, a. g. e. , s. 156.

¹⁷⁹Aydın, a. g. e. , s. 288.

¹⁸⁰Oğuzkan, a. g. e. , s. 147-148.

Öğretimin hedefine göre: Açıklama getiren sorular, Yardım eden sorular, Denetleyici sorular, Alıştırma ve tekrara yarayan sorular

Değerlerine göre: Araştırmacı sorular, keşfedici sorular

Öğrenci Soruları

Bu sorulara en doğruyu seçme soruları, hatırlama soruları, analizci sorular, sentezci sorular, kontrol soruları, önderlik edici sorular, yol gösterici sorular, hafıza (bellek) soruları, gibi soru çeşitlerini de ilave edebiliriz. Öğretmen soru hazırlama ve sınıfta öğrencilerin önünde soru sorma tekniklerini iyi bilmelidir.

Demokratik öğrenme ortamında soru sorulurken;

Soru; kısa, açık, anlam bakımından doğru ve uyarıcı olmalıdır. Her sorun veya fikir için ayrı ayrı soru sorulmalıdır, birkaç konuyu kapsayan genel sorular sınıfta problem çıkartabilir. Sorular dağınık olmamalı; dersin hedefine uygun, tutarlı, konu ile uyumlu olmalıdır. Merak sorularından kaçınılmalıdır. Soru; akla, mantığa, gerçeğe ve bilimsel esaslara uygun olmalıdır. Soru; emir veya telkin mahiyetinde olmamalıdır. Soru, gerektiğinde öğrencilerin dikkatini dersin önemli yerlerine çekmek, dersi dinleyenlerin derse yönelmelerini sağlamak, dikkatsiz öğrencileri uyarmak ve disiplin sağlamak amacıyla da kullanılabilir.

Demokratik "Öğretmen soru sorarken esnek olmalı, öğrencileri rahatlatmalı; soru veya cevap anlaşılmadığı zaman, aynı söyleyiş kalıbıyla değil yeni ifadelerle, soru veya cevap açılmaya çalışılmalıdır. Sorunun cevabı içinde olmamalı; yani soru cevabı belli etmemeli, telkin etmemeli; öğrencileri düşünmeye, bilgi ve tecrübelerini yoklamaya sevk etmelidir."¹⁸¹ "Soru; sorunun içeriği, kolaylığı ve zorluğu bakımından, öğrencilerin zihinsel ve ruhsal gelişim seviyelerine uygun olmalıdır. Öğrencinin seviyesinin altında veya üstünde sorular sormamaya özen göstermelidir. Soru-cevap

¹⁸¹Oğuzkan, a. g. e. , s. 151-152; Sönmez, a. g. e. , s. 205-206.

yöntemi dersi mekanikleştirmemeli, öğrencileri ezbere sürüklememelidir. Öte yandan soru-cevap yöntemi zaman israfına yol açmamalı; dersi "kaynatacak", öğrencileri kutuplaştıracak uygulamalardan kaçınmalıdır."¹⁸²

Soru, bir öğrenciye veya belli bir öğrenci grubuna değil, sınıfın bütününe yöneltilmeli ve sınıfın tamamından cevap beklenmelidir. Cevap verme safhasına mümkün olduğu kadar çok öğrencinin katılması sağlanmalı, sınıftaki öğrencilerden mümkün olduğu kadar çok sayıda cevap almak hedeflenmelidir. "Cevaplar aceleye getirilmemeli, öğrencilerin düşünüp cevap hazırlaması için yeterli bir zaman bırakılmalıdır. Öğrenciler cevaba zorlanmamalıdır."¹⁸³

Demokratik eğitim felsefesinde öğrencilere sorulacak soruların zamanlanması da çok önemlidir. "Soruların konunun anlatımından sonra sorulması doğru olanıdır. Çünkü sorulacak soruya, konuyu anlatım anında değinilmiş olabilir."¹⁸⁴

Demokratik Eğitim Felsefesinde soru-cevap metodu; "Öğrencinin başkalarını dinlemesini; bunlara karşı kendi fikirlerini üretme ve bunu mantıklı, etkili bir tarzda söylemesini sağlar. Öğrencinin derse aktif olarak katılmasını sağlar. Bütün eğitim tarihi boyunca sorunun zihni uyarıcı gücünden yararlanılmıştır. Sorular hem öğrencileri düşünmeye sevk etmiş hem de öğretimi disipline etmiştir."¹⁸⁵

Demokratik eğitimde "Bu metot; öğrenciyi güdüler, sosyalleştirir; ona öğrendiklerini uygulama ve yorumlama imkânı verir. Sınıf içinde hem öğretmenle hem arkadaşlarıyla sağlıklı iletişim kurmayı sağlar. Soru, herkesin zihnindeki değişik cevapların, fikir ve görüşlerin ortaya çıkmasını, bunların demokratik bir biçimde ifade edilmesini; buradan da kişilerin

¹⁸²Sönmez, a. g. e. , s. 207

¹⁸³Pazarlı, a. g. e. , s. 35-37, Bilgin ve Selçuk a. g. e. , s. 122, Öcal, a. g. e. , s. 254-255, Aytuna, a. g. e. , s. 260-262.

¹⁸⁴Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.II, İstanbul, 2002, s. 74.

¹⁸⁵Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Ankara, 1986, s. 198-199; Mürüvvet Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Ankara, 1990, s. 67-68.

tahammül, hoşgörü ve çoksesliliğe alışmalarını sağlar.”¹⁸⁶ Öğrenci, "başkalarının mantığı" ile de düşünmeye alışır. Zaten demokratik bir ortam da, çevredekilerin fikirlerini alarak, onları doğru yorumlayarak karşılıklı işbirliği içinde olur.¹⁸⁷

Demokratik eğitimde bu metot; “öğrencinin hatırlama, yargılama, değerlendirme, karar verme ve yaratıcı düşünmesini sağlar. Öğrenci, kendisine de her an soru sorulabileceği veya söz düşeceği ihtimali ile dersi veya tartışmayı dikkatle izleme disiplinine alışır. Öğrencinin derse ilgisini arttırır, öğrenci düşüncelerini belli bir tertip ve düzene göre hür olarak ifade etmeyi öğrenir.”¹⁸⁸

Öğretmene, sınıf içindeki kişilerin bilgilerini, bir konuyu kavrama, analiz, sentez, değerlendirme ve uygulama güçlerini ölçme imkânı verir. Öğretmen, öğretmeye çalıştıklarının doğru anlaşılıp anlaşılmadığını veya ne kadar öğrenildiğini ancak soru-cevap yöntemi ile öğrenebilir. Bu şekilde dersin öğrenci seviyesine uygun hale getirilmesinde de bu metottan faydalanılır. Yine bu metot sayesinde anlatılan konuların tekrar ve pekiştirmelerle daha iyi öğrenilmesi sağlanmış olur. Konunun ana çizgilerinin belirtilmesinde ve önemli yerlerinin vurgulanmasında önemli rol oynar. Demokratik eğitimde soru-cevap yöntemi, her dersin öğretiminde kullanılabilir. Ayrıca, diğer metotlarla yapılan her öğretim metodunun mükemmel bir tamamlayıcısı olabilir.

Demokratik sınıf ortamında “bu metot kullanılırken öğrencileri sınıf huzurunda utandırıcı, mahcup edici, onur kırıcı durumlara düşürmekten kaçınmalı; bilakis "iyi", "güzel" gibi sözler veya notlarla öğrenci ödüllendirilmeli; bu şekilde daha sonraki soru veya cevaplara katılmaları teşvik edilmelidir.”¹⁸⁹

¹⁸⁶Bilen, a. g. e. , s.69.

¹⁸⁷M. D. Gall, **The Use of Questions in Teaching**, Review of Educational Research, Kingswood, 1970, s. 717-720; N. M. Sanders. **Classroom questions**, New York, 1966, s. 76.

¹⁸⁸Bilgin ve Selçuk, a. g. e. , s. 130.

¹⁸⁹Günden, a. g. e. , s. 262; Bilgin ve Selçuk, a. g. e. , s. 122.

Demokratik öğrenmede soru-cevap metoduyla, “Öğrencilerin ve öğretmenlerin, etkili ve doğru sorular sormaları öğrencilerin öğrenmelerini zenginleştirir”¹⁹⁰

Öğretmen, öğretmeye çalıştıklarının doğru anlaşılıp anlaşılmadığını veya ne kadar öğrenildiğini ancak soru-cevap yöntemi ile öğrenebilir. Bu şekilde dersin öğrenci seviyesine uygun hale getirilmesinde de bu metottan faydalanılır. Bu metot, eğitilenle eğiten arasında iletişimi sağlar, birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirir. Öğrencinin konuşma yeteneğini ve ifade gücünü geliştirir. Demokratik kuralların geçerliliği, eşitlik, adalet ve herkesin söz alma, cevap verme, soru sorma özgürlüğünün olması bu metotla yapılan eğitimin olumlu yönleridir.

3. Tartışma Metodu

Tartışma, bir öğretim metodu olarak tarihte çeşitli dönemlerde çeşitli öğreticiler tarafından başarıyla kullanılmış, hatta eğitim tarihinde bu metodun öğretisi bile yapılmıştır. Hz. Ali " İlmi müzakere ediniz, aksi halde ilminiz kaybolur."¹⁹¹ derken, Ebu Hanife de bu usulü kullanır ve" öğrenciler ile birlikte müzakere yaparak, tartışarak meseleleri hallederdi."¹⁹²

"Antikçağ Yunan toplumunda ve özellikle Atina'da Sofistler, öğrencilerini tartışmada kendi iddiasını karşı tarafa kabul ettirecek tarzda yetiştiriyorlardı. Günümüzde ise, gerek eğitim içinde öğrencinin faaliyetlerine ve görüşlerine yer verilmesini isteyen akımlar, gerekse toplumsal yönetim alanında çoğulcu demokratik yapılar egemen olduğu için,

¹⁹⁰P. J. Foster, "Verbal participation and outcomes", **Journal of Medical Education**, London, S. 56, 1981, s. 831-838; M.D. Gall, "The use of questions in teaching", **Review of Educational Research**, Kingswood, 1970, s. 707-720.

¹⁹¹Bayraktar, a. g. e. , s. 189.

¹⁹²Bayraktar, a. g. e. , s. 189-190.

çocukların daha okulda iken tartışma yoluyla görüşlerini karşı tarafa kabul ettirmeye alıştırılması önem kazanmıştır.”¹⁹³

Çağımızın kitle iletişim araçları ve özellikle televizyon vasıtasıyla birkaç kişinin katıldığı küçük grup tartışmalarından büyük grup tartışmalarına "açık oturum", "meclis" gibi adlarla rastlanmaktadır. Bu yayınlar da tartışma metodu ile ders yapmayı teşvik etmektedir.

Demokratik eğitim felsefesinde "tartışma metodunda; eşit düzeydeki kişilerin belli konuları konuşması söz konusudur. Bu açıdan tartışma metodu soru-cevaptan daha hür ve kapsamlıdır. Karşılıklı açıklamalar, çözüm önerileri ile daha eğitseldir. Tartışma metodunda soru-cevap değişik bir tarzda bulunur. Buradaki soruların da -aynı soru-cevap metodunda olduğu gibi- çok iyi bir şekilde ortaya konması ve cevapların da net ve güzel olması sağlanmalıdır.“¹⁹⁴

“Demokratik tartışma, karşılıklı güven içinde olmalıdır.”¹⁹⁵ Hem öğretmen ve tartışmaya katılan öğrenciler arasında hem de öğrencilerin kendi aralarında tam bir güven olmalı ve bu güven tartışma boyunca da sürdürülmelidir. Eğer tartışmayı yöneten öğretmen, tartışmaya katılanları azarlıyor, konuşma isteklerini reddediyor, bazılarını alaya alıyorsa, bu eşit, adil ve hoşgörölü bir tartışma ortamı olmaz. Aynı şekilde öğretmen her konuşmayı yargılıyor, her soruya cevap vermeye kalkıyorsa, tartışma demokratik ve özgür olamaz, tartışma yürümez. Tartışma otoriter bir tarzda yönetiliyorsa, metot yine hedefine ulaşamaz.

“Demokratik eğitimde tartışma metodunu etkili olarak kullanmanın bir başka ön şartı, tartışmanın eşit düzeyde kişiler arasında yaptırılmasıdır. Farklı eğitim ve kültür düzeylerinden kişilerin katıldığı tartışmada, kısa

¹⁹³Mustafa Ergün - Ali Özdaş, **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul, 1997 s. 39.

¹⁹⁴Bilen, **a. g. e.** , s. 40.

¹⁹⁵Alfred North Whitehead, **The Aims of Education**, New York, 1929, s. 57.

sürede bir grup diğerini baskı altına alır; karşılıklı bir fikir alışverişi olmaz. Böyle bir durumda bazı kişiler kendini gösterme havasına girebilirler.”¹⁹⁶

“Öğretmen tartışma sonunda, tartışılan konuyu özetlemeli ve ulaşılan sonuçları birkaç cümle ile toparlamalı ve bunları maddeler halinde tahtaya yazmalı veya yazdırmalıdır.”¹⁹⁷

“Tartışma metoduyla yapılan eğitimde tartışmayı yöneten yönetici veya öğretmen tartışma sırasında, rolünün sınırlı olduğunu bilmelidir. Çünkü tartışma ona katılanların fikirlerini paylaşmaları için tertiplenmiştir.”¹⁹⁸

Tartışma metodu;

“Öğrencileri sosyalleştirir, toplumsal hayatını geliştirir; onlarda yardımlaşma ve arkadaşlık duygularının ilerlemesini sağlar. Çocukları, daha sonra yetişkin birer üye olarak katılacakları demokratik toplumun tartışmalarına hazırlar. Katılanlara, tartışma sanatını öğretir.

Öğrencilere karşıt düşüncelere tahammül etmeyi, eleştiri yapma ve eleştirileri hoşgörü ile karşılamayı, kendini kontrol etmeyi, disiplinli davranmayı öğretir. Çocuklarda sorumluluk duygusunu geliştirir; kendi haklarını savunmayı öğretir. Kişilere, haklı oldukları konularda bile kırıncı olmamayı, nazik olmayı öğretir. Tartışma grupları içinde öğrenciler aidiyet, arkadaşlık, dayanışma gibi yüksek sosyal duyguları öğrenir ve geliştirirler.”¹⁹⁹

Demokratik tartışma metodu; “Öğrencilerin dil gelişimlerini sağlayan en iyi metotlardan biridir. Öğrenci bu metot sayesinde hem karşısındakilerin konuşmasını doğru anlamayı hem de kendi duygu, düşünce ve deneyimlerini en doğru ve etkili şekilde anlatmayı öğrenir. Bu metot, bir öğretmenin öğrencilerini tanımasının en doğru ve etkili yollarından biridir. Tartışmaya

¹⁹⁶Meredith Damien Gall ve Maxwell Gillett, **The Discussion Method in Classroom Teaching**, Kingswood, 1980, s. 30-64.

¹⁹⁷Öcal, a. g. e , s. 259.

¹⁹⁸Savaş Büyükkaragöz ve Cuma Çivi, **Genel Öğretim Metotları**, Konya, 1994, s. 9.

¹⁹⁹Jerome Bruner, **Toward a Theory of Instruction**, Cambridge, 1966, s. 41.

katılan öğrenciler hem bilgilerini hem de zekâ ve diğer birçok ruhsal ve sosyal yeteneklerini berrak bir şekilde ortaya koyarlar.”²⁰⁰

Tartışma metodu, demokratik, özgür ve hoşgörölü derse bir canlılık getirir. Burada herkes gönüllü olarak derse katılmaya ve kendini ortaya koymaya çalışır. Geleneksel metotlardaki öğretmenden öğrenciye doğru tek yönlü ve otoriter bilgi akışı yerine, çocuktan çocuğa çok yönlü ve demokratik haberleşme ve bilgi akışı sağlanmış olur.

Tartışma metodu, öğrenme ilkelerine uygudur. İlgi uyandırma, alıştırma, pekiştirme gibi öğrenme ilkeleri burada sıkça kullanılmaktadır. Konuyu çözümleme, kavrama, yorumlama, problem çözme gibi noktalarda öğrencilere yardımcı olur.

“Tartışma metodu uygulanırken, yönetici, uyması gereken kuralları söz alarak konuşma, konuşma süresine uyma, başkalarının sözlerini kesmeme, konudan uzaklaşmama, nezaket kurallarına uyma açıklamalıdır. Tartışmacıların kişiliklerle değil fikirler ve sorunlarla uğraşmaları istenmelidir.”²⁰¹

“Tartışmanın konu ve yönetiminin öğretmen merkezli mi, yoksa öğrenci merkezli mi olacağı baştan belirlenmelidir.”²⁰² Sınıf tartışmalarında bütün öğrencilerin tartışmaya katılmaları, hatta eşit oranda söz alarak katılmaları sağlanmalıdır.

Tartışma konuları önceden verilmeli ve öğrencilerin tartışmaya kaynak eserlerden hazırlanmaları sağlanmalıdır.

²⁰⁰Rita Silverman - William. M. Welty “Teaching With Cases”, **Journal on Excellence in College Teaching**, NewYork, 1990, s. 88-97.

²⁰¹Donald Schön, **The Reflective Practitioner, How Professionals Think in Action**, New York, 1983, s. 12.

²⁰²Peter Elbow, **Embracing Contraries ; Explorations in Learning and Teaching**, New York, 1986, s. 7.

4. Problem Çözme Metodu

Günlük hayatta insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerin başında, onun karşılaştığı problemleri akıl, bilgi ve tecrübelerini kullanarak çözebilmesi gelir. Problem çözme becerisi, bireyin içinde yaşadığı çevreye etkin uyum sağlamasına yardım eder. Bireyler içinde yaşadığı çevreye etkin uyum sağlayabilmek için problem çözmeyi öğrenmek durumundadır.

“Bazı problemlerin doğru cevapları ya da kesin çözümleri vardır ve belli stratejileri kullanarak doğru çözümlere ulaşmak mümkündür. Ancak bazı problemlerin çözümleri kesin değildir ve tek bir doğru cevabı yoktur. Bu problemlerin çözümü, disiplinler arası bilgiyi, çok yönlü düşünmeyi ve yaratıcılığı gerektirir.”²⁰³

Demokratik eğitim felsefesinde “Problem çözme metodu öğrencilerin o güne kadar öğrenmedikleri, bilmedikleri birtakım konuları kendi kendilerine araştırarak öğrenmenin adıdır. Yani hazır bilgilere kolaylıkla sahip olmak yerine, emek harcayarak, araştırarak uğraşarak öğrenmek demektir.”²⁰⁴ Demokratik eğitimin kurucusu sayılan “John Dewey” e göre eğitimde önemli olan sadece bilgi değil, herhangi bir işi yapabilme alışkanlığı kazanmış olmak ve bu iş için gereken bütün materyali toplayabilecek güçte olmaktır.”²⁰⁵

Problem çözme metodu ile öğretim yaklaşımı, aslında bilimsel araştırma metodlarını işaret etmektedir. Burada John Dewey’ in “yapıcı ve yaratıcı düşünce modeline göre,”²⁰⁶ problem çözmede şu ana aşamalar esas olmalıdır.

“Öğrenci, tabiattaki ve sosyal hayattaki problemleri algılayabilmelidir. Problemlerin farkına varmayan kişinin onun üzerinde

²⁰³N. Senemoğlu, **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim**, Ankara, 1997, s. 302.

²⁰⁴Öcal, **a. g. e.**, s. 268.

²⁰⁵M. Hesapçioğlu, **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul, 1994, s. 72.

²⁰⁶J. Dewey, **Experience and Education**, West Lafayette, 1998, s. 48-57

düşünmesi ve çözümler üretmesi mümkün değildir. Öğrenciye, problemleri buldurma alıştırmaları yaptırmalıdır.”²⁰⁷

Öğrenci, problemi bütün boyutları ile anlamaya çalışmak için, gerek teorik olarak kitaplardan ve kaynak kişilerden, gerekse gözlem olarak çevreden, problem hakkında bilgi toplamalıdır. “Problemi iyice anlamadan, sınırlandırma ve tanımlamasını yapmadan onun üzerinde çözüm üretemeyiz. Sorun anlaşılıp tanımlandıktan sonra, problemi doğuran faktörler bulunmaya çalışılır. Bu konuda çeşitli hipotezler geliştirilir. Bu hipotezlerin doğruluğu bilimsel araştırma yöntemleri ile test edilir. Problemin kaynağı olan faktörler tespit edildikten sonra, problemi çözebilecek bazı çözüm yolları geliştirilir. Bunların problemi ne kadar çözdüğü gene bilimsel tekniklerle ölçülmeye çalışılır. Bunun için, çözüm değişik örnek ve durumlar içinde yeniden değerlendirilir.”²⁰⁸

Öğretmenler, problem çözümünde yazılı kaynaklardan ve kaynak kişilerden yararlanma aşamalarını öğrenciye öğretirken, çözümü mutlaka buralarda aramamaları gerektiğini de öğretmelidirler. Çünkü her problemin kendisine has yönleri vardır. Bir yerdeki veya eski dönemlerdeki hazır reçetelerin, bu problemin çözümünde uygulanamayacağı veya tam uyumlu olmayacağı iyi anlatılmalıdır. Her problem kendi zamanı ve kendi şartları içinde ele alınmalıdır.

Demokratik eğitim Felsefesinde problem çözme metodu ile;

“Öğrenciler, ilerde karşılaşacakları problemleri, bilimsel metotla çözümleyebilmeyi, problemleri algılayıp, onlar üzerinde akıl yürütmeyi, en isabetli kararı seçip, sebep-sonuç ilişkilerini geliştirmeyi bir alışkanlık olarak

²⁰⁷B. Eberle ve B. Stanish, **A Resource Book for Teaching Creative Problem-Solving to Children**, New York, 1985, s. 55-58.

²⁰⁸A. F. Osborn, **Applied Imagination; Principles and Procedures of Creative Problem-Solving**, New York, 1993, s. 57-60.

kazanırlar. Bu metot öğrencileri, zanlarıyla değil bilgileriyle hareket etmeye alıştıırır.“²⁰⁹

Bu metotla öğrenciler ders kitaplarının dışındaki yazılı kaynaklara ve kaynak kişilere ulaşmayı öğrenirler. Çok çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğu, karşılaştırma yöntemi ile bulunmaya çalışılır. Öğrenmeye karşı ilgi ve istek uyandırır.

Demokratik öğrenme ortamı sayesinde, bu metotla öğrenci grup çalışmasına hazır hale gelir; yardımlaşma ve başkalarının görüşlerinden faydalanmayı öğrenir. Demokratik eğitimin temel gayesi, öğrencinin eğitime aktif olarak katılımını sağlamaktır. Bu metot öğrencinin aktif olarak katıldığı, bilgi ve duygusal öğrenmenin bir arada olduğu bir öğretim metodudur.

Bu metotla öğrencilere güven ve sorumluluk kazandırır. Öğrenciler plânlı ve düzenli çalışmaya alışır.

Problem çözme metodunda genel olarak sinama yanılma, tümevarım ve tümdengelim teknikleri kullanılır.

a) Sinama-yanılma: En çok başvurulanan tekniklerden biridir. Bilgi ve tecrübe eksikse, yeterli araştırma ve inceleme yapılmamışsa, problem iyi tanımlanmamış, sınırlanmamış veya üzerinde fazla düşünülmemişse, bu teknikle çözülmeye çalışılır

b) Tümevarım: “Tümevarım, özel durumlardan genel bir sonuca erişmek için yapılan, akla dayalı bir çalışma, araştırma ve tartışma yöntemidir. Bu yöntem öğretimde örneklerden, sorunlardan, olaylardan ve özel durumlardan hareket ederek genel sonuçlara, kurallara ya da kanılara varmak için kullanılır.“²¹⁰

“Tümevarım zihnın, gözlem ve deney yollarıyla özel olay ve durumlardan genel kanun ve kaidelere ulaşma yoludur. Örneklerden ilkelere

²⁰⁹S.B Stainback - W. C. Stainback, **Inclusive Schooling**, Baltimore, 1990, s. 23.

²¹⁰Michael J. Prince, **The Many Faces of Inductive Teaching and Learning Methods** North Carolina, 2006, s. 123-128.

ulaşma yoludur. Örneğin demir, bakır ve benzeri maden çubukların ısıttığımız zaman bunların hepsinin uzayıp genişlediğini, yani hacimce büyüdüklerini telgraf tellerinin ve tren raylarının yazın uzayıp, kışın büzüldüklerini öğrencilere gözleterek, deneterek ve bu alandaki eski görgü, bilgi ve yaşamalarından da yararlanarak "bütün madenler ısı ile hacimce büyür" kanununu buldurmamız tümevarım metodunun uygulanmasıdır."²¹¹

Sistemli gözlem sonuçları analiz ve sentez yoluyla yeni işlemlerden geçirilir. Bu işlemler sonucu, olaylar veya varlıklar arasındaki genel yasayı ortaya çıkartır. Çocuklara, hazır bilgiler vermek yerine bu şekilde keşfettirme çok daha doğru olacaktır.

Hayat Bilgisi, Fen Bilgisi, Geometri, Dil Bilgisi gibi derslerde tümevarım metodu sıkça kullanılmaktadır. İlköğretim safhasında soyut kavramlar hazır olarak verilmeden önce, çocuklara uzun uzun örnekler vererek o kavrama ulaştırmak gerekir. Matematik, geometri, fizik, kimya, bir takım yüksek manevî kavramlar ancak bu yöntemle rahat öğretilir. Bugüne kadarki bilimsel bilgilerin çoğuna tümevarım tekniğı ile ulaşılmıştır. Bu metodu kullanan "Bilginin deneyle elde edildiğine inanan en büyük etkin deneyci filozof John Locke deneyle algılanan, duyum ve izlenimlerle tanımlanan verileri akli kullanarak ayırt etme, ayıklama- karşılaştırma, soyutlama ve genelleme ile işleyerek belirgin ve gelişen şekillere soktu."²¹²

Demokratik eğitimde "Tümevarım yöntemi, gözleme, deneye ve araştırmaya dayandığı için çocuklarda ezbercilik yerine bilimsel düşünme alışkanlığının gelişmesine katkıda bulunur. Bu yöntem, henüz soyut düşünme bakımından yeterince gelişmemiş ilkokul öğrencilerine somut durum ya da örneklerden hareketle bazı genellemelerde bulunma olanağı da sağlar."²¹³

²¹¹Muhip Kocaçınar, **Genel Öğretim Metodu**, İstanbul, 1969, s. 174.

²¹²Dewey, **a. g. e.**, s. 250.

²¹³Richard Felder, **How Students Learn; Adapting Teaching Styles to Learning Styles**, Santa Barbara, CA, 1988, s. 489.

c) Tümdengelim: Tümdengelim ise, birtakım yasa, ilke ya da kurallardan hareket ederek özel bir olayı, durumu ya da örnekleri inceleme ve açıklama yöntemidir. Bu niteliğiyle tümevarımın tam karşıtıdır. Daha önceden ulaşılmış bazı genel yasalar veya kurallar, formüller çocuğa verilir ve bunu birçok tekil olaya uygulaması istenir. Tümdengelimde temelinde "Bütün için doğru olan parçalar için de doğrudur ilkesi yatar." ²¹⁴ . Öğretimde bu yöntemden herhangi bir ilkenin, kuralın ya da formülün ne ölçüde gerçeğe uygun ya da geçerli olduğunu araştırmada yararlanılır.

5. Gözlem Metodu

Demokratik eğitim felsefesinin kurucusu ve savunucusu John Dewey, John Locke öğretisinin etkisinde kalmış ve bu öğretiyi izlemiştir. "John Locke'e göre eğitimde algılama, bellek, anımsama, çağrışım, dikkat, irade, duygu, ve düşünme yetileri kendileri için hazırlanacak durum ve sunulacak araçlarla yaptırılacak alıştırmalar sonucu istenilen biçime gireceklerdir. Zihnin gözlem, belleme, karşılaştırma, soyutlama, tümleme gibi hazır güçleri vardır. Eğer zihin doğada birleşik ve ayırık olan varlıkların farkında olur, ayırt eder ve genellerse bilgi oluşur." ²¹⁵

Ancak, "Locke, demokratik eğitimin amacının sadece bilgi edinmek, biriktirmek olmadığını; anımsama, akıl yürütme, dikkat etme, estetik zevk alma gibi doğuştan getirilen eğilimlerin gözlemlerle, belli konularda düzenlenmiş sonuçlara ulaştığını söyler. O'na göre insanın, yanılgısız, eksiksiz gözlem yapma yeteneği edinmek için bir düğmeye basar gibi davranması yetmez. Başka deyişle sadece istemekle gözlem yapılmaz. Fakat yapmak zorunda olduğu şey üzerinde gözlerini ve ellerini derinlemesine ve genişlemesine başarılı ve uyumlu kullanabilirse tabii gözlem yapar. Gözlem;

²¹⁴Aydın, a. g. e. , s. 35.

²¹⁵J. Dewey, **Demokrasi ve Eğitim**, İstanbul, 1996, s. 61.

duyu organı ile göz ve konunun karşılıklı etkileşiminden doğan sonuçtur. Bu sonuç konuya göre farklılık gösterecektir.”²¹⁶

Demokratik Eğitim Felsefesinde “ gözlem, bir amaç için, varlıkları ve olayları doğal koşulları içinde ve oluş zamanlarına göre planlı ve dikkatli algılama etkinliğidir.”²¹⁷ Gözlenecek varlık veya olay kendi şartlarında olmalıdır. Gözlemin amaç veya amaçları olmalıdır. Gözlem plânlı yapılmalıdır. Plânsız gözlemin bilgi oluşturmaya çok zordur. Büyük bilimsel buluşlarda plânlı gözlemin yeri büyüktür.

Plansız, programsız gözlemler için Dewey, “Yoksa çocuğu, duvardaki çatlaklar üzerine gözlem yapmaya veya bilinmeyen bir dilin, anlamsız kelimelerini ezberletmeye yöneltiriz ki bu gerçekte formal disiplin ilkesini yıkmakla aynı şeydir”²¹⁸ der. “Bir şey dikkatle gözlenmez ve incelenmezse, duyu organları da eksik ve yanlış duyular alır ve bu da yanlış algılamalara neden olur. Özellikle çocukların duyu organları gelişme halinde olduğu için, gözlemlerinde algılamaları çok hatalı olur. Bu bakımdan çocuğun seviyesine uygun küçük sınıflardan ibaret planlı ve dikkatli gözlem çalışmaları yaptırılmalıdır. Çocuk bu şekilde küçük yaştan itibaren gözlem, inceleme ve araştırmalara sevk edilirse, problemleri bilinçli olarak çözmeye başlar.”²¹⁹

“Psikoloji bilimi gözlemi, dikkatin dış dünyadaki olay ve varlıklara yönelmesi olarak tanımlamaktadır. Gözleme konu olan şeyler, nesnelerle olgular ve bunlar arasındaki ilişkilerdir. Nesne, doğal çevreden olduğu gibi alınan ve sınıfta ya da laboratuvarında incelenen herhangi bir şeydir. Bunlar canlı ve cansız olabilir.”²²⁰

Bu metodu Ayşe Sıdıka Hanım “Usul-i Talim ve Terbiye dersleri” adlı eserinde şöyle tarif etmektedir. “Çocuğu kitaplarla yormaktan ziyade bizzat

²¹⁶Dewey, a. g. e. , s. 65-66.

²¹⁷M. Emmison and P. Smith, **Researching: the Visual Images, Objects, Contexts and Interactions in Social and Cultural Inquiry**, London, 2000, s. 106.

²¹⁸Dewey, a. g. e. , s. 66.

²¹⁹İsmet Kemertaş, **Uygulamalı Genel Öğretim Metodu**, İstanbul, 1999, s. 245.

²²⁰Cavit Binbaşıoğlu, **Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara, 1982, s. 124.

hadisatı ve eşyayı müşahede ve mütalaa edip o suretle bir şey öğrenebilmek yolunu öğretmektir. Bu usul ezberciliğin tamamen zıddıdır”.

Demokratik eğitim felsefesinde “Gözlem, doğal ve vazgeçilmez bir işleve sahiptir. Gözlem yoluyla yaşanan dünya ile ilgili bilgiler elde edilir. Ne kadar çok gözlem yapabilme becerisine sahip olunursa, o kadar çok bilgi elde edilir. Gözlem temel genellemeler yoluyla elde edilen verilerden meydana gelir. Sonuçlara ulaşma süreci vasıtasıyla gözlemler ilişki kurma, olay ve olguları açıklama, gelecekte meydana gelebilecek olayları tahmin edebilme yeteneği kazandırır. Gözlem, doğal bir insan işlevi olarak görülebilir. Fakat bu beceriyi bireylerin geliştirmesi ve değerlendirmesi gerekmektedir.”²²¹

Binbaşıoğlu; gözlem çeşitlerini:

“a) Yapıldığı yere göre,

b) Zamana göre,

c) Birey sayısına göre,

d) Araçlı olup olmamasına göre, (doğrudan - araçlı gözlem)

e) Sürelerine göre;

olmak üzere beş maddede incelemiştir.”²²²

“Kur’an-ı Kerim de akli hakem kabul ederek, aklın gözlemlerden yararlanmasını tavsiye etmektedir. Hatta inanç sistemlerini kurarken duyulardan, gözlem yapmaktan faydalanarak hangi delilin nasıl kullanılacağını bildirmekte, düşünce sisteminde olaydan kanuna, duyulardan

²²¹H. Demirkaya, **Coğrafya Öğretiminde Öğretim Sisteminin Lise Coğrafya Derslerindeki Başarı ve Tutumlar Üzerindeki Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2003, s. 65.

²²²Binbaşıoğlu, **a. g. e.** , s. 124; Nas, **a. g. e.** , s. 134-135.

akla, görünenden görünmeyene gidilmesi gibi metodolojik bir yaklaşıma yer vermektedir.”²²³

Allah ü Teâlâ bazı ayetlerle eğitimde gözlem metoduna işaret eder.

“Göklerde ve yerde olan kimselerin, sıra sıra uçan kuşların, Allah'ı yücelttiğini görmez misin? Her biri kendi duasını ve yüceltmesini bilir. Allah, onların yaptıklarını bilendir.”²²⁴

“Görmez misiniz ki Allah, bulutları sürüyor, sonra onları bir araya getirip sonra üst üste yığıyor. Sen de onların arasından yağmur yağdığını görüyorsun. Gökten, içinde dolu bulunan dağlar gibi bulutlar indirir. Dilediğine onu uğratar, dilediğinden de uzak tutar. Bu bulutların şimşeginin parıltısı neredeyse gözleri alır!”²²⁵

Nur suresinin 41. ve 43. ayetlerinde "görmez misin?" şeklindeki sorularda da, bilim yapmanın en önemli metodunun önerilmekte olduğuna şahit oluyoruz. Bu metot da "gözlem metodu" dur. Tabiat bilimleri gözlemle nazariyenin bir araya gelmesi ile elde edilir. "Gözlem metodu", aynı zamanda "deney metodu"nu da içermektedir.²²⁶

“Yüce Allah, elem tera" görmez misin?" sorusu ile insanın gözlem yapmasını emretmektedir.”²²⁷

“Göğün boşluğunda emre boyun eğdirilmiş (olarak uçuşan) kuşları görmediler mi?”²²⁸ Kuşların havada uçuşmasından hareketle Yüce Allah hem varlığı hem de gücü hakkında bir ders vermektedir. Bu derste öncelikle insanların gözlem yapmasını istemektedir.

Demokratik eğitimde gözlem metodu, gezi-gözlem olarak düşünüldüğünde genelde eğitsel ders gezileri yaptırılarak uygulanır.

²²³Abdurrahman Dodurgalı, **Ailede Çocuğun Din Eğitimi**, İstanbul, 2011, s. 93-94.

²²⁴Nur Suresi, 41. ayet

²²⁵Nur Suresi, 43. ayet

²²⁶Bayraklı, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri**, C.XIII. , İstanbul, 2005, s. 413.

²²⁷Bayraklı, **a. g. e.** , s. 405-413.

²²⁸Nahl Suresi, 79. ayet

Öğrenciler müze, kütüphane, tiyatro, çeşitli devlet kurumları, orman, baraj, köprü gibi yerlere götürülerek doğrudan gözlem yoluyla da bilgi toplanabilir.

“İbn Haldun ilim öğrenmek için yapılan yolculukların son derece faydalı olduğunu söylemiştir. Çünkü insanlar bilgi, ahlak ve başkalarından öğrenecekleri meslek ve faziletleri bazen öğretmenlerden öğrenmek onların telkinleri ile bazen de ehli olan birisini taklit etmek ve onunla karşı karşıya gelmek suretiyle alırlar.”²²⁹

Sonuç olarak Demokratik eğitimde gözlem metodu;

Eğitim-Öğretimi kitaba bağımlılıktan ve sınıf atmosferinden kurtarmakta, gözleme katılan duyu organlarının fazlalığı nispetinde, öğrenmede kalıcılık sağlamaktadır. Öğrenciler kapalı kapılar ardından, sınıfın sıkıcı havasından kurtuldukları için, sevinerek, severek katıldıkları ve doğrudan bilgi ve tecrübeye ulaştıkları bir eğitim metodu olmaktadır. Bu metotla, öğrencilerin okul-çevre ilişkisi gelişmekte, öğrencinin sosyalleşmesi sağlanmakta ve kendine güveni artırılmaktadır.

6. Deney Metodu

“Eğitim öğretimin her zaman direkt bir amacı vardır. İşleyiş eğitimsel oldukça bu amaca, yani ‘deneme doğasına dönüşme amacına kavuşur. Çocukluk, gençlik, erişkinlik yaşamı, bunların hepsi aynı eğitsel düzeyde bulunur’. Denemenin herhangi sürecinde görerek, deneyerek öğrenilmiş olanlar deneyimin değerini oluşturur.”²³⁰ “Çocuk, okula gitmeden önce, eli, gözü ve kulağı ile öğrenir. Çünkü bunlar bir şey yapma sürecinin organlarıdır ve anlam da sonuçlarından doğar. Uçurtma uçuran çocuk gözünü uçurtmaya diker ve ipin elinde yapacağı değişik basınçlara dikkat eder. Görülen ve değinilen şeylerin niteliklerinin yapılanla ilgisi vardır.”²³¹

²²⁹İbn-i Haldun, **Mukaddime**, C. III, çev. , Z. Kadiri Ugan, İstanbul, 1968, s. 162-164

²³⁰Dewey, **a. g. e.** , s. 75

²³¹ Dewey, **a. g. e.** , s. 133.

"En alçak gönüllü bir deneme, istenilen yoğunlukta bir kuramı üretmeye, taşımaya elverişlidir. Deneme ile kanıtlanamayan bir kuram, kuram olarak tanımlanamaz. Denemeden kopuk kuram, sözel bir formül, düşünmenin ve gerçek kuramcılığın gereksiz, olanaksız olduğunu anlatan bir takım beylik deyişlere dönüşmeye eğilimlidir."²³²

Bütün denemelerimizin bir dene ve yokla evresi vardır."²³³
"Deneyimin doğası aktif ve pasif öğelerin bileşimini kapsar. Deneme ile öğrenme demek yaptığımız şeyler sonunda duyduğumuz tat ve acıları, geçmişle geleceğimize bağlama demektir."²³⁴ Deneyim bir etkileme-etkilenme işidir, önceden kavranılan bir şey değildir. Bir şeyi denerken, yeni bir bileşim ortaya çıkar, bu bileşimden etkilenir ve buna katlanırız. O girişimimize karşılık verir.

"Eğitim, deneyimin öyle yeniden yapılanması, yeniden düzenlenmesidir ki bu durum onun anlamına ve işleyen deneyin oluşumuna yön verme becerisini oluşturur."²³⁵

John Dewey' in "**Demokrasi ve Eğitim**" adlı eserinde verdiği bütün bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki;

Deneme, deney metodu; öğrencilerin bilgilerini gözlem ve deneyler yaparak kazandıkları, teorik bilgileri pratik olarak uyguladıkları bir metottur. Günümüzde fen derslerinin yanı sıra sosyal derslerde de kullanılmaya başlanan bu yöntem, öğrencilerin el becerilerini geliştirirken, bir yandan yapılacak işi idare kabiliyeti kazandırmakta, bir yandan da analiz, sentez ve gözlem becerilerini artırmaktadır.

Öğrencilerin öğretim konularını laboratuvar veya özel donanımlı dersliklerde bireysel veya gruplar halinde gözlem, deney, yaparak-yaşayarak öğrenme ve gösteri gibi tekniklerle araştırarak öğrenmelerinde izledikleri yoldur.

²³²Dewey, a. g. e. , s. 135.

²³³Dewey, a. g. e. , s. 136.

²³⁴Dewey, a. g. e. , s. 131.

²³⁵Dewey, a. g. e. , s. 75.

Laboratuvar yöntemini ve bu arada kullanılan gözlem, deney ve gösteri gibi teknikleri belirtmek için bazen "sezgisel metotlar" kavramı da kullanılmaktadır. Eşyalardan başlayarak, duyular yoluyla yapılan öğretime "sezgisel öğretim" denir.

Öğrenciyi aktif kılan demokratik eğitim felsefesinde laboratuvar yöntemiyle öğrenci deneyin nasıl düzenleneceğini, neler yapılacağını ve deneyin nasıl sonuçlandığını görür. Öğrenci, bilgi elde etme sisteminin içinde yaşar. Bütün bu aşamalarda aktif olan öğrencidir.

Yöntemin duyulara hitap etmesi ve birçok duyunun kullanılmasını sağlaması öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Bilimsel bilgi kazandırmanın ilk aşaması olan bu yöntemde öğrenciler bilgiyi keşfederler. Bu keşfedici yaklaşımla öğrenci, problem çözmede ve bilimsel çalışmalarda yeni mesafeler almaktadır.

Yöntemin el becerilerini geliştirmesi, araştırmayı teşvik etmesi, öğrencileri aktif hale getirmesi, bilimsel ilgi uyandırması, yaratıcı düşüncüyü geliştirmesi, yapılan yanlışlıklara anında müdahalenin söz konusu olması gibi başka olumlu yanları da vardır.

Laboratuvar metodunda iki teknik uygulanmaktadır.

Gözlem: Gözlemin, bir metot olarak eğitimde uygulanmasının yanında, laboratuvar metodunda baştan sona gözlem tekniği kullanılmaktadır.

Bilim adamı olmak, ilkönce çok iyi bir gözlemci olmak demektir. Öte yandan öğretmenlikte, ticarete, politikada, güvenlikte; yani sosyal hayatın hemen her alanında başarılı olmak için, öncelikle çok iyi bir gözlemci olmalıdır. Bu hem olayları değerlendirmede, hem bilgiye ulaşmada hem de tam zamanında doğru kararları almada, kişilere büyük bir avantaj sağlar.

Deney: Deney gözlemin kontrollü olarak yapılan ve istenildiğinde sunî ortamda defalarca tekrarı mümkün olan bir biçimdir. Deney, gözlemin

ileri safhasıdır. Deneyde araştırmacı olayın içinde yer aldığı için, olayın gidişine müdahale edilebilir. Gözlemde bu mümkün olmayıp, sadece izlemekle yetinilmektedir.

Tabiatta var olan bir olayın kendi şartlarında incelenmesine "gözlem" denir. Deneyde tabiattaki bir olay, durum veya varlık araştırmacının oluşturacağı şartlarda incelenmektedir

Deneyde bir varlığın öğelerine ayrılması ve ayrılan bu öğelerin birleştirilerek yeniden varlık haline getirilmesi mümkündür. Bilinmeyen bir şeyi bulmak, bir ilkeyi, bir varsayımı sınamak amacıyla yapılan eylem veya işleme "deney" adı verilir. Deney sonuçlarına göre prensipler çıkarılabilir. Hipotezlerin doğru veya yanlış olup, olmadığı ispatlanabilir. Demokratik eğitim felsefesinde deney metodunda öğretmen ve öğrenci deneyleri vardır.

Öğretmen deneyinde, öğrenci pasif ve seyirci durumundadır. Bu tür deneylere "gösteri" de diyebiliriz. Deneyde kullanılacak malzemenin kısıtlı veya pahalı olması, yapılacak deneyin çok güç veya tehlikeli olması durumlarında öğretmen deneyleri bir zorunluluktur. Bu tür deneylerde öğrenci aktivitesini sağlamak için, öğrencilerden deneyin tehlikesiz aşamalarında faydalanılabilir.

Öğrenci deneyleri yaparak-yaşayarak öğrenmede önemli sayıldığı için, öğretimde en çok tercih edilmesi gereken deney türüdür. Burada öğrenci aktiftir. Öğrenci deneyleri bedenî ve zihnî hareketlilik sağlamaktadır.

Öğrencilere çok basit deneylerden başlamak şartıyla sürekli deney yaptırılmalıdır. Öğrenciler deneye teşvik edilmeli, onlara deneyin önemi hissettirilmeli ve deney plânları yaptırılmalıdır. İmkânların elverdiği ölçüde her öğrenciye deney yaptırılmalıdır.

Analiz deneylerinde bütünü parçalarına ayırmak, sentez deneylerinde de parçalardan bütüne ulaşmak söz konusudur. Suyun ayrıştırılması veya güneş ışığının prizmadan geçirilerek renklere ayrılması analiz deneyidir. Hidrojen ve oksijenin birleştirilerek tekrar su elde

edilmesinde ve prizmadan geçirilen güneş ışınlarının tekrar tayftan geçirilerek güneş ışınına dönüştürülmesinde ise sentez deneyi söz konusudur.

Demokratik eğitim felsefesinde deney en güvenilir bilimsel metottur. Öğrencinin kendi kendine öğrenmesine yardımcıdır. Bilimsel düşünmeyi sağlar. Öğrencilerin keşfedici yetişmelerine yardım eder. Deney metodunun kullanılmasıyla öğretim konusu sıkıcı olmaktan çıkar.

7. Örnek Olay

Son zamanlarda hemen bütün öğretim kademelerinde, ama özellikle öğretimin seviyesi arttıkça daha çok kullanılan bir metot olmaktadır. "Case-work", "case-study", "case-method" da denilen bu metot, sık sık simülasyon oyunu, karar veya plan oyunu gibi teknikleri kullandığı için, bu tekniklerin adı ile de anılmaktadır."²³⁶

Örnek olaylar görsel, yazılı birçok kaynaktan derlenebilir. Öğrenciler veya öğretmen²³⁷, bir trafik kazasını, bir çevre sorununu, bir spor kavgasını veya dostluğunu, tıbbî veya hukukî bir olayı sözel olarak veya resim, film gibi tekniklerle sınıfa getirirler. Kısa bir sunumdan sonra öğrenciler bu konu hakkındaki fikirlerini, yani olayın nedenlerini, gelişimini ve mümkün sonuçlarını ortaya koyup tartışır. Seçilen olay iyi bir olay ise bunun geliştirilip yaygınlaştırılması yolları, kötü bir olay ise bunun engellenmesi ve düzeltilmesi yolları hep beraber ortaya konmaya çalışılır.

Hemen her alanda rahatlıkla uygulanabilecek ve verimli öğretim sonuçları alınabilecek bir metottur. Öğrenciler burada problem çözme tekniklerini, işbirliği içinde öğrenme, rol oynama gibi teknikleri de rahatlıkla kullanabilirler.

²³⁶Bloom B. J. Hasting ve G. Madaus, Handbook on **Formative and Summative Evluation of Student Learning**, London, 1971, s. 79.

²³⁷Louis B.Barns, Roland Christensen, Abby Hansen **Teaching and the Case Method: Text, Cases, and Readings**, Boston, 1987, s. 116.

Demokratik eğitimde örnek olay metodu; hayata en yakın öğretim metotlarından biridir. Günlük hayattaki birçok olay etrafındaki sosyal, kültürel ve bilimsel eğitim-öğretim bu metot yardımıyla kolaylıkla yapılabilir.

Öğrencilerin hepsi bir konuda veya olay üzerinde yoğun bir zihinsel çaba gösterirler; bilgi ve tecrübelerini burada uygulamaya koymaya çalışırlar. Soyut düşünceler burada pratiğe, uygulamaya dönüştürülebilir.

Bağımsız düşünme, orijinal fikir üretme ve bunu ortaya koyma ve tartışma özellikleri gelişir. Öğrenciler, sorunları tartışarak çözme yeteneği geliştirirler.

Demokratik eğitimde örnek olay incelemesinin iyi uygulanabilmesi için;

Olaylar iyi seçilmeli, ahlâkî değerlerini zedeleyecek unsurlar ayıklanmalıdır. Pedagojik olarak tartışılacak ve eğitsel sonuçlar çıkarılabilecek olaylar seçilmelidir. Seçilen olayların öğrencilerin seviyesine uygun olması sağlanmalıdır.

Örnek olay mümkünse film, resim veya ses kaydı vs. olarak sınıfa getirilmelidir. Olayın doğru aktarılması hususunda şüphe olmamalıdır. Olay güncel olmalı, sınıfın düşünme ve tartışmaya katılma güdülerini arttırmalıdır. Öğretmen olay üzerindeki mümkün tartışmaları önceden düşünebilmeli, gerektiği yerde konunun dağıtılmasını engelleyerek, gerektiğinde tartışmaları yumuşatarak konunun eğitsel değerini her zaman yüksek tutmalıdır.

Zamandan tasarruf etmek için benzer olayların başka yerlerdeki gelişimleri ve çözüm yolları üzerinde ön bilgiler hazır tutulmalıdır. Bunun için gerektiğinde öğretmen ve bir grup öğrenci, olay üzerinde iyi bir ön araştırma yapmalıdırlar.

8. Drama

Eğitimi sosyal hayattan soyutlayamayız. Demokratik eğitimde drama metoduyla sosyal hayat tecrübe edilip, ders ve sonuç alınabilir. Bu yönüyle drama; “Sosyal hayat içinde ortaya çıkabilecek çeşitli durumları, öğrencilerin oyuncu olarak katıldıkları çeşitli sahneler içinde ortaya koymak ve dersi bunun üzerine bina etmek demektir.”²³⁸

“İnsan hayatında hayal gücünün en hür ve yaşama hakîm olduğu dönemler, çocukluk dönemleridir. İnsanlar, hayatlarındaki en iyi tiyatro oyunculuğunu çocukluk dönemlerinde yaparlar. Her çocuk mükemmel bir tiyatro oyuncusudur. “Bindiği bir ağaç dalını kamçılıyıp koşturan bir çocuk, hem atın, hem de binicin kişiliği içindedir. Bebeğini emzirmeye çalışan, onu seven, azarlayan bir kız çocuğu gerçek bir annenin yaşantısı içindedir.”²³⁹

Drama metodu informal drama ve role-playing tekniklerini kullanarak olarak demokratik eğitimde yerini alır.

İnformal drama: Belli karakterleri öğrencilerin hazırlık yapmadan hemen canlandırmaları demektir. Burada bir sınırlandırma yapılmadığı için tamamen öğrenci yaratıcılığına dayanmaktadır. Burada kostüm ve dekor gereksizdir. Meselâ, bir trafik kazası, bir hastalık, işsizlik gibi konular hemen canlandırılıp üzerine ders anlatılabilecek konulardır.

Rol oynama (role playing): Burada da, öğrencilerden kendilerine verilen bir rolü oynamaları istenir. Ancak burada öğrenci (kitap, film, ansiklopedi gibi kaynaklardan) belli bir hazırlık yaparak o rol hakkında kendi kendine bir senaryo geliştirir, role daha sağlam bir kişilik kazandırır.

Demokratik eğitimde drama çalışmalarının genel amacı, her alanda yaratıcı, kendine yetebilen, kendini tanıyan, çevresiyle iletişim kurabilen ve bunu geliştiren, ifade gücü ve biçimleri artmış bireyler yetiştirmektir.

²³⁸L. McGregor, M. Tate and K. Robinson, “Learning Through Drama”, **Report of the School’s Council Drama Teaching Project**, London, 1977, s. 10-16

²³⁹Emin Özdemir, **Uygulamalı Dramatizasyon**, Ankara, 1965, s. 1-5

“Bu amaçların yanında drama; yaratıcılık ve estetik gelişimi sağlama, eleştirel düşünme yeteneği, sosyal gelişim ve birlikte çalışma yeteneği kazandırma, çocukların etik değerleri keşfetmelerine olanak sağlama, kendine güven duyma, teşvik ve karar verme, dil ve iletişim becerilerini kazandırma, imge dünyasını geliştirme gibi eğitim bilimsel amaçlara dönüktür ve iletişim içinde iken düşünceleri, tutum ve davranışları değişebilen, etkilenebilen çocuk ve ergene kendi kimlik ve kültürünü de tanıtır.”²⁴⁰

İnsan büyüdükçe rol oynama alanlarını daraltmaya başlar. Dolayısıyla eğitim-öğretim sırasında da çocukların bu özelliğinden faydalanmak gerekir. “Drama metodu, çocuk hayatında çok önemli bir yer tutan oyun yeteneğinin kontrollü bir şekilde eğitim hayatına aktarılması demektir. Bu metodu iyi kullanmak için öğrencilerin bilgisi kadar yaratıcılıkları da çok önemlidir.”²⁴¹

“Demokratik eğitim felsefesinde öğrenciler rol oynama içinde kendi duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade etme imkânı bulabilirler. Başkaları ile daha rahat ilişki kurma becerileri geliştirirler. Öğrencilerin dinleme ve konuşma becerileri gelişir.”²⁴² “Tutum ve kavram geliştirmede, sosyal durumları analiz etmede, toplumsal problemlerin çeşitli boyutlarını görüp çözüm geliştirmede, liderlik ve yöneticilik özelliklerini ortaya çıkarmada yararlıdır. Öğrencileri belli konularda araştırma yapmaya ve işbirliği içinde çalışmaya sevk eder.”²⁴³

Özetle; demokratik eğitim felsefesinde yaratıcı drama, kişinin duygularına, düşüncelerine ve çevresine karşı bilinçli olmasını, oyun pedagojisi içinde yer alan çalışmaların bilgi ve deneylerin özgürleştiği ortamların sağlanmasını, kişinin evrensel, toplumsal, moral, etik ve soyut kavramları anlamlandırabilmesini, bir grup çalışması içerisinde yaşayarak

²⁴⁰H. Ömer Adıgüzel, **Oyun ve Yaratıcı Drama İlişkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1993.

²⁴¹Helen Nicholson, **Teaching Drama** London, 2000, s. 18

²⁴²Brian Way, **Development Through Drama**. London, 1967, s. 36.

²⁴³Gavin Bolton, **Drama as Education**, London, 1987, s. 83.

öğrenme ve bilgi edinmenin yanı sıra toplumsallaşmanın sağlanmasını da amaçlar.

III. BÖLÜM

DEMOKRATİK EĞİTİMİN GAYELERİ

DEMOKRATİK EĞİTİMİN GAYELERİ

A. Eğitimde Ferdi Farklılıklara Önem Verme

“Dünyada her yönden benzer iki insan yoktur. Her insan farklı bir şekilde yaratılmıştır. Bu farklılık, meslekleri çokluğunda ve bazı insanların aynı eğitimi gördükleri halde, birinin bir işte başkalarına göre daha başarılı olmasında açıkça görülür. Yani insanlar zekâ, kabiliyet, beden vs. yönlerinden farklı olduklarından farklı muamele gerekir. Bunu bizzat Allah’ın kanununda görürüz.”²⁴⁴

İnsanlar dünyaya tamamen eşit olarak gelmezler. Maddi anlamda birbirlerinden farklı oldukları gibi gelişim düzeyi, zekâ, yetenek, tutum gibi özellikleri bakımından da farklılıklara sahiptirler.

“İnsanların parmak izleri ne kadar taklitten uzak bir orijinallik arz ediyorsa, onların yüzleri ve ruhî kimlikleri olan şahsiyetleri de o kadar orijinaldir. İnsan, bu benzer ve farklı tarafları ile sosyal çevrede şahsiyetini ortaya koyar. Bu durum onun verasetle getirdiği özelliklere olduğu kadar, aile çevresinde, okulda ve içinde bulunduğu toplumda yaşadığı tecrübelerle de bağlıdır.”²⁴⁵

“Bir kavramı anlamamanın en etkili yollarından biri onu zıttı ile tanımlamaktır. Bu noktadan hareketle psikoloji bilimi açısından farklılıklarımıza temas etmeden önce, yine psikoloji tarafından ele alındığı üzere hem diğer canlılarla hem de insan olmak bakımından hepimizde benzer olan özelliklerin bulunduğunu kısaca vurgulamak yerinde olacaktır.”²⁴⁶

“İnsanlar birbirinden farklıdır, bu fark onların derece derece zekâlarında, duygu ve heyecanlarında, özel kabiliyetlerinde kendini gösterir. Aynı durum ve şartlar altında farklı duyuş, düşünüş ve davranış içinde

²⁴⁴Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, 1994, s. 208.

²⁴⁵S. Özbaydar ve E. Güngör, *Psikoloji*, İstanbul, 1976, s. 135.

²⁴⁶Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İstanbul, 1994, s. 14.

bulunabilirler. Şahsiyet gelişmesinde kişinin bir değişen, bir de değişmeyen, devamlılık arz eden yönü vardır.”²⁴⁷

“Şahsiyet, ferdî farklar konusunun özünü teşkil eder. Çünkü her fert bir şahsiyete sahiptir demek; başkalarına benzeyen, onlarla ortak özellikleri taşıyan yönleriyle birlikte kişiyi diğerlerinden ayıran özelliklerin bulunduğunu da ifade etmektir. Bu bakımdan şahsiyet, "bir kimseyi başkalarından ayıran ve onu "kendisi" yapan devamlı özelliklerin meydana getirdiği yapı olarak tarif edilir.”²⁴⁸

Bugün, bütün bu gerçeklerin ışığında, araştırmalardan elde edilen bilgiler, çocukların eğitiminde kullanılan model ve yaklaşımların değiştirilmesini mecburî hâle getirmiştir. Okullarda toplu hâlde tek tip eğitim ve öğretim yerine, öğrenci merkezli, öğrenciye yönelik demokratik eğitim yöntemleri önem kazanmaya başlamıştır. Tıpta binlerce yıldır temel bir hakikat olan “Hastalık yoktur, hasta vardır.” anlayışı, eğitim ve öğretime de adapte edilmiştir.

Böylece, 'öğrenciye mutlaka verilmesi ve öğretilmesi gereken bilgi kümeleri ve öğrenemeyen, başarısız olan öğrenci' anlayışı yerine, 'öğrencinin kabiliyetleri, istekleri ve eğilimlerine göre hususileştirilmiş bilgi kümeleri ve eğitim-öğretim' anlayışı giderek hâkim olmaktadır.

Kişinin eğitim hakkı, genel eğitimin bütün vatandaşlara götürülmesine, yani eğitimin mecburi hale getirilmesine yol açmıştır. Böylece, yalnız okullar ve okullardaki öğrenci nüfusu artmakla kalmamış, aynı okulda her sınıf ve çeşitten, farklı kabiliyet ve niteliklerde çocukların yetiştirilmesi sorunları ortaya çıkmıştır ki bunlar da okul programlarının, öğrenci kabiliyet ve ihtiyaçlarına göre çeşitlendirilip zenginleştirilmesini, öğrencilerin birey olarak incelenip eğitilmesini gerekli kılmıştır.

Demokratik toplum, kişi olarak gelişip olgunlaşmış, kendine ve toplumuna en iyi şekilde yararlı olabilecek bilgili, dengeli, kendinden emin,

²⁴⁷Nurettin Topçu, **Psikoloji**, İstanbul, 1959, s. 116.

²⁴⁸Özbaydar - Güngör, **a. g. e.**, s. 147-148.

yaratıcı ve sorumluluk duygusu olan vatandaşlara ihtiyaç duyar. Gençlerin böyle bir eğitim sisteminde iyi birer kişi ve vatandaş olarak yetismeleri, demokratik eğitim sisteminin temel amacıdır.

Demokratik eğitimde bireysel eğitim, bireylere göre, bireysel farklılıklara göre eğitim önemlidir. Bireysel eğitimde, her öğrencinin bireysel yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarının dikkatle incelenip ortaya konmasını gerekli kılar. Bu da ancak demokratik "eğitimde, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini göz önünde bulundurmakla mümkündür."²⁴⁹

Farklı mizaçlara ve farklı kabiliyetlere sahip çocukların eğitim ve öğretiminde tek tip yaklaşımları ve sınırlı metotları kullanmak, sahip olduğumuz potansiyelin farkına varmamak manasına gelir. Bu açıdan, eğitim ve öğretim tarzlarının çeşitliliği bir hak olduğu gibi, insanın farklılıklarını anlama ve modellemede, çok sayıda farklı kavram ve yaklaşımları kullanmak da haktır ve doğrudur.

Demokratik eğitim, kişinin kendini içinde bulunduğu fizikî ve sosyal ortamı daha iyi tanımasına, genel ve özel yeteneklerini, ilgilerini, yeterlilik ve yetersizliklerini keşfederek bunları kendisi ve toplumu için en iyi bir şekilde kullanmasına, olumlu yetenek ve ilgilerini daha çok geliştirmesine, kendisi ve çevresine ait gerçekçi bilgilerin ışığı altında geleceğe ait realist amaç ve plânlar geliştirmesine yardım eder.

Bireysel ayrıcalıkları göz önüne alan demokratik eğitim, öğrenci ve öğrenci guruplarının zekâ, özel kabiliyet, akademik başarı, ilgi, motivasyon gibi bilgileri, öğretimin daha iyi düzenlenip yürütülmesine, daha uygun öğretim metotlarının kullanılmasına, daha çok geçerli olan eğitim faaliyetleri üzerinde durulmasına önem verir. Bütün 'bunlar, öğrencilerin daha iyi yetismeleri, öğrenim alanlarında daha iyi çalışma yapabilmeleri sonucunu doğurur.

²⁴⁹Büyükkaragöz, a. g. e. , s. 229.

Kuran-ı Kerimdeki pek çok ayetle bu konuya dikkat çekilmiş, bu konuya işaret edilmiştir.

“Allah hiç kimseye taşıyabileceğinden daha fazlasını yüklemez: kişinin yaptığı her iyilik kendi lehinedir, her kötülük de kendi aleyhine. Ey Rabbimiz! Unutur veya bilmeden hata yaparsak bizi sorgulama. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme. Ey Rabbimiz! Güç yetiremeyeceğimiz yükleri bize taşıtma. Günahlarımızı affet, bizi bağışla ve rahmetini yağdır üstümüze. Sen yüce Mevlâmızsın, hakikati inkâr eden topluma karşı bize yardım et.”²⁵⁰

“Sorumluluk ile güç arasında ilişki kuran Allah, sorumluluğun gelişi güzel verilemeyeceğini, insanın gücünün dikkate alınması gerektiğini bir kanun olarak insanlığa sunmaktadır. Yüce Allah insana bir sorumluluk yüklerken onun doğasındaki kapasiteyi dikkate aldığına göre bu kural, bütün idarî işlerde, öğretim ve aile ilişkilerinde uygulanmalıdır.”²⁵¹

“Bu ayetle sorumluluk ve yükün güce göre yüklendiği ilkesini görürüz.”²⁵² İnsan çok boyutlu ve dinamik bir sistemdir. Bu özelliği dikkate aldığımızda, çoğulcu yaklaşım ve metotlar kullanılarak daha sağlıklı ve verimli eğitim ve öğretim yaparız. İnsanlar farklılıklar taşıdığından, terbiye, eğitim, öğretim usulleri de farklı olmak zorundadır.

Sonuç olarak: İnsanın maddî-manevî bütün kabiliyetleriyle bütünlüğünün korunması ve sağlıklı, sürdürülebilir bir hayat seviyesini tutturabilmesi, onun kabiliyetlerinin fark edilip, eğitim ve öğretim sürecinde bu farklı kabiliyetlere göre, hayata hazırlanmasına bağlıdır. Bunlarda sağlanabilecek mana ve muhteva konusundaki mutabakat, o okulun eğitim ve öğretiminin sağlık ve verimlilik derecesini belirleyecektir.

²⁵⁰Bakara suresi, 286.

²⁵¹Bayraklı, **Kuran Tefsiri**, C.III. , İstanbul, 2002, s. 286.

²⁵²Bayraklı, **a. g. e.** , s. 286

B. İlgi Uyandırma (Motivasyon)

“Bir kavram olarak motivasyon, davranışa enerji ve yön veren güçler”²⁵³; “bireyleri davranışa sevk eden güdüleyici faktörler”²⁵⁴; “bireylerin algıladıkları durumun iyileşmesi ve ihtiyaçların yerine getirilmesine yönelik gerçek bir hamle”²⁵⁵; “davranışı harekete geçiren, davranışa yön kazandıran ve davranışın devamını sağlayan iç ve dış güçlerin toplamı”²⁵⁶; “iş görenleri çalışmaya isteklendirme ve örgütte verimli çalıştıkları takdirde kişisel ihtiyaçlarını en iyi şekilde tatmin edeceklerine inandırma süreci”²⁵⁷; “arzu, amaç, eğilim, davranış, çıkar, seçme, tercih, irade, güdü gibi birçok kavramı çağrıştırmakla birlikte, bireyin içsel durumlarını açıklamaya çalışan fizyolojik ve psikolojik süreç”²⁵⁸ gibi tanımlarla ifade edilmektedir.

“Motivasyon kavramının etkilendiği alan; bireysel değerler, geçmişte elde edilen başarılar, bireysel yaşamda model olarak alınan insan ve önemli duygusal deneyimler gibi gerçek faktörlerdir.”²⁵⁹

“Peters ve Waterman’a göre; güdülemeyi inceleyen araştırmacılar, güdülenen kişilerde temel ögenin, kişinin kendisini başarılı hissetmesi olduğunu saptamışlardır. Bu başarının bir ölçüye dayalı olup olmaması pek önem taşımamaktadır. Geçmişteki kişisel başarıyla kurulan sıradan bir ilişki bile, insanları daha fazla çaba harcamaya, daha başarılı olmaya motive etmektedir.”²⁶⁰

Pratikte motivasyonu yüksek birey, eylem ve başarıyı amaç haline getirmiş olan bireydir. Motivasyonun konusu, eğitimde öğrencilerin, iş hayatında çalışanların ihtiyaçlarını tatmin ederek, hayal kırıklığına

²⁵³Z. Bursalıoğlu, **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**, Ankara, 1994, s. 141.

²⁵⁴N. Genç, “Amaçlara Göre Yönetim ve Motivasyon”, **Atatürk Üniversitesi, İşletme Dergisi**, C. 7. , S. 1-2. , 1987, s. 269.

²⁵⁵W. L. Dull, **Supervision: School Leadership Handbook**, Ohio, 1981, s. 69.

²⁵⁶M. Gürsel, **Okul Yönetimi**, Konya, 1997, s. 143.

²⁵⁷Ö. Yüksel, **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Ankara, 1998, s. 117.

²⁵⁸D. Sürekli ve Tevruz, **Davranış Düzeltmede Güdü Teorilerinin Katkısı, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi**, Ankara, 1997, s. 40.

²⁵⁹Dull, **a. g. e.** , s. 69.

²⁶⁰T. Peters, - R. H. Waterman, **Yönetme ve Yükseltme Sanatı**. Çev. , Selami Sargut, 1995, s. 102.

uğramalarını önlemek ve organizasyonlarda, insandan en iyi şekilde yararlanmak için gerekli olan tedbirleri almaktır. “İnsanın kişisel yetenek ve özellikler kazanmasını sağladığı için ve bunları daha da geliştirdiği için önemli olan motivasyon”²⁶¹ “insanlar eylemleri sonucunda ödüllendirildikleri davranışlarda bulunurlar”²⁶² sonucunu doğurduğundan bireyden en üst seviyede verimlilik almak için gereklidir.

Eğitim işi bireysel değil bilakis takım işidir; bu sebeple motivenin muhatabı da tek taraflı değildir. Hem öğretici hem de öğrenciden oluşan tarafların işlerine motive olmaları sonuç alınmasını kolaylaştırır. Öğrenci motivesinin öğrenciye bakan yönü öğrenmenin büyük bir kısmını oluşturmakla birlikte, öğrencinin ders esnasında bire bir muhatap olduğu öğreticinin, dersini öğretmeye yönelik motivesi de aslında öğrencinin derse motivesinin bir parçasıdır.

Öğrencilerin çalışma-gayretlerini destekleyen ve motive olmalarını sağlayan iki temel araçtan bahsedilebilir. Bunlar; bireylerin bulundukları ortama güven duymaları ile eğitimi gerçekten motive olunmaya değer bulmaları”²⁶³ ve “eğitimdeki uygulamaların adil olduğuna inanmalarıdır.”²⁶⁴ Güven duyma ve adil olmayı biz eğitimde, öğreticinin kendini dersine gereğince vermesi olarak değerlendirebiliriz.

Motivasyon okuldaki öğrenci davranışlarının yönünü, şiddetini, kararlılığını belirleyen en önemli güç kaynaklarından biridir. Öğrenmek için her öğrenci öğrenme-öğretme süreçlerine istekli katılmak, öğrenmenin gerektirdiği ilkelere uymak öğrenmesinden sorumluluk taşımak zorundadır.

Motivasyon belli amaçlara ulaşmak için bir güç kazanma hali olarak aldığımızda, sınıfta gerekli şekilde motive edilmemiş öğrencinin şu davranışları göstermesi söz konusudur. Öğrenci derse düzenli olarak devam

²⁶¹F. Eroğlu, “Türk Kültüründe Motivasyon”, **Atatürk Üniversitesi, İşletme Dergisi**, Erzurum, C. 5. , S. 3-4. , 1983, s. 187.

²⁶²Yüksel, **a. g. e.** , s. 119.

²⁶³J. T. Peters - R. H. Waterman, **Yönetme ve Yükseltme Sanatı**, çev. Selami Sargut , İstanbul, 1995, s. 120.

²⁶⁴J. B. Braham, **Öğrenen Bir Organizasyon Yaratmak**, çev. , Ali Tekcan, İstanbul, 1998, s. 90.

etmez, dikkatli dinlemez, ilgisini arkadaşlarına ya da dışarıdaki hadiselerle yöneltmiştir, ödevlerinde güçlükle karşılaşınca onlara cevap aramak istemez, derslere- konuya ilgisiz görünür, öğretmen tarafından derse çekilmekte güçlük çekilir. Buna karşılık motivasyonu yüksek olan öğrenci ise derslerine hazırlıklı gelir, sürekli soru sorar, tartışmalara katılır, araştırmacıdır enerjisi yüksektir.

Öğrenciler iyi öğrenemiyorlarsa bunun başlıca sebeplerinden biri; derse konuya ilgi duymamalarıdır.” Dewey’e göre; ”çocuğu zorlayarak değil, onun kendi ilgi ve iradesini uyandırarak eğitimine yardımcı olmak gerekir.”²⁶⁵ “Çocuğa boş bilgi vermek yerine, onun ilgisini uyandırıp harekete geçirmek ve yaşantılarından yararlanmak ön planda tutulmalıdır.”²⁶⁶

Öğretmenin yapacağı ilk motivasyon eylemi, öğrencide gizli güç olan ilgiyi temin etmektir. Bir etkinlik sürecindeki bir öğrencinin beklenen davranışı sergileyebilmesi için yeterli düzeyde güdülenmesi gerekir. Güdüleme boyutunda yetersizlik gösteren öğrenci ulaşması gereken hedefe odaklanma bakımından problemler gösterecektir. Kendisini bir bütün olarak sorumluluk taşıdığı etkinliklere değil de konu dışı etkinliklere taşıyabilecektir.

Kısaca ifade etmek gerekirse; Demokratik eğitimde güdülenmiş davranışlarla güdülenmemiş davranışlardan şu yönlerden farklıdır:

İlgi duyma ve dikkat etmede süreklilik, davranışların yapılması için çaba göstermeye ve gerekli zaman harcamaya isteklilik, konu üzerinde odaklanma, kendini verme ve güçlüklerle karşılaşıldığında istenilen davranıştan vazgeçme, sonuca gitmede ısrarlı olma ve kararlılık.

Demokratik okulda öğrenme-öğretme süreci içinde yukarıda belirtilen davranışları yapabilen öğrenci yüksek derece de güdülenmiş demektir. Öğrenmede güdülemenin etkisi ve önemini ifade eden öğrenme

²⁶⁵Dewey, a. g. e. , s. 70.

²⁶⁶Cavit Binbaşıoğlu, **Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara, 1982, s. 123.

kuramları, öğretimde kazandırılacak davranışların hayatta öğrencinin ne işine yarayacağı, hangi problemlerin çözümünde kullanılacağı haberdar ederek öğrenmelere karşı güdülemelerinin sağlanabileceği belirtilmektedir.

Motivasyonu, dıştan güdülenme "dışsal motivasyon" ve içten güdülenme olarak "içsel motivasyon olarak iki kısımda açıklayabiliriz. Sonuçta her ikisi de organizmanın bir davranışı gerçekleştirme sürecindeki kararlılığı hedeflemektedir. Ancak organizmayı harekete geçiren gücün kaynağında farklılaşmaktadır.

"İçten güdülenme de organizmayı güdüleyen unsur organizmanın kendisi"²⁶⁷, dıştan güdülenmede"²⁶⁸ organizma dışı unsurların organizmaya etkisi söz konusudur. Birincisinde gerçekleştirilecek davranışı organizma kendisi için gerekli gördüğünde yaparken, ikincisinde dış uyaranların etkileriyle davranışın önem ve gereğine inanmaktadır.

Demokratik eğitimde; eğitimcilere düşen görev öğrencileri dıştan güdeleyici uyaranlarla öğretim faaliyetlerine daha etkin katılmalarını sağlamaktır. Dışsal motivasyon genellikle dışsal ödüllerden kaynaklanır: Hediyeler, notlar, hatıratlar ve diğerlerinden daha iyisini yapma isteği. Bu, öğrenciyi tamamen bu ödüller için hareket etmeye yönlendirir ya da utanç duruma düşmekten ya da sıkıntılı duruma düşmekten sakınmaya yönlendirir. İçsel motivasyon kişinin içinden gelir. Bir yetenek geliştirmede, eğer bir öğrenci kendini tatmin etme duygusuyla daha iyisini yapmaya yönlendiriliyorsa, o zaman öğrenme daha anlamlı ve daha kalıcıdır.

Demokratik eğitimde olumlu motivasyonu sağlamak için genel yaklaşımlar ve yapılacak belli başlı işlemler şu maddelerle ifade edilebilir.

²⁶⁷A. Kohn, **What Does It Mean to be Well Educated**, Boston, 2004; Deborah Stipek, **Motivation and Instruction**, California, 2006, s. 85-106.

²⁶⁸S. Graham, **Theories and Principles of Motivation** Handbook of educational Psychology, New York, 2006, s. 337-348; A. Kohn, **Punished by Rewards**, Boston, 1993, s 73.

1. “Öğrencide kendisine güven duygusu geliştirmek”²⁶⁹
2. Öğrencinin mevcut ilgilerinden hareket etmek
3. “Öğrenmeyi öğrenci için anlamlı ve değerli kılmak”²⁷⁰
4. Herkesin kendine göre hedef ve projeler seçmesine yardımcı olmak
5. Sınıfta öğrenme için zevk verici bir ortam hazırlamak
6. Öğrencilerin ideallerinden ve tutkularından faydalanmak
7. Gerektiği durumlarda olumlu pekiştirici çalışmalarda bulunmak
8. Öğrencinin kendisine olan saygısını ve özgüvenini güçlendirmek

Sonuç olarak; öğretmenin başarısı, iyi öğrenci yetiştirmekle ölçülür. Öğrencilerin iyi yetişmeleri de iyi öğrenmelerine bağlıdır. Öğretmeni sevmeyen, derse yeteri kadar ilgi duymayan öğrencinin bilgi alması, iyi yetişmesi dolayısıyla başarılı olması zordur.

C. Doğru Bilgilendirme

“Bilgi insanlık tarihinde toplumların değişimini sağlayan en büyük güçtür. Bilgi bir taraftan değişimi bir taraftan kaliteyi getirmektedir.”²⁷¹

Allah Kur'an'da, insanın dünya hayatını şekillendirmiş, insanların uyması gereken temel ilke ve amaçları göstermiştir. Kur'an, insanların doğru bilgiye vahiy yoluyla ulaşmasını, doğru inanarak doğru davranmasını amaçlamıştır.

²⁶⁹H. Gehlbach - R. Roeser, **The Middle Way to Motivating Middle School Students**, Ohio, 2002, s. 39-40.

²⁷⁰M. Dembo - M. Eaton, **Self Regulation of Academic Learning in Middle - Level schools**, Chicago, 2000, s. 473.

²⁷¹Bayraktar Bayraklı, **Kuran Tefsiri**, C.IX. , s. 398.

1. Doğru Bilgi:

“Allah gizli ve açık her şeyi bilen, sınırsız bilgi sahibi, yüce varlıktır. ”Oku Rabbin sonsuz Kerem sahibidir ki, O kalemle öğretmiştir.”²⁷² İnsana da okumasını emreden, insana kalemle yazmayı ve bilmediğini de öğreten odur. “Kur'an, Rabbinin katından gelen gerçektir.”²⁷³ “Çünkü Kur'an'ı göklerdeki ve yerdeki gizlilikleri bilen indirmiştir.”²⁷⁴

“Bilgi, insanlık tarihinde toplumların değişimini sağlayan en büyük güçtür. Bilgi bir taraftan değişimi, bir taraftan kaliteyi getirmektedir. Kur'an-ı Kerimdeki bilginin bir adı da hikmettir.”²⁷⁵ Kur'an'daki bilgiler; kesin, doğru bilgilerdir. Kur'an da yalan, yanlış, birbirine zıt bilgiler bulunmaz. Kur'an, Allah dışında birinin katından olsaydı, onda çok çelişkiler bulunurdu”²⁷⁶ Kur'an, en doğru bilgilerin yer aldığı ve insanlara doğru bilgiyi öğreten yüce bir kitaptır.

Allah, gönderdiği kitapla doğru bilgiyi öğretirken, insanların da doğru bilgiyi aramalarını emretmiştir.

"Ey o iman etmiş olanlar! Bir fâsık size bir haber getirdiği zaman, O'nu iyice araştırın.”²⁷⁷ “O halde, her duyduğumuza göre davranmamalıyız.

“Haberı topluma yaymadan önce, onun doğruluğunun araştırılması basının önemli bir ilkesi olmalıdır. Doğruluğu araştırılmayan bir haberin topluma yayılmasının yanlış olacağını söyleyen ayet, günümüz ve geleceğin medyasına çok önemli ahlâkî ve siyasî bir kanun bırakmaktadır. Peygamber'e ve otorite sahiplerine sormak ve haberin doğruluğunu kaynağından öğrenmek basın ahlâkının temelini oluşturmaktadır.”²⁷⁸

²⁷²Bedrettin Çetiner, **Esbab-ı Nüzûl**, C.II. , İstanbul, 2006, s. 960-961.

²⁷³Bakara 2/147.

²⁷⁴Furkan 25/6.

²⁷⁵Bayraktar Bayraklı, **Kur'an'da Değişim, Gelişim ve Kalite Kavramları**, İstanbul, 1999, s. 214.

²⁷⁶Nisa 4/82.

²⁷⁷Çetiner, **a. g. e.** , c. II. , s. 817.

²⁷⁸Bayraktar Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, İstanbul, 2002, s. 209.

Edindiğimiz bilgilerin ve aldığımız haberlerin doğruluğunu araştırıp ona göre hareket etmeliyiz. Doğru bilginin zıddı olan yalan-yanlış bilgi ise, fert ve toplum hayatını yaralayan, insanların güven ve mutluluğunu tehdit eden en tehlikeli durumlardan biridir. Yalan sözden sakınmalı; kendi aleyhimize de olsa doğrudan ve doğrulardan yana olmalıyız.

2. Doğru İnanç:

Kuran, insan hak ve hürriyetlerine ışık tutan, eşitlik, adalet özgürlük ilkelerini savunan ve öğreten, demokratik eğitim veren bir kitaptır.

“Kuran'daki doğru bilgiler insanı doğru inanmaya sevk eder. Yüce Allah şöyle buyurur: "Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirdi. Kendi iyiliğiniz için inanın. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki göklerde ve yerde olanlar Allah'a aittir. Allah, sınırsız ilim ve hikmet sahibidir." ²⁷⁹

“Kur'an, doğru bilgiye göre açıklanan, inanan bir topluma rahmet ve rehber olan bir kitaptır ve Kur'an insanı doğru inanmaya yönlendirir. "Doğrusu, bu Kuran, dosdoğru olanı gösterir" ²⁸⁰

“Kur'an-ı Kerim doğru inanca davet ederken, batıl-yanlış inançlardan da uzak durmamızı ister. Kur'an'ın doğru bilgilerle gösterdiği, doğru inanç ve doğru davranışın olduğu İslam dini yoluna Sıratı Müstakîm (Doğru Yol) denir.” “Allah, kendi yolunun doğru (mustakîm) olduğunu söylemektedir. Doğru yolu eğri göstermek, öğrenim hakkına tecavüz demektir. İnsanlara doğru olanı öğretmek onların hakkı, öğretenin de görevi olmaktadır” ²⁸¹

²⁷⁹Nisa 4/170.

²⁸⁰İsra 17/9.

²⁸¹B. Bayraklı, **Kur'an Tefsiri**, Araf suresi 44. ayet

3. Doğru Davranış:

Doğru bilgi ve doğru inanışın doğal sonucu, doğru davranıştır. Kur'an-ı Kerim, insanların doğru inanmalarını sağlayarak, doğru davranmaya yöneltir.

"İşte Rablerinden gelen doğru yol üzerinde olanlardır" ²⁸²

Kur'an' da, Allah'ın indirdiği dine uygun her türlü tutum, yararlı, ıslah edici, düzeltici, içinde dirlik düzenlik barındıran davranışlara, doğru davranış (salih amel) denir. Salih amel Allah'ın rızasına, kişinin ve toplumun menfaatine uygun olan her güzel iş, söz ve davranıştır. Doğru davranış (salih amel) kulu, Allah katında manevi derecelere ve mutluluklara yükseltir. "İnanıp da salih ameller işleyenler için devamlı bir mükâfat vardır" ²⁸³

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Allah insanları yaratmış, aralarından elçiler göndererek doğru bilgi, doğru inanış ve doğru davranışı göstermiştir. Eğitimciler de, rehber eğitimciler olan Peygamberler gibi doğru bilgi vererek, öğrencilerini ve insanlığı doğru bilgi ışığında, doğru inanış ve doğru davranışa, böylece toplumu doğruluğa yönlendireceklerdir.

D. Yetenekleri Keşfetme ve Geliştirme

"Bir çocuğu tanımak; onun sadece adını, soyadını, saç rengini ve beden yapısını bilmek, yani madde olarak tanımak değildir. Onu tanımak, bunun çok ötesinde bir mana ve mahiyet taşır. Bir öğretmen öğrencisini manevi özellikleri, yetenekleri ve davranışları yönüyle tanımalıdır." ²⁸⁴

"Öğrenciyi tanımak, feraset sahibi öğretmen için bir rahatlık, öğrenci için de büyük bir mutluluktur. Bu sayede öğretmen öğrenciyi layık olduğu mesleğe yöneltir. Öğretmenin böyle bir ferasete sahip olup, öğrencileri

²⁸²Lokman, 31/5

²⁸³Tin, 95/6

²⁸⁴ Bayraktar, a. g. e. , s. 224.

tanıması, onun eğitim- öğretimde karşılaşacağı engelleri aşmasına yardım edeceği gibi zaman israfını da önler.”²⁸⁵

Marcus Buckingham ve Richard M. Vosburgh “ yetenek” kavramını açıklarken, beceri ve bilginin de göz ardı edilmemesi gerekliliğini ifade ediyor ve üç ana kavrama dikkat çekiyorlar.”²⁸⁶

Bunlar sırasıyla şöyledir:

Beceri: Beceri, bir işi yapabilmek için belli bir tekniği veya metodu uygulayabilme kabiliyetidir.

Bilgi: Bilgi, hem varlığı bilimsel olarak kanıtlanmış kesin ve gerçek olgular ve hem de öğrenilmiş gerçekler ve derslerdir.

Yetenek: Yetenek bir kişinin sürekli yaşadığı duygu, düşünce ve davranışları üretici bir şekilde hayatının her alanına uygulayabilmesidir.

Demokratik eğitim felsefesinde öğretmenler ve eğitimciler, yetenekleri keşfedip onları geliştirirken şu kurallara uymak zorundadırlar:

a) Öğrencilerde doğuştan var olan yetenekleri belirlemeli, daha sonra bu yetenekleri bilgi ve becerilerle destekleyerek geliştirmelidirler.

b) Bilimsel düşünce ve davranışlarla estetik değerleri birleştiren, üretken, sorun çözen bireyler olarak yetiştirmelerini,

c) Çeşitli eğitim ve iş alanlarındaki ihtiyaç ve sorunların bilincinde, yeni düşünceler, teknik buluş ve çağdaş araçlar önerebilmelerini ve geliştirebilmelerini,

d) Bilimsel çalışma disiplini koşulları oluşturma, disiplinler arası çalışmalardaki sorunları çözmeye ya da çeşitli ihtiyaçları karşılamaya yönelik projeler gerçekleştirmelerini,

²⁸⁵Cavit Ünal, **Eğitim Psikolojisi**, Ankara, 1983, s. 19.

²⁸⁶Buckingham, Marcus and Richard M. Vosburgh, “The 21st Century Human Resources Function: It’s the Talent, Stupid!”, **Human Resource Planning**, S. 24, Chicago, 2001, s. 17-23.

e) Yaratıcılık ve yeteneklerini ulusal ve toplumsal bir anlayışla ülke kalkınmasına katkıda bulunacak şekilde geliştirmelerini sağlamaktır.

E. Oto-Kontrol Bilinci Verme

1. Pozitif Disiplin

Demokratik eğitim felsefesinde pozitif disiplin, “çocukların kendi hareketlerini kontrol edebilmelerine ve problemlerini çözmelerine yardımcı olan bir yönetim tekniğidir.”²⁸⁷ “Aynı zamanda pozitif disiplin, çocuklar toplumsal kuralları öğrenirken kendileri hakkında iyi şeyler hissetmelerine de olanak sağlamaktadır.”²⁸⁸

“Pozitif disiplin için oldukça önemli bir kaç unsur bulunmaktadır. Öğrencilere seçenekler sunma, öğrenme için doğal ve mantıklı sonuçlar kullanma, pozitif yaşam becerileri için gerekli olanları bir araya getirme ve problem çözme becerilerini çocuklara öğretmektir.”²⁸⁹

Çocuklara seçim hakkı verilmesi, sorumluluk alma ve özgürlüklerini artırma duygularını cesaretlendirecek,”²⁹⁰ “özgürce karar vermelerini sağlayacaktır.”²⁹¹ “Problem çözme teknikleri yoluyla, çocuklar kendi duygularına ve diğerlerinin duygularına değer vermeyi ve ifade etmeyi öğreneceklerdir. Şiddet olmadan çatışmaları çözümlemeyi de bu yolla kazanacaklardır.”²⁹²

²⁸⁷M. Eaton. “Positive Discipline, Fostering the Self-Esteem of Young Children”, **Young Children**, S. 52, Washington DC, 1997, s. 44.

²⁸⁸A. S. Honig - D. S. Wittmer, “Socialization and Discipline for Infants and Young Children.” **Early Child Development and Care**, S. 66, London, 1991, s. 65-73.

²⁸⁹Eaton, a. g. e. , s. 44.

²⁹⁰K. Stephens, “What’s so positive discipline? And other mysteries of child guidance,” **Child Care Information Exchange**, Washington, 1992, s. 30-33.

²⁹¹Eaton, a. g. e. , s. 4.

²⁹²Eaton, a. g. e. , s. 44.

Demokratik eğitimde disiplin, “herkes için açık ve net olan kurallar olarak tanımlanmaktadır.”²⁹³ Diğer bir deyişle disiplin, istenen ve düzenli olan davranışların kazandırılmasını amaçlayan bir yetiştirme anlayışıdır. Disiplinde amaç, kişinin öz denetimini sağlayabilmek yani kendi kendini denetleyebilme yeteneğini geliştirmektir. “Aynı zamanda da disiplinden anlaşılması gereken, çocuğun toplum tarafından kabul gören bir ahlâk anlayışı ve sağlıklı tutumlar geliştirmesine yardımcı olmaktır.”²⁹⁴

2. Oto-Kontrol (öz denetim) Bilinci Verme

Demokratik eğitim felsefesinde çocukların öz denetimlerini sağlamaları için üç tip kaynağa ihtiyaçları vardır; kendileri ve diğerleri hakkında iyi duygular, doğru ve yanlış anlama ve problemleri çözmek için alternatiflerin olması.

“Bazı stratejiler problem davranışları önleyici, bazıları iyileştirici ve değişim için bir plân geliştirici olmakla beraber hepsi eğitimcilere pozitif ve etkili bir disiplin yaklaşımını sunmaktadır.”²⁹⁵

“Ayrıca bu temel stratejiler sadece öğretmen-öğrenci ilişkisini geliştirmemekte aynı zamanda da çocuklara öğretmenlerinin desteği olmadan pozitif ve yapıcı bir yaklaşımla kendilerini disipline etmelerini de öğretmektedir.”²⁹⁶

3. Sevgiyi İfade Etme

“Sıcak bir ses tonuyla öğrenciye yaklaşma bir sevgi ifadesidir ve öğrencilerin istenmeyen davranışlar göstermesini önler. Eğer bir öğrenci

²⁹³T. Añak, “Nasıl bir Disiplin”, **Yaşadıkça Eğitim**, S. 52, İstanbul, 1997, s. 17.

²⁹⁴İ. Fındıkçı, “Aile içinde disiplin”, **Yaşadıkça Eğitim**, S.6, İstanbul, 1989, s.14.

²⁹⁵T.Harms. “**The 12 Building Block of Discipline**”, New York, 1989, s. 78.

²⁹⁶Harms, a. g. e. , s. 77.

sevildiğini hissederse, öğretmenini memnun etmek için istedik yönde davranacaktır.”²⁹⁷

“Öğrenciyle iletişim içindeyken öğrenciye sevgi koşullu sunulmamalı, sevginin öze ait bir duygu olduğu ve koşulsuz olduğu hissettirilmelidir. Unutulmamalıdır ki, koşullu sevgi istenmeyen davranışları uzun zaman sürecinde pekiştirmektedir.”²⁹⁸

Öğrenciler tutarlı bir eğitimle iyi yetişecektir. Görüş birliğinde tutarlı eğitimcilerin ve ana-babanın açık bir şekilde belirlenmiş süreklilik gösteren kuralları ve sınırları vardır.

4. Problem Davranışı Anlama

Yapılan iyi bir gözlemle eğitimciler, öğrencilerinin problem davranışlarının neyi ifade ettiğini anlayabilirler. Yapılan bir kaç günlük gözlemde, davranış ortaya çıkmadan önce ne olduğu, ne zaman, nerede ve kiminle gerçekleştiği gibi bilgiler yardımıyla olumsuz davranışlar hakkında ipucu alınabilir.

Ayrıca olumsuz davranışın arkasında açlık, yorgunluk, uykusuzluk gibi fiziksel etkenlerin olup olmadığı, ya da çocuğun olumlu davranışlarının dikkate alınmadığını, önemsenmediğini veya umursanmadığını düşünüp düşünmediği araştırılmalıdır. Unutulmamalıdır ki problemin kaynağını bulmak problemi çözmekten çok daha zordur.”²⁹⁹

5. Çocukların Kendilerini İyi Hissetmelerini Sağlama

Doğru olan davranışı kabul etmek kolaydır. Eğitimciler genellikle öğrencilerinin iyi davranışlarından dolayı onları övmeyi, değer verdiklerini

²⁹⁷Harms, a. g. e. , s. 78.

²⁹⁸Ancak, a. g. e. , s. 15.

²⁹⁹Harms, a. g. e. , s. 78.

hissettirmeyi ihmal ederler. Bu da çocukların dikkat çekmek için olumsuz davranışlara yönelmelerine neden olmaktadır.

Öğrenciler olumlu ya da olumsuz olmasına dikkat etmeksizin genellikle dikkati çeken davranışı tekrar ettiklerinden, yanlış bir denge oluşmaktadır. Olumlu davranışlar karşısında teşekkür etmek, gülümsemek, ne kadar iyi bir iş yaptığını anlatarak ona zaman ayırmak olumlu davranışın tekrar edilmesini ve çocuğun kendini iyi hissetmesini sağlayacaktır. Ayrıca, olumsuz davranışlar ortaya çıktığında görmemezlikten gelmek ve sabırlı olmak, çocuğun bu davranışının ona bir şey kazandırmadığını anlamasına yardımcı olacaktır.”³⁰⁰

6. Güvenilir Bir Çevre Hazırlama

Öğrenciler polis gözetimindeymiş gibi karşı konulması zor birçok kuralın bulunduğu bir atmosferde yaşamak istemezler. Kurallar açık, sarı ve elastik olabilmeli, öğrenciye yapılmasını istemediği şeyleri belirtmekle beraber yapılması istenenleri de açıklamalıdır.

Ayrıca farklı öğrencilerden beklediğimiz davranışlar konusunda da gerçekçi olmamız gerekir. Tutarlı ve uygun sınırlamalar, öğrencilerin kendi davranışlarını kontrol etmelerine yardımcı olacaktır. Eğitimciler, koydukları sınırlamaların uygun olup olmadığını, öğrencilerin ihtiyaçlarını yansıtmadığını, gerçekten gerekli olup olmadığını bir kez daha düşünüp karar vermelidirler. Çünkü çoğu kurallar, gereksiz ve şaşırtıcı olabilir.

7. Problem Çözme Becerisi Kazandırma

Problemlerin iyi çözümleri ve kötü çözümleri vardır.” Eğer bir öğrenci kabul edilemez bir çözüm önerirse ona açıkça davranışın kabul edilemezliği açıklanmalı ve nedenleri anlatılmalıdır. O çözüm uygulandığında sonucun ne

³⁰⁰Miller, a. g. e. , s. 18.

olacağı tartışılmalıdır. Ayrıca her durum için birden çok çözüm olduğu ve her çözümün de sonucu olduğu açıklanmalıdır. Daha sonra denemesi için olumlu çözümler önerilmelidir.”³⁰¹

8. Fazla Müdahale Etmeme

Öğrencilerin zarar verici ve yanlış bir davranışı gözleendiğinde, en iyisi aşırı tepki vermemektir. Ebeveynler ve eğitimcilerin “istenilmeyen davranışa bir süre için ara verme” yaklaşımı, diğer yaklaşımlara göre daha davranışsal olmakla beraber çok basit olarak “senin davranışın kabul edilmeyen bir davranış ve bunu değiştirmedikçe bu etkinliğe katılmana izin verilmeyecek” mesajını vermektedir.”³⁰² Eğitimin en önemli hedeflerinden biri, öğrencilerde öz disiplin gelişimini sağlamaktır.

Öz disiplin, dışarıdan bir otoritenin kontrolü ve korkusu olmaksızın, kişinin içinden gelerek ve nedenlerini kavrayarak doğru davranışları seçme yeteneğidir. Bu, doğuştan sahip olunan bir özellik olmayıp yaş, deneyim ve eğitimle kazanılır. Çocuklar, yeterince öz disiplin kazanmadıkça, büyüklerin yardımlarına muhtaçtır. Yaşamda fonksiyonel olmak isteyen bir bireyin, bağımsız düşünmek, seçimler yapmak, yaratıcı ve verimli bir varlık gösterebilmek için özgürlüğe gereksinimi vardır.

Özgürlükle birlikte gelen sorumluluklar ve kararlarla sorunları alt edebilir hale gelmelerinden önce, onlara sınırsız özgürlükler ve seçenekler vermek yanlış olur. Disiplin, bir öğrenme sürecidir ve dolayısıyla zaman içinde gerçekleşir. Küçük yaşlarda dar olan özgürlük alanları, sorumluluk duygularının gelişmesine paralel olarak gittikçe genişler ve insanlar, yetişkin olduklarında yaşamlarının tüm sorumluluk ve kararlarını kendi ellerine alırlar.

³⁰¹M. Shure, *I can Solve Problem: An Interpersonal Cognitive Problem-Solving Program*, Illinois, 1992, s. 376.

³⁰²G. Stenhouse, *Practical Parenting*, New Port, 1996, s. 66.

Gerçek disiplin, çocuğa kayıtsız-şartsız bir sevginin ve güvenin sağladığı ortam içinde, onun her davranışının mutlaka bir sonucu olduğunun sevecen bir kesinlikle kavratılmasıdır. Amaç, çocuğun "büyüklerin gözleri onun üzerinde değilken bile" doğru ve güzel davranışları seçen bir birey haline gelmesidir.

9. Sabırlı olma

"Gazalî, ilim sahibinde bulunması gereken nitelikleri sayarken birinci sıraya sabır ve tahammülü koymuş ve 'öğretmen öğrencisinin sualleri karşısında sabırlı ve olumsuz hareketlerine karşı da tahammüllü olmalıdır.' demiştir. Öğretmen için sevgi duymak ve ümitli olmak kadar sabır da gerekli bir fazilettir. Sabırsız bir öğretmen öğrenci üzerinde etkili ve nüfuz sahibi olamaz. Böyle bir öğretmenin öğrencileri de kendisi gibi sabırsız olacaktır. Çünkü insan tabiatı, sözden çok müşahedeye meyillidir."³⁰³

Eğitmciler ve öğrenciler için disiplin; pozitif, etkili ve doğru temeller üzerinde devam eden bir öğrenme sürecidir. Bu öğrenme sürecinde öğretmenler sürekli öğrencilerine yapmaları ve yapmamaları gerekenleri söylediklerinde hem çocuklarının öz denetim kazanmalarını engelleyecek hem de onların gerçek yaşama hazırlanmalarını zorlaştırmış olacaklardır.

Sonuç olarak, eğitimde öğrencilere disiplin, öz denetim, sevgi ve saygı bilinci, söz ve davranışlarda tutarlılık, iletişimde açık ve güvenilir olmak, kendilerini iyi hissetmelerini sağlamak, sınırlılık ve sorumluluklarını bilmek gibi erdemleri kazandırmak, öğretmenin sevgi, sabır, samimiyet ve içtenliğiyle tesis edilir.

Bunun sonucunda, çocuklar davranışlarının sonuçlarını gördüklerinde, alternatif davranışlar önerildiğinde, disiplin edilmiş ve aynı zamanda da kendilerini kontrol etmeyi de öğrenmiş olacaklardır. Böylece öğrenciler diğer insanlarla uyumlu ilişkiler kuran, ihtiyaçlarını dengeleyen,

³⁰³ Bayraktar, a. g. e. , s. 151.

kendileri hakkında iyi düşünen bağımsız bireyler haline geleceklerdir. Çocuklarımıza olan sevgimiz, saygımız, güvenimiz ve hoşgörümüz onların zamanla öz denetimli kişiler olarak yaşamalarını sağlayacaktır.

F. Saygı ve Hoşgörüyle Davranma

Hoşgörü, insanda olumlu düşünce ve duygular yaratan bir kavramdır. Hoşgörülü bir insanın çevresindekilerle etkileşirken daha insancıl davranacağı; başkaları ile iyi ilişkiler kuracağı, böylece kendine dolayısıyla başkalarına iyi bir çevre yaratacağı varsayılır. Bu varsayımla, eğitim sisteminin hoşgörülü insanlar yetiştirmesi beklenir.

Maurice Craston'ın ifadesiyle: "Hoşgörü sevilmeyen ya da onaylanmayan bir şeyin varlığına tahammül etmektir. Hoşgörü, özgürlük ve serbestlikten apayrı bir kavramdır. Jean Bauberot ise "Özgürlük dediğimiz şey hoşgörü adını verdiğimiz kavramdan doğmuştur" ³⁰⁴ diyerek hoşgörünün özgürlüğü de kapsadığını vurgular.

Ancak, hoşgörünün bir tür kayıtsızlık, ilgisizlik, umursamazlık olmadığını belirtmek gerekir. Yüzeysel bakıldığında aldırmazlık gibi görünen hoşgörünün kolay elde edilebilir bir erdem olmadığı kuşkusuzdur. Zira birey, özgürlük anlayışını benimsediği ve savunduğu ölçüde hoşgörülüdür.

Hoşgörü üzerine çalışmalar yapan Rokeach ise "Açık ve Kapalı Zihin" adlı eserinde, en çok "katılık" ve "önyargı üzerinde durmakta, bu iki tutumun, hoşgörüsüzlüğün başlıca belirtileri ya da özellikleri olduğunu ileri sürmektedir." ³⁰⁵

³⁰⁴Jean Bauberot, **Dünyada Laiklik**, çev. , Ertuğrul Cenk Gürçan, İstanbul 2008, s. 58.

³⁰⁵Milton Rokeach, **Open and Closed Minds**, New York, 1960, s. 36.

Barrington Moore Jr : "Her türlü hoşgörü kavramının özünde yatan asıl öğe, düşüncelerin sınanması için sürekli gelişen ve değişen bir sürecin izlenmesidir. İşte gerçek hoşgörü budur."³⁰⁶

Hoşgörü, Batı dillerinde kullanılan "tolerance" sözcüğünden gelmiştir. Ancak değişik bir anlam yüklenmiştir. Tolerans; başkalarının görüşüne, inancına, yaptıklarına karışmamak, önyargıdan arı olmak, karşıdakine belli bir kusurluluk sınırı tanımak anlamındadır. Toleranslı kişi, karşısındakini anlamak, onun duyduklarını duymak zorunda değildir, ancak ona katlanmaya çalışmaktadır.

Hoşgörü, "müsamaha" da değildir. Arapça' dan ödünç alınan bu Osmanlıca sözcüğün anlamı, suç işleyen bir kişiye karşı tepkide bulunmamak ona göz yummak, onu önemsememek, dikkate almamaktır.

"Hoşgörü, anlam bakımından "tolerance" a daha yakın ama müsamaha' ya daha uzaktır. Hoşgörü, hem bir ürün, hem de bir araçtır. İnsan hoşgörüyle ömrü boyunca öğrenerek kazanır. Bu yönüyle hoşgörü, eğitimin dolayısıyla öğrenmenin ürünüdür."³⁰⁷

İnsanların hoşgörüyle öğrenmelerine en elverişli ortam demokrasi ile yönetilen toplum, aile ve okul ortamıdır. Demokrasinin eğitim kurumlarında tüm kural ve kaideleri ile uygulanabilmesi, en önemlisi de yaşatılabilmesi için öğretmenlerin hoşgörülü bir ortamda demokrasiyi yaşam biçimi haline dönüştürmeleri gerekmektedir.

"Eğitim ve demokrasi açısından önemli olan hoşgörünün bu öğeleri ile sosyal ilişkilerde bir kaynaşmanın ortaya çıkmasıdır. Bu kaynaşma sağlandığı takdirde hoşgörünün kullanılabilirliği artar ve bu kullanılabilirlikten hoşgörünün evrensel ilkeleri ortaya çıkar.

Bu ilkeler arasında; bütünleşme, özgürlük, adalet, eşitlik, danışma fikir alışverişi ve denetim sayılabilir zira hoşgörü bir anlayış ve

³⁰⁶Barrington Moore Jr. ,**Tolerance and The Scientific Outlook**, Boston, 1965, s. 27.

³⁰⁷İbrahim Ethem Başaran, "Hoşgörü ve Eğitim" UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi İşbirliği ile, Ankara, 1995, s. 52-56.

hayat biçimidir. Bu anlayışın sürdürülmesi ve davranış biçimine dönüştürülmesi için uygun bir ortama ihtiyaç vardır. Elbette ki bu ortam demokratik bir ortam olacaktır.”³⁰⁸

Hoşgörü demokrasinin, demokrasi de hoşgörünün olmaz ise olmaz koşullarıdır. Bu iki kavramı birbirinden soyutlayan öğretmen, öğrencilerine karşı hoşgörülü bir ortamda demokratik bir iklimi yaşatma imkânı sunamaz. Onun içindir ki öğretmenler öğrencilerine karşı demokratik davranarak hoşgörülü olduğunu gösterebilirler.³⁰⁹

Eğitimci demokratik bir eğitim verebiliyorsa, bu eğitim öğrencinin ilk çocukluk evresinde kazandığı hoşgörüsünü destekler, eğer demokratik olmayan, otokratik bir eğitim tavrını benimsemişse öğrencinin hoşgörüsüzlüklerini kökleştirir.

Böyle bir okulda öğrencilerin değişik düşüncelerine, düşüncelerini özgürce anlatmalarına izin verilmez. Öğrenciler dogma ve bağnazlıkla vicdanlarını yönlendirmeye koşullandırılırlar. Öğrenciler kendileri ile ilgili kararlara katılamazlar, karar vermeye alıştıramazlar; kendi iradelerini kullanamazlar.

Kınalızade Ali Efendi’ye göre “öğretmen, öfke ve yumuşaklık arasında denge kurabilen bir kişi olmalıdır. “Çünkü son derece yumuşak huylu olursa terbiye etmek ve ahlakını düzeltmekten aciz kalır. Çok öfkeli ve kızgın da olmamalıdır. Çünkü çocuk lüzumsuz kinden dolayı mahzun olup, ilim öğrenmekten nefret edebilir.”³¹⁰

Kâbisî de benzer şekilde “her zaman asık suratlı olmanın çocukta nefret duygularının oluşmasına, mesafesiz ilişkinin de laubali tavırlara sebep olabileceğini ifade eder.”³¹¹

³⁰⁸Büyükkaragöz, a. g. e. , s. 22.

³⁰⁹Başaran, a. g. e. , s. 52-56.

³¹⁰Ayşe Sıdika Oktay, **Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlak-ı Alâî**, İstanbul, 2005, s. 386.

³¹¹Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Halef el-Maarifi Kabisi, **İslamda Öğretmen Ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale**, çev. , Süleyman Ateş; Hıfzurrahman R. Öymen, Ankara, 1966, s. 53.

Bu nedenlerle de; hoşgörü demokratik yönetimle yönetilen ortamda bulunabilir ve gelişebilir. Anlayış ve hoşgörü, Peygamber efendimizin öne çıkan ahlaki özellikleri arasında zikredilir.

Peygamberimizin insanların sevgisini kazanma ve bu sevginin gücünü etkileme yönünde kullanabilmesinde, kendisine yapılan kötülöklere kin ve nefret duygularıyla değil, anlayışlı, hoşgörölü ve affedici bir muameleyle karşılık vermesinin rolü büyüktür.

“And olsun ki; içinizden size, sıkıntıya düşmeniz kendisine ağır gelen, size düşkün, müminlere karşı şefkatli ve merhametli olan bir peygamber gelmiştir”³¹² ayeti peygamberimizin bu yönüne işaret edilen ayetlerden yalnızca biridir. “Allah’ın onu üstün ahlakla nitelendirmesinin yanında, şefkat, merhamet ve yumuşak kalplilik gibi başka niteliklerinden söz etmesi onun, görevini başarıyla yerine getirmesinde bu niteliklerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.”³¹³

Rabbimiz, Kuran’da müminleri tanıtırken, onların yumuşak huylu, kavga ve tartışmadan kaçınan, insanlara karşı ılımlı ve dostça yaklaşan, sevecen bir karaktere sahip olduklarını bildirmiştir "Doğrusu İbrahim, çok duygulu, yumuşak huyluydu"³¹⁴

“O Vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın hiç şüphesiz onlar etrafından dağılıp giderlerdi.”³¹⁵

“İkiniz Firavun’ a gidin, çünkü o, azmış bulunuyor. Ona yumuşak söz söyleyin, umulur ki öğüt alıp-düşünür veya içi titrer-korkar.”³¹⁶ ayeti ile Hz. Musa’ya Firavun’a bile yumuşak ve ılımlı bir üslupla söz söylemesini

³¹²Tevbe, 9/28

³¹³Niyazi Akyüz, “İslâm’ın İlk Döneminde Hz. Muhammed’in Tebliğinin Psiko-Sosyal Temelleri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 38, 1998, s. 292.

³¹⁴Tevbe, 9/ 114

³¹⁵Ali İmran, 3/159.

³¹⁶Taha suresi, 20/43- 44.

emretmiştir. Kur'an-ı Kerimin ayetleri incelendiğinde ısrarcı ve zorba bir üsluptan kaçınıldığı görülür.

Sonuç olarak; hoşgörü, demokratik eğitimde eğitimin vazgeçilmez bir gayesidir.

G. Örnek Olma, Söz-Davranış Uygunluğu

Öğrencilerin yetişme ve gelişmesinde en etkili kişiler anne-baba öğretmenler ve eğitimcilerdir. Onlar genç nesli geleceğe hazırlayan yüce insanlardır. Öğrenciler için, özellikle küçük yaşlarda en çok örnek alınan kişiler öğretmenlerdir.

Onların şahsiyeti, öğrencinin düşünce yapısında ve kişiliğinin şekillenmesinde büyük önem taşır. Bu sebeple öğretmen; kişilik, hareket ve davranışlar yönüyle yapıcı-pozitif-canlı bir örnek olmalıdır.

Öğrenciler derste öğretmenlerini büyük bir dikkatle izlerler ve onları her yönüyle taklit edilecek ideal bir örnek olarak görürler. Bu sebeple öğretmenin söz, fiil ve hareketlerinde çelişki olmamalıdır.

“Anne-baba çocuğa, öğretmen- öğrenciye, amir -memura iyi örnek olmalıdır. Çocuğa iyi örnek olmak, ona terbiye yolunda esaslı bir aş yapmak demektir. Böyle bir aş, zamanında yapıldığı takdirde tesirini gösterir. Nitekim İslam terbiyesinin temeli buna dayanmaktadır.”³¹⁷

Çocuk önce anne babasını, sonra da öğretmenini taklit eder, örnek alır. Öğrenciler hareket ve davranışlarını öğretmene uydurmak isterler. Gerçekte anne, baba ve öğretmenler hareket ve davranışlarının çocuk ve öğrenciler tarafından takip edildiğini bilseler, onların terbiyesinden çok kendi terbiyelerine dikkat ederlerdi.

³¹⁷M. Zerrin Akgün, “Büyük Türk Düşünürleri”, **Yeni Adam**, S. 828, 1970, s. 13.

Çünkü evde babasının, okulda öğretmeninin, dışarda toplumun yalan söylediğini gören bir çocuğun, doğruluğu öğrenmesi mümkün değildir. Babasından merhamet, öğretmeninden yeterince sevgi ve şefkat görmeyen bir çocuğun merhamet ve sevgi imkân yoktur.

“O halde çocuğun şahsiyetinin gelişmesinde önemli olan üç unsurun ‘okul-aile-toplum’ ahenk içinde olması gereklidir. Zira iyilik ve kötülük buradan kaynaklanır. Mesela çocuk hırsızlık, tembellik, korku gibi davranışları sonradan ve büyüklerden öğrenir.”³¹⁸

“Çocuklarda görülen kötü davranışların sebebini öncelikle ailelerde ve öğretmenlerde aramak gerekir. Ya öğretmen çocukta yerleşen kötü bir alışkanlığı giderememiş veya kendisi kötü örnek olmak suretiyle öğrenciye kötü alışkanlıklar kazandırmıştır.”³¹⁹ “Öğretmen öğrencisindeki bütün kusurların kaynağını kendisinde aramalıdır.”³²⁰

“ ‘Eğri bastonun doğru gölgesi olmaz’ denilmiştir. Şu halde bütün eğitici ve öğretmenler iyi birer örnek şahsiyet olmalıdırlar.”³²¹

“Kuran-ı Kerim söz ve davranışın uygunluğunu ister ve emreder. Söz ile davranış birliği kâmil insan olmanın şartıdır. Bir de terbiyenin varlığı ve başarısı, insan söz ve davranışlarını uygunluğuna bağlıdır. Davranışların sözlere zıt düşmemesi için gerek eğitimci ve gerekse öğrencisi büyük çaba sarfetmelidir. Bu uğurdaki çaba, eğitimin kendisidir.”³²² “Ey inananlar niçin yapamayacağınız şeyi söylüyorsunuz?”³²³ Doğruluk müminlerin ayrılmaz vasfıdır. Takva sahipleri her hareketinde doğru olmaya, doğru söz söylemeye, davranışlarının doğru olmasına, söz-davranış uygunluğuna ve

³¹⁸V. Baha Pars, **Eğitim Psikolojisi**, İstanbul, 1973, s. 66-67.

³¹⁹H. Fikret Kanad, **Pedagoji Tarihi**, C.I. , İstanbul, 1963, s. 375.

³²⁰Maria Coppius, **Çocukların Terbiyesi Yolunda Gördüklerim ve Denediklerim**, çev. , A. Yukarıç İstanbul, 1952, s. 23.

³²¹Bayraktar, **a. g. e.** , s. 155-156.

³²²Bayraktar Bayraklı, **İslam’da Eğitim**, İstanbul, 1989, s. 279.

³²³Saf 61/2.

işlerinin doğru yapılmasına, "Emredildiğin gibi dosdoğru ol"³²⁴ ilahî emrine dikkat ederler.

Eğitimci ve irşâd edici olarak gönderilen bütün peygamberler yalnız doğru ve güzel sözlerle yetinmezler, söylediklerini bilfiil yaparlar ve yaşarlardı. Başkalarını doğru yola iletmenin ilk şartı kişinin söylediğini yapması, yapmadığını söylememesidir. "Müminlerden öyle erkekler vardır ki, Allah'a verdikleri sözde durdular. Kimi adağını ödedi, kimi de bekliyor. Onlar verdikleri sözü asla değiştirmediler."³²⁵

Eğitimde söz ile davranışın uyumu çok önemlidir, belki de bu uyum her alana eğitimden intikal edecektir. "İnsanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Hal bu ki; kitabı okuyorsunuz. Aklınızı çalıştırmıyor musunuz?"³²⁶ Söylediğini yapmayan, uygulamayan hiçbir eğitimci, hiçbir insan başarılı olamaz. "Söylediklerine uygun hareket etmeyen öğretmen öğrencilerine faydalı olamaz."³²⁷ "Yapmadığınızı söylemeniz Allah katında en sevilmeyen davranıştır."³²⁸

Bu ayetlerin ilk öğreticisi ve ilk uygulayanı olan Peygamberimiz de "emrettiği iyilikleri ilk önce kendisi yapar ve yasakladığı hususları ilkönce kendisi terk ederdi."³²⁹ İnsanoğlunun sözden çok davranışa baktığı ve önemseydiği gerçeğinden gidilirse, eğitimci sözü İle davranışı eskilerin deyimiyle " hal-i ile kal- i" bir, uygun ve ahenkli olmalıdır.

Ziya Paşa:

"Ayînesi iştir kişinin lâfa bakılmaz.

Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde"³³⁰

Dizeleri ile bu durumu çok güzel özetlemiştir.

³²⁴Hud 11/112.

³²⁵Ahzab 33/23.

³²⁶Bakara 2/44.

³²⁷Bayraktar, a. g. e. , s. 158

³²⁸Saf 61/3.

³²⁹Bayraktar, a. g. e. , s. 157

³³⁰Bayraktar, a. g. e. s. 157.

Sonuç olarak; Demokratik eğitimde “öğretmenin sözü ile davranışı arasında ilgi ve uygunluk olmalıdır. İnsan üzerinde sözden ziyade davranışlar etkilidir.”³³¹ Bir yerde terbiyenin varlığı ve başarısı, insan söz ve davranışlarının uygunluğuna bağlıdır. Davranışlar sözlerin doğruluğunu ispatlayan delillerdir. Davranış ile söz uygunluğu bize kurallara uygun davranıldığını gösterir.

Sağlam bir şahsiyete sahip olmayan ve davranışı sözüne uymayan kişinin söyledikleri tesir etmez. Taşköprüzâde de; “öğretmenin öğrencisine olumlu etki edebilmesi ve iyi örnek olabilmesi için ilmine uygun davranmasını söyler.”³³² Peter Burwash’ın dediği gibi” Çocuklar öğütlere kulaklarını kapatır, ama örneklerle gözlerini açarlar.”³³³

H. Eşitlik İlkesiyle Hareket Etmek

“John Dewey, okulun bir demokrasi modeli olması gerektiğini savunur. Ona göre, insan hakları, eşitlik önce okulda korunmalı ve geliştirilmelidir. Okul yönetimi de bu olguları destekleyecek davranışları sergilemelidir. Öğrencilerin, sergilenen davranışlarla anlatılanlar arasında paralellik kurması onların bu konuda inançlarını arttıracaktır. Bu yüzden, okullarda iletişim engellerini kaldırmak ve hoşgörü, işbirliği, karşılıklı güven atmosferini oluşturma öncelikli önem taşımaktadır. Öğrencilere gerekli sorumluluklar verilmeli, gereksiz müdahaleler önlenmeli ve öğrenciler hiçbir aşamada denetimsiz bırakılmamalıdır.”³³⁴

Söylemlerin ve davranışların paralellik göstermesi gerekmektedir. Yoksa öğrenci, yaşayacağı çelişik durumu olumsuzluk olarak algılayarak istenmeyen tavırları sergileyebilecektir.

³³¹Bayraklı, a. g. e. , s. 159.

³³²Taşköprüzâde, **Mevzuatü’l-Ulûm**, C.I. çev. , Kemaleddin Mehmet Efendi, İstanbul, 1895, s. 82.

³³³Peter Burwash, **The Key to Great Leadership**, California, 2000, s. 131.

³³⁴Kepenekçi, a. g. e. , s. 98-99.

“Demokrasinin uygulandığı bir okul yönetiminde, öğrenci okul yönetimini karşısında değil; yanında kabul eder. Demokratik değerler için; fikir çatışmalarının demokratik yollarla çözülmesi, değişen bir toplumda barışçı bir değişimin sağlanması, fikir çatışmasının hoşgörü perspektifinde oluşturulması, öğretimin demokratikleştirilmesi gelmektedir.”³³⁵

Demokratik eğitimde öğretmen, öğrenci için kaçınılmaz bir modeldir. Öğretmenler öğrenciler üzerinde üstünlük sağlamaya çalışmamalı, fakat öğrencilerde öğretmenlerine hiçbir şekilde saygısızlık yapmamalıdır.

Öğretmenler, öğrencilerini dinlemeli ve fikirlerine değer vermelidirler. Ders işlenirken “öğretmen her şeyi bilir” imajı değil, birlikte öğrenme teknikleri ortaya konulmalıdır. Öğretmen her konuda problem çözme yeteneğinde olmalı ve öğrenciyi problem çözebilecek yeterliliğe getirmelidir. Eğitimde öğretmen öğrencilerine kendisini çok iyi anlatmalı ve tanıtmalıdır. Öğretmenlerin bakışları, ses tonları ve ifadeleri öğrenciler üzerinde etkindir. Öğrencilere söz hakkı verilmeli yanlış bile olsa fikirleri dinlenmelidir. Öğrenci böylece, değerli olduğunu daha iyi anlayabilecektir.

“Demokratik öğretmen hoşgörü ve sabır içinde çocukların duygularını kabul etmeli, yargılamayan bir ses tonu ile sorunları söze dökebilmeli, öğrenci olumsuz bir tavır sergilediğinde kısa, öz ve aşağılamayan bir tavır sergilemeli, öğrencilere farklı öğrenme yöntemleri sunabilmeli, uyarılarını en az kelime ile yapabilmeli öğrencilerin uygun davranışlarını görmeli ve belirtmelidir.”³³⁶

Öğrenciler arasında eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi kavramların yerleşmiş ve uygulanabilir olması gerekliliği bulunmaktadır. Öğrenciler arasında dil, din, ırk, mezhep, sosyal sınıf ve renk ayrımı yapmadan sadece insan olmaktan kaynaklanan arkadaşlığın okul ve yönetim tarafından verilmesi gerekmektedir.

³³⁵Savaş Büyükkaragöz, **Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi**, Ankara, 1998, s. 79.

³³⁶Büyükkaragöz, **a. g. e.**, s. 82.

Öğrencilerin okul kurallarına uyarak, arkadaşlarına ve okulun fiziki yapısına zarar verebilecek eylemlerini önleyici eğitimleri almış olmaları gerekmektedir. Öğrenciler okul ortamında birbirlerinin fikirlerine saygı gösteren ve temel haklara Öğrenciler arasında eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi kavramların yerleşmiş ve uygulanabilir olması gerekliliği bulunmaktadır.

Öğrenciler okul ortamında birbirlerinin fikirlerine saygı gösteren ve temel haklara sahip çıkan bireyler olmalılardır. Kendi haklarını çiğnetmeyen ancak diğer arkadaşlarının da hakkını çiğnememesi gerektiğinin farkında olan bireyler olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir.

“Öğrenciler arası iletişimin sağlıklı olması eğitime yardımcı olabilecektir. Eğer, öğrenci – öğrenci etkileşimi olumlu ise, öğrencilerin işbirliği içerisinde ekip çalışması yaptıkları gözlenmektedir. Öğrenciler arası çatışmaları iyi yönetmenin getireceği yararlardan söz eden Johnson’a göre, “ben kazandım, sen kaybettin” düşüncesini ortadan kaldıracaktır.”³³⁷

“Paylaşıcılık, öğrenci-öğrenci etkileşiminde olumlu yönlerin gelişimi açısından önem taşımaktadır. Sevgi ve hoşgörü birbirini tamamlayan kavramlardır. İnsanı insan olduğu için sevebilmek, affedebilmek, sabır ve saygı göstermek gerekir. Sevgi insanları birbirine yaklaştıran olumlu ve iyi duyguların tümüdür.”³³⁸

Öğrenciler arasında geliştirilecek bu tür duygular ile onların birbirlerine olan güven duyguları, sevgi ve bağlılıkları artar. Okul yönetimine, öğretmenlerine, arkadaşlarına güvenen öğrencilerin olumsuz davranışlar sergilemesi beklenemez.

“Okul çağında kıskançlık, birçok hallerde adaletsizlik ve haksızlıktan doğar. Okul çağındaki kin, çocukta toplanmış öfke birikimidir. Okul çağında gururun oluşması kendine fazla güvenmekten ileri gelir. Görüldüğü gibi, okul

³³⁷Kepenekçi, a. g. e. , s. 102.

³³⁸Büyükkaragöz, a. g. e. , s. 79.

çağında sağlıklı bir ahlaki eğitimin verilmesi aile, öğretmen ve çevreye düşmektedir.”³³⁹

³³⁹Büyükkaragöz, **a. g. e.** , s. 99.

IV. BÖLÜM

DEMOKRATİK EĞİTİMDE İDEAL EĞİTİMCİNİN
ÖZELLİKLERİ

İDEAL EĞİTİMCİNİN ÖZELLİKLERİ

“Öğretmenlik, genel kültür, özel alan bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi ile sağlanır.”³⁴⁰ Eğitim ve öğretimden istenilen başarı ve verimliliği elde etmek için bazı şartların yerine getirilmesi gerekir.

“Bunlar; eğitim sistemini mükemmel hale getirme, eğitim için gerekli araç ve gereçleri temin etme ve gerekli fiziki imkânları hazırlama gibi şartlardır. Fakat bu şartların bulunması gerekli olmakla beraber, eğitimde istenilen başarı ve verimliliğe ulaşmada yeterli değildir. Çünkü eğitim sistemini çalıştıracak araç ve gereçleri kullanacak ve kullandıracak insan öğretmendir. Öğretmenin niteliği ve yeterliliği eğitim öğretim faaliyetinin başarıya ulaşmasında en önemli faktördür.”³⁴¹

Sonuç olarak, eğitim-öğretim hizmetlerinde kullanılan teknolojik araç gereçler ne kadar yeni olursa olsun bunları kullanacak öğretmenler, eğitimciler alanlarında iyi yetişmemişse, dünyaya bakışında bağımsız, sorgulayıcı ve çözümleyici değilse, yapılan öğretim etkinliklerinden istenilen verim alınamayacaktır.

1. Demokratik Tavır Sahibi Olmak

“Bir yaşam biçimi olan demokrasi, öğrenilmek zorundadır. Demokratik ülkelerde bu işlevin yerine getirilmesi, öncelikle eğitim sisteminden beklenir. Bunun için, her şeyden önce eğitim sistemi, tüm kuruluşları ve belirlenen amaçlarıyla, bu amaçlara ulaşmada kullanılacak öğretim programları ve izlenecek yöntemleriyle, demokratik olmak zorundadır.”³⁴²

Amacı, programları ve yöntemleri demokrasinin dayandığı temel ilkelere göre saptanan, öğretim çalışmalarında, öğretmen-öğrenci

³⁴⁰Ö.Demirel, **Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı**, Ankara,1999, s. 54.

³⁴¹S. Büyükkaragöz ve diğ. **Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitimin Temelleri)**, Konya, 1998, s. 16.

³⁴²Kemal Güçlüol, TED XIII. Eğitim Toplantısının Açış Konuşması, **Demokrasi İçin Eğitim**, Ankara, 1989.

ilişkilerinde, eğitsel etkinliklerde birlikte çalışmaya karşılıklı saygıya, hoşgörüye, kişiliğe değer ve önem veren, bizzat demokrasi ilke ve kurallarının, insan haklarının yaşatılarak öğretildiği bir eğitim demokratiktir

İnsanlar hem kendileri, hem de çocukları için özgürlüğü zaman içinde olanaklı kılan toplumsal ve siyasal düzenlemeler hakkında doğuştan bilgi sahibi değildirler; bunları öğrenmeleri gerekir.

“Eğitimin içeriğinin demokratikleştirilmesi, diğer bir deyişle eğitim programı ve ders kitaplarının çağdaş ve bilimsel bir öze kavuşturulması, eğitim yönetiminin ve denetiminin demokratikleştirilmesi beklenir.”³⁴³

Demokratikleşmiş birey, düşüncelerini özgürce söyleyen, başkalarıyla iş birliği yapmakta becerikli, öğrenmeye ve araştırmaya tutkulu, kendinin ve toplumun sağlığını koruyan ve üretici olan bireydir.³⁴⁴

Demokratik eğitimde “seçme ve seçilme”, “eleştirme ve eleştirilme”, “sorumluluk duygusu”, “kendine güven duygusu”, “yardımlaşma duygusu”, “arkadaşlık”, “adalet”, “zihinsel eğitim”, “toplumsal eğitim”, “Ahlak eğitimi” önemli kavramlardır. ³⁴⁵

Eğitim sisteminde ve okulda demokrasinin sağlanabilmesi öncelikle eğitim ve okul yönetimi, öğretmen, öğrenci, veli, ders programları, ders içerikleri ve öğretim yöntemleri boyutlarını bütüncü altına almayı gerektirir. Bu nedenle eğitim sistemimizde demokratik eğitimin işler duruma getirilmesinde, demokratik öğretmen davranışları ve yaklaşımları şöyle sıralanabilir;

1. Bütün öğrencileri sınıf etkinliklerine ve diğer grup etkinliklerine katılmaya özendirme.
2. Sınıfta yapılan dersler ve diğer faaliyetlerin hedef, içerik, yöntem ve araç-gereçlerinin seçiminde öğrenci görüşlerine başvurma.

³⁴³Server Tanilli, **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz**, İstanbul, 1989, s. 100.

³⁴⁴Başaran, **a. g. e.** , s. 10-11.

³⁴⁵Binbaşıoğlu, **a. g. e.** , s. 37.

3. Sınıf gösterileri veya diğer grup etkinliklerinde, öğrencilerin istekleri doğrultusunda grup oluşturmalarına olanak sağlama.
4. Sınavların türleri ve zamanlarının belirlenmesinde öğrencilerin görüşlerini alma.
5. Sınıf faaliyetleri ile ilgili olarak, öğrencilerin çoğunluğunca benimsenen kararlara uyma.
6. Öğrencilere doğru ya da yanlışın ne olduğunu söyleyip, yaptırmak yerine, kendi fikirlerini oluşturabilmelerine rehberlik etme.
7. Öğrencilerin gerçeklerle kişisel görüşlerini birbirinden ayırabilmelerine yardım etme.
8. Öğrencilerin olayları tarafsız ve eleştirel bir gözle değerlendirebilmelerini sağlama.
9. Öğrencilerin kendi görüşlerini herhangi bir etki altında kalmadan özgürce açıklamalarına olanak sağlama.
10. Öğrencileri düşüncelerinden dolayı suçlamaktan kaçınma.
11. Öğrencilerin düşüncelerinize karşı kendi düşüncelerini savunduklarında olgunlukla karşılama.
12. Öğrencilere düşüncelerinin değerli olduğu, önemsendiği ya da kabul edildiği hissi verme.
13. Öğrencilerin az bildiği ya da hiç bilmediği konularla ilgili görüşlerini söylemelerini sağlama.
14. Öğrencilerin birbirlerinin düşüncelerine saygı göstermeleri için çaba sarf etme.

15. Bir ya da birkaç öğrenci sınıfça belirlenmiş davranış kurallarına aykırı davrandığında, bu davranışın nedenlerinin sınıfça tartışılıp, bir karara varılmasını sağlama.
16. İstenmeyen bir davranışa karşı, sınıfın tepkisini bir yaptırım gücü olarak kullanma.
17. Sınıf içinde düşünce olarak azınlıkta kalan öğrencilerin görüş ve önerilerini dikkate alma ve tartışılmasına olanak sağlama.
18. Sınıfça karar alınması gereken konularda öğrenci oylarına başvurma.
19. Yapılan oylamalarda öğrencilerin kapalı oy haklarını kullanmalarına olanak sağlama.
20. Dersin konusunu işlerken sınıfın genel havasıyla ilgilenme.
21. İşlenecek ders konusuyla birlikte sınıfta yakın bir zamanda olmuş, güncel bir olayı öğrencilerle tartışmaya zaman ayırma.
22. Öğrencilerle ilgili özel bilgileri açıklamaktan İstenmeyen bir davranışa karşı sınıfın tepkisini bir yaptırım gücü olarak kullanmak.”³⁴⁶

Bu demokratik davranış ve yaklaşımları arttırmak mümkündür. Tanımlamadan ziyade, öğretmenlerin bu demokratik davranış ve yaklaşımları sergileyerek, öğrencilerine örnek teşkil etmeleri daha faydalı olacaktır.

2. Açık Görüşlü ve Objektif Olmak

Demokratik bir eğitimci her şeyden önce açık ve ileri görüşlü olmalı, öğrencilerin davranış ve başarılarını değerlendirirken tarafsız davranmalıdır. Buna ek olarak öğretmen, yapılacak değerlendirmede mümkün olduğu

³⁴⁶İsmail Aydoğan ve Feride Kukul, “Öğretmen ile Öğretim Üyelerinin Demokratik Davranışlarının Analizi, **Eğitim Araştırmaları**”, S. 11, 2003, s. 23-32.

kadar hissi tavır ve düşünceler altında kalmamalı, sınıftaki bütün öğrencilere karşı eşit mesafede olmalı ve bunu da sınıfa hissettirmelidir.

Her ne kadar müfredat programında öğretmenin yapması gerekenler belirtilmiş olsa da öğretmen ders planlarından pek uzaklaşmadan öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını gözetmelidir. Örneğin, ilkokulda okuyan ve orta öğretim sınavlarına hazırlanan öğrencileri için yardımcı ders kitapları, rehberlik çalışmaları, onların ileriye daha iyi görmelerini sağlayıcı toplantılar, vb. düzenleyerek ve tertipleyerek öğrencilerin beklentilerini karşılayabilmelidir.

Öğretmen sürekli problemlerle karşılaşabileceğini bilir ve karşılaşılan problemlere bilimsel bir yöntemle göre çözüm arar, sınıftaki öğrencilerden okuma ve anlama bakımından geride olanların fiziksel ya da psikolojik eksiklikleri olabileceğini düşünerek söz konusu öğrencilerin karşılaştıkları sınıf içi ve sınıf dışı sorunları tespit eder. Öğrencilerin karşılaştıkları problemleri tespit ettikten sonra bunlar için olası çözüm önerileri geliştirir ve bu önerileri deneyerek en uygun çözüm yoluna ulaşmaya çalışır.

Etkili, demokratik bir öğretmen sınıfında bulunan her öğrencinin kendine has yetenekleri olduğunu, önemli olanın öğrencilerdeki bu yetenekleri keşfetmek suretiyle açığa çıkarmak ve öğrencileri yetenekleri doğrultusunda yönlendirmek olduğunu bilir. Yoksa öğrencinin sınıfta anlatılan her hangi bir dersten çok ileri ya da geride olmasını öğrenci için olumsuz bir özellik gibi yorumlamamalıyız. Öğrenci matematik derslerinde biraz tutuk olabilir ama beden eğitimi ya da müzik derslerinde bir deha olabilir. Onun için öğretmen özellikle belli derslerde bir anda istenilen başarıyı gösteremeyen öğrencilere karşı olumsuz önyargılar beslememelidir.

Çevredeki değişmelerden en fazla ve çabuk etkilenecek kurum hiç kuşkusuz okuldur. Öğretmen meydana gelen bu değişikliklere karşı hiçbir zaman arkasını dönemez, kayıtsız kalamaz. Başarılı, demokratik eğitimci yenilik ve gelişmelere açık, kendini sürekli yenileyebilen, araştıran ve sürekli öğrenen bir eğitimci olmalıdır. Örneğin, okul ortamını da çok yakından

etkileyen bilgisayara karşı öğretmen kendisini mutlaka yenilmeli, kurslara gitmeli ve bir öğretici olarak öğrencilerinden bilgi bakımından daima önde olmalıdır. Bunun için de öğretmen okumalı, kurslara gitmeli, bilmediği konuları sormalı ve araştırmacı olmalıdır.

İdeal, etkili, demokratik bir öğretmen çevrede ve içinde yaşadığı topluma karşı sorumludur. Onun içindir ki, hizmet verdiği çevrede meydana gelecek değişimleri yakından takip ederek, bu değişimleri toplumun anlayacağı şekilde anlatıp yorumlayabilmeli, toplumun olumlu yönde değişme ve ilerlemesine yardımcı olmalıdır.

“Bir başka deyişle öğretmen, toplumunun değişme karşısında karşılaşacağı sıkıntıları kolayca aşabilmesi için onlara yardımcı olmalıdır. Günümüzde çağdaş eğitim sistemlerini biçimlendiren sosyal, ekonomik, teknolojik ve eğitsel koşullar değişmiştir. Eğitim hizmetlerini daha geniş kitlelere daha kaliteli biçimde götürebilmek için çağdaş eğitim teknolojisinin tüm imkânlarından etkili bir biçimde yararlanmak gerekmektedir. Bu imkânlardan yararlanmak suretiyle öğrenme-öğretme ortamını iyileştirmek, eğitimin kalitesini yükseltmek ve eğitim hizmetlerinin kapsamını genişletmek mümkündür.”³⁴⁷

Bu nedenle bu doğrultudaki yeniliklerin ve gelişmelerin yöneticiler, eğitimciler ve öğretmenler tarafından izlenmesi ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

Öğretmen bilgisayar, internet, sınıfta kullanabileceği diğer eğitim teknolojileri konusunda kendini sürekli yenilemelidir. Kuşkusuz bu konularda düzenlenecek konferanslara katılmalı, kitap, dergi, cd ve diğer kaynakları takip edebilmelidir.

Araştırmacılık, bir öğretmenin en fazla yaptığı ya da yapması gerektiği rollerden biridir. Çünkü sınıfta öğretici, rol modeli ve bilgi dağıtıcısı durumunda olan öğretmen, sınıfta anlatacağı konuları, kendisine sorulan

³⁴⁷Edip Koşar ve diğerleri, **Eğitim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, Ankara, 2003, s. 64

soruları ya da öğrencilere yararlı olacağını düşündüğü konuları araştırmak için kendisini hazır hissetmeli ve istekli olmalıdır.

“Öğretmenin öğrencilerden beklentileri ile öğrencilerin başarıları arasında yüksek ilişki vardır. Bu nedenle öğretmen öğrencilerinin başarılı olacağına inanmalı ve onları başarılı olmaları için desteklemelidir. Araştırmalar öğretmenin öğrenciden beklentisi yüksek olduğu zamanlarda öğrencinin daha çok öğrendiğini göstermiştir.”³⁴⁸

“Bloom, tam öğrenme konusunda yapmış olduğu deneysel araştırmalarda her öğrencinin ihtiyaç duyduğu zaman ve ek öğrenme imkânları sağlandığında hedeflenen öğrenme düzeylerine ulaşabileceklerine dikkati çekmiştir.”³⁴⁹ Bu noktadan hareketle şu sonuca varılabilir. Öğretmen anlatmasını bildikten ve öğrencisini başarılı olacağına inandırdıktan ve ona yardım ettikten sonra bütün öğrenciler başarılı olacaktır. Zaten tam öğrenmenin temelinde de bu ilke yatmaktadır.

3. Yeterli Meslek ve Alan Bilgisi Sahibi Olmak

“Öğretmenin temel görevi öğrenmeyi sağlamaktır. Demokratik eğitimde öğretmenlerin, bu görevi yerine getirebilecek mesleki niteliklere sahip olması gerekmektedir. Öğretmenin mesleki niteliği genel kültür, konu alanı bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgi ve becerilerine bağlıdır.”³⁵⁰

Bir öğretmenin kişilik özellikleri ne kadar olumlu olursa olsun bu özelliklere sahip olmadığı takdirde etkili bir öğretmen olması mümkün değildir.

³⁴⁸J. Brophy, **Teacher Praise: A Functional Analysis, Review of Educational Research**, Michigan, 1981, s. 5-32.

³⁴⁹B. S. Bloom, **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme**, çev. , Durmuş Ali Özçelik, Ankara, 1979, s. 5.

³⁵⁰M. Erden, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara, 1999, s. 43.

3.1. Alan Bilgisi:

Demokratik eğitim programlarında öğretmen adayının belirli bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması amaçlanmaktadır. Sınıf öğretmeni, Fen bilgisi öğretmeni, Türkçe öğretmeni gibi... Dolayısıyla programda yer alan derslerin bir kısmı da bunu sağlamaya dönüktür.

“Öğretmenin mesleki başarısı için öncelikle kendi uzmanlık alanını iyi bilmesi gerekir. Her ne kadar “öğretmen olunmaz, doğulur” biçiminde bir söz var ise de öğretebilme için önce bilmek gerekir.”³⁵¹

3.2. Meslek Bilgisi:

Demokratik Eğitimde öğretmenin bir alanı ya da konuyu çok iyi bilmesi, öğretimin önkoşulu olmasına karşılık başarılı bir öğretim için yeterli değildir. Öğretmen, bildiğini nasıl öğreteceğini de bilmelidir. Bir öğretmenin bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması yanında aynı zamanda öğretmenlik mesleği ile ilgili bazı bilgi ve becerilere de gereksinimi vardır. Öğretmen konu alanını ne kadar iyi bilirse bilsin, sahip olduğu bilgileri öğrencilerine aktaramazsa mesleğinde başarılı olamaz. Bu nedenle öğretmenin, öğretme becerisine sahip olması gerekir.”³⁵²

Eğitimde öğretmenin kişisel nitelikleri önemlidir, ancak bunlar mesleki niteliklerle tamamlandığında bir anlam ifade etmektedir. Çünkü öğretmenin asıl görevi olan öğrenmeyi sağlayabilmesi için mesleki yeterliliklere de sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde görevini yapamaz. Öğretmenlerde aranan mesleki nitelikler aşağıda özetlenmiştir:

- Öğretim Sürecini Planlama

İyi hazırlanmış bir öğretim planı, öğretmenin öğrenciyi öğrenme işine katması ve başarılı olmasında büyük rol oynar. Ancak

³⁵¹Mehmet Şişman, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara, 1999, s. 10.

³⁵²Münire Erden, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara, 1999, s. 44.

öğretmen sınıf ortamında gerekirse öğrenci ihtiyaçlarına uygun olarak planını değiştirebilmeli ve öğrencilere alternatif etkinlikleri sunabilmelidir.

Öğretmenin bunu gerçekleştirebilmesi için, deneyimli, esnek ve uyarlayıcı niteliklere sahip olması gerekir. Her ne kadar öğretmen anlatacağı konuları ders planına göre anlatması gerekli ise de öğrencilerin fiziksel ve psikolojik "hazır olma" düzeylerini de göz önüne alması gerekir.

Anlatılacak konulara bir şekilde hazır olmayan öğrenci grubuna da öğretmen sırf ders planını harfiyen takip etmek, konuları yetiştirmek ya da okul idaresiyle ters düşmemek gibi sebeplerle "hazır" olmayan öğrenci grubuna ne pahasına olursa olsun "konuları yetiştirme" yolunu seçmemelidir. Çünkü "hazır olma" çağdaş bir eğitim-öğretim sürecinde en önemli faktörlerden biridir.

- Çeşitlilik Getirebilme:

Etkili bir öğretmen anlatılacak konuları özellikle öğrenci grubunun ve anlatılacak konuları da dikkate alarak konunun asıl temasını kaybetmeden çeşitlilikle anlatabilmelidir. Burada özellikle yardımcı materyaller, teknolojiye yararlanma ya da anlatılacak konuda "uzman" olduğu düşünülen kişilerden de yararlanılabilir.

Bu sayede hem öğrencilerin görüş açıları gelişir, hem de uzman kişilerin özelliğine göre birinci kaynaktan bilgi edinmiş olurlar. Öğretmenin sınıf ortamına değişiklik getirebilmesi için yeniliklere açık ve yaratıcı olması, okul yönetiminin de öğretmene bu konularda yardımcı olması ve dışarıdan uzman davet edilmesi konularına sıcak bakması gerekir.

Mesleki becerileri kuvvetli ve deneyimli, teknolojik materyallere ilgisi olan öğretmenler için değişiklik sağlamak daha kolay olmaktadır.

- Öğretim Süresini Etkili Kullanma

“Demokratik Eğitim de öğretmenin akademik öğrenme süresini uzatması için, derslere hazırlıklı ve tam zamanında girmesi, öğretim sürecinde kullanacağı materyalleri önceden hazırlaması, sınıfın kurallarını önceden belirleyerek öğrencilerin uymasını sağlaması, süre artarsa kalan zamanı nasıl değerlendireceğini planlaması gerekir.”³⁵³

Öğretmen bilmelidir ki, öğreteceği dersin süresini uzatma imkânı ve lüksü yoktur, ancak derse hazırlıklı girdiği zaman sınırlı olan süreyi etkili kullanabilecektir. Bunun için de vereceği örnekleri, öğrenciler tarafından sorulan soruları akıllıca cevaplamalı ki ders süresi etkili olarak kullanılabilir.

Ayrıca öğretmen öğrenciler tarafından sorulan soruları ayıklayabilmeli, hangi soruların “öğrenme” amaçlı hangilerinin “dersi kaynatma amaçlı” vb. olduğunu bilmeli ve öğrenme amaçlı soruları cevapladıktan sonra derisi kaynatma amaçlı soruları bir şekilde öğrencileri de küçük düşürmeden konulara devam etmelidir.

- Katılımcı Öğretim Ortamı Düzenleme

Öğrencilerin etkin katılımı sağlamak için öğretmenin katılımcı öğretim yöntem ve tekniklerini iyi bilmesi, sınıfta öğrencilere düşünmeye, öğrenmeye teşvik edecek sorular sorabilmesi gerekmektedir. Anlatılacak konu özelliği gereği her ne kadar anlatım yöntemine ya da öğretmenin daha etkin olmasını gerektiren başka yöntemleri gerektirse de öğretmen bir şekilde öğrencilerin katılımını sağlamalıdır.

Çünkü öğrencilerin katılımının sağlandığı öğretim yöntemlerinde başarının arttığı eğitimciler tarafından genel olarak kabul edilen bir

³⁵³Erden, a. g. e. , s. 46.

uygulamadır. Kuşkusuz bazı öğrenciler bireysel farklılıklardan, yetiştirme tarzlarından ya da o bölgede hakim olan kültürleri gereği pek konuşmak, derse katılmak istemeyebilirler.

Bu durumda öğretmen öğrencileri rencide etmeden, arkadaşları arasında küçük düşürmeden derse katılımını sağlamalıdır. Ayrıca öğretmen, derse katılımı olan öğrencileri de sözle, notla ödüllendirmelidir.

- Öğrencilerdeki Gelişimi İzleme:

Etkili bir öğretmen sınıftaki bütün öğrencilerin gelişmelerini izlemeli, kaydetmeli ve sınıf ortalamasının altında kalan öğrenciler için alternatif yöntemler uygulamalıdır. Bu yöntemlerin uygulanmasında diğer öğretmenlerin, öğrenci velilerinin ve şüphesiz öğrencilerin kendilerinin de görüşleri alınmalıdır.

Uygulanacak yöntemler bazı öğrenciler üzerinde olumlu etki gösterebilir, olumlu etki görülmeyen öğrenciler için hemen olumsuz tavırlar takınmadan program gözden geçirilmeli ve gerekirse başka yöntemler sabırla denenmelidir. Unutulmamalıdır ki, burada önemli olan öğrenciyi topluma ve hayata kazandırmaktır.

Sonuç olarak, etkili ve demokratik bir öğretmen olabilmek için öğretmenlerin hem kişilik hem de mesleki niteliklerini geliştirmesi ve sürekli kendilerini yenilemeleri gerekmektedir. Öte yandan etkili okullar konusunda ayrıntılı çalışmalar yapan Balcı'nın araştırma bulgularına göre "etkili öğretim bir değişme; bir yenilik demektir ve öğretmenin bu yenilik konusunda kendini yeterli görmesi derecesi, sonra da yeniliğin değerine ilişkin algısı yeniliğin uygulanma ve tutunmasında önemli rol oynamaktadır."³⁵⁴

³⁵⁴A. Balcı, **Etkili Okul**, Kuram, Uygulama ve Araştırma, Ankara, 1996, s. 46.

4. Genel Kültür Sahibi Olmak

Demokratik eğitimde hangi dersi okutursa okutsun, öğrencilerin sosyalleşmesini sağlamak ve onlara kültürü aktarmak bütün öğretmenlerin görevleri arasında yer almaktadır. Temel görevi öğrencinin sosyalleşmesi ve toplumsal kültürü öğrenciye aktarmak olan öğretmenin bu görevini başarıyla yerine getirebilmesi için içinde yaşadığı toplumu, kültürel özellikleri ile birlikte tanınması gerekir.

“Geçmiş ve bu devirlerin tecrübesiyle hal arasında bir bağlantı kurabilmiş olan öğretmen, bilerek veya bilmeyerek öğrenciyi içinde yaşadığı küçük alemin hudutları ötesinde araştırmalarda bulunmaya davet eden geniş bir ufuk açmış olacaktır. Öğretmen görev yaptığı yerleşim biriminin özelliklerini, ailelerin yaşam tarzını, değerlerini ve normlarını bilmelidir. Aksi takdirde istemedikleri halde kendilerini çevre, aile veya öğrenci ile çatışma halinde bulabilirler.”³⁵⁵

Öğretmenlerin sahip olmaları gereken alan bilgisi ve meslekle ilgili bilgi ve becerileri yanında bazı alanlarda da ek bilgilere gereksinimleri olmakta, öğretmen adaylarının geniş bir dünya görüşüne ve genel kültüre sahip olmaları beklenmektedir.

5. Pedagojik Formasyon Sahibi Olmak

“Demokratik öğretmenden beklenen sadece belirli bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması değil, olayları, insanı, toplumu ve dünyayı ilgilendiren bir takım sorunları görebilmesi ve bunlar için çözüm yolları düşünebilmesidir.”³⁵⁶

“Bunun için de öğretmenlerin, özellikle lisans öğrenimlerini tamamladıktan sonra üniversitelerin ilgili bölüm ve fakültelerine devam

³⁵⁵Erden, a. g. e. , s. 83.

³⁵⁶Şişman, a. g. e. , s. 11

ederek pedagojik formasyon sahibi olmaları gerekmektedir. Son devir batılı eğitimcilerin vardıkları nihai kanaat da, öğretmenlik yapabilmek için yalnızca mesleki bilgilerin ve genel kültürün yetmeyeceği doğrultusundadır.”³⁵⁷

Zaten pedagojinin doğup gelişmesi de bunu göstermektedir. O halde öğretmenin iyi bir pedagog, psikolog ve aynı zamanda bir sosyolog olması gerektiği unutulmamalıdır.³⁵⁸

Rol, toplumda belirli bir statüde bulunan bir bireyden göstermesi beklenen davranışlar seti olarak tanımlanmaktadır. Bir öğretmenin okul içinde çeşitli rolleri söz konusudur Bunlardan bir kısmı psikolojik roller diye adlandırılır.³⁵⁹

Psikolojik rollerin oynanması, öğretmenin mesleki yeterliği, kişilik özelliği ile sınıftaki öğrencilerin durumuna göre farklılık gösterebilir. İyi bir öğretmenin söz konusu bu rolleri etkin bir biçimde yerine getirmesi beklenir.

Bir rolün iyi oynanması, o rolü oynayacak kişinin, o rolü gereklerine uygun olarak yetiştirilmesiyle olanaklıdır. Öğretime yüklenen roller, karşılaşılan sorunlara, kültürlere, toplumlara, zamana, koşullara, yetiştirilecek insan modeline göre değişebilmesine karşın öğretmenlik mesleği ile ilgili kaynaklarda öğretime yüklenen bazı roller aşağıda kısaca açıklanmıştır.

a. Temsilcilik:

Temsil işlevi öğretmenin dışa yansıyan en önemli işlevidir. Temsil işlevi, öğretmenin dışa açılmasını, okulunu çevrenin şartlarına uygun biçimde yönetmesini ve dış ilişkilerinin düzenli, etkili ve verimli bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. Öğretmen içinde yer aldığı, üyesi olduğu öğretmen grubunu ve topluluğunu temsil eden kişidir. Davranışlarıyla, hareketleriyle, giyim-kuşamıyla hem bireysel olarak kendini hem de öğretmen olarak

³⁵⁷Hasip Aytuna, **Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri**, III. Baskı, İstanbul, 1974. s. 301-305.

³⁵⁸Mustafa Öcal, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, s. 27.

³⁵⁹Y.Özsoy, **Türk Eğitim Sistemi ve Yönetimi**, Açık öğretim Fakültesi, Yayınları, 1987, s. 95.

mesleği temsil etmektedir. Öğretmen olumlu ve özellikle de olumsuz olarak yaptıklarından hem kendisine hem de topluma karşı sorumluluk taşır.

b. Liderlik-Başkanlık:

Yönetme, aynı zamanda, liderlik ve rehberlik etme demektir. Liderlik, yönetim ve yöneticiliğin sanat yönünü oluşturan ve daha çok doğuştan geldiğine inanılan bir fonksiyondur. Liderlik, örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için, bireyleri güdüleme, etkileme ve hedefe yöneltme sanatıdır.³⁶⁰ Lider, başkalarını etkileme gücü olan kişidir, yoksa olağanüstü gücü olan kişi değildir.

Öğretmen, gerek içinde yer aldığı öğretmen grubunda gerekse birlikte olduğu öğrenci grubu içinde bir liderlik rolü üstlenmek durumundadır. Bu liderlik bazen geleneksel olabileceği gibi çoğu zaman da demokratik bir yapıda olabilir. Öğretmen, lider olarak sorumlu olduğu sınıfı, okulu ve hizmet verdiği çevre ve toplumu yönlendirmek ve aydınlatmakla da görevlidir.

c. Öğreticilik:

Öğretmen, uzmanlık alanıyla ilgili bilgileri aktaran kişidir. Sınıfındaki öğrencilerin hepsinin aynı seviyede ve düzeyde öğrenemeyeceğini bildiği için her öğrencinin en etkili biçimde öğrenebileceği yolu tespit ederek ona göre plan ve program yapar. Bununla birlikte, iletişim ve etkileşimde bulunduğu öğrenci velisi, diğer öğretmenler ya da toplumda karşılaştığı diğer kişilerle de iliş-kilerinde hep öğretici, bilgi yayıcı konumunu devam ettirir.

d. Arabuluculuk:

En az iki kişinin birlikte çalıştığı örgütlerde anlaşmazlıklar, çıkar çatışmaları ya da yanlış anlaşılardan kaynaklanan problemler olacaktır. Hele bu örgüt okul gibi çok sayıda kişi ve grupların ilgi alanı içinde olursa veli, öğretmen, öğrenci ve idare arasında çok sayıda ve değişik boyutlarda

³⁶⁰N. Aytürk, **Yönetim Sanatı**, Ankara, 1999, s. 15

anlaşmazlıkların olması kaçınılmazdır. İşte bu gibi durumlarda demokratik öğretmene arabuluculuk konusunda büyük görevler düşmektedir. Öğretmen, bireyler ve gruplar arası çatışmalarda bir arabulucu rolü üstlenmek durumundandır. İlkokul öğrencileri öğretmenlerini çok iyi arabulucu olarak görürler. Grup çalışmalarında, oyunlarda ya da bir şeyi paylaşamadıklarında öğretmen onları uzlaştırır. Öğretmen öylesine arabulucudur ki, okul dışında, evde ya da oyun alanında anne babasıyla, kardeşleriyle, arkadaşlarıyla anlaşmazlığa düştüğünde yine öğretmeni arabuluculuk yapsın ister.

e. Hakemlik:

Öğretmen, okul ve sınıf ortamında eğitimle ilgili bilinen bir takım kuralların uygulayıcısıdır. Hepimizin çok yakından hatırladığı ve en azından birkaç sefer tecrübe edinmiş olabildiği gibi arkadaşlarımızla, diğer öğretmenlerimizle ya da okul idaresiyle bir sıkıntımız olduğu durumlarda bize en yakın olan sınıf öğretmenimiz olmaktadır. Bir başka deyişle öğretmenimiz bizi içine düştüğümüz sıkıntılı durumdan kurtarmak için bize rehberlik etmekte, karşılaştığımız problem konusunda hakemlik yapmaktadır. Sadece okulda değil duruma göre toplum içerisinde de hakemlik rolünü üstlenebilmektedir. Öğretmen, çeşitli durumlarda haklıyı haksızı, iyiyi kötüyü, suçluyu suçsuzu ayırt etmek durumundandır.

f. Rehberlik:

Bireye toplumda açık gelişme imkânları ve uyması gereken kurallar hakkında bilgi verme rehberliğin en önemli işlevidir. Rehberliğin “bilgi verme” işlevi” olarak adlandırılan bu hizmeti, öğrenciyi, yetenek ve ilgilerine uygun okullar, programlar ve meslekler hakkında aydınlatma, ona görgü ve disiplin kuralları hakkında bilgi verme gibi faaliyetleri kapsar³⁶¹. Rehberliğin en önemli işlevi, bireyin kendisi ve çevresi hakkında edindiği bilgileri özümsemesine ve doğru, sağlıklı tercihler yapabilen bir kişi olmasına yardımcı olmaktır.

³⁶¹Y. Kuzgun, **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Ankara, 1986, s. 5.

Öğretmen, öğrencilerinin sorunlarını bilip onların sırlarını korumak, sorunlarını çözebilmelerine yardımcı olmak durumundadır. Öğretmen çeşitli durumlarda öğrencilerine öğüt vererek onların iyi bir aile ve toplum üyesi olabilmelerini sağlamak için çaba göstermek durumundadır. Çağımızda eğitimin amacı, bireyler arasındaki farkları göz önüne alarak, öğretimi bireylerin gereksinmelerine uydurmaktır.

Ancak kalabalık okullarda öğretmenlerin öğrencilerini teker teker tanıması ve öğretimi bireysel ihtiyaçlara göre uyarlaması bir özleminden ileri gidememektedir. Ne yazık ki bugüne kadar okullarımızda rehberlik hizmetlerinin, rehber öğretmenlerin ve özellikle de bütün öğretmenlik eğitilicilik, öğreticilik, liderlik vb. görevlerinin yanında rehberlik görevine istenilen önem verilmemiştir.

6. Türkçeye Hakîm Olmak

Düşüncelerimizin anlaşılmasını istiyorsak, bunun en kestirme yolu dile hakîm olmaktır. Eğitimci dili doğru kullanmak, doğru anlatmak, amacına ulaşmak için birkaç bilim dalında bilgi sahibi olmak ve bu alanlardaki bilgilerden yararlanmak zorundadır. Bütün büyük başarılar gibi dili doğru kullanma başarısına ulaşmak da bazı bilgi dallarına ilgi duymaya bağlıdır. Doğru bir anlatıma ulaşmak isteyenler düşünme sanatından, dilbilimi ve dilbilgisinden, kompozisyon sanatından yararlanmak zorundadır.

Günümüzde dili doğru kullanma anlayışı bunların da ötesine geçmiştir. Çağdaş anlayış, artık bizden dilimizin oluşturduğu soyut sistemi tanımamızı, dilde norm fikrini göz önünde bulundurmamızı ve dil ile dilin kullanıldığı ortam arasındaki ilişkiyi söze yansıtmamızı istemektedir. Bunlar için de gösterge bilimini, belâgat yahut retorik denilen söz söyleme sanatlarını tanımamızda yarar vardır. Eğitimci bütün bu sanatları ustalıkla kullanabilmeli, etkili ve tesirli bir eğitim yapabilmelidir.

Dil bizi başkalarına, başkalarını ve başka varlıkları bize yansıtan bir prizmadır. Dili doğru kullanmak ve doğru anlamak bu prizmayı mükemmelleştirmek demektir. Söz söyleme sanatının güzel bir Türkçe ile anlaşılır bir biçimde dile getirilmesi gereklidir. Konuşma diksiyon ile geliştirilerek daha iyi duruma getirilebilir. Kendisi ve çevresi ile barışık, insanlarla doğru iletişim kurabilen; duygu ve düşüncelerini etkili bir şekilde aktarabilen; sesini, bedenini koordinasyon içinde kullanabilen ve hedeflerine ulaşmada bunu etkili bir yöntem olarak benimseyen eğitimcilerin tesirli söz söyleme, ikna ve tesir etme başarı ve kabiliyetleri de diğer eğitimcilere göre daha çok olacaktır.

Bütün bu düşünceler ışığında öğrencilere duygularını, düşüncelerini, ihtiyaçlarını, beklentilerini doğru, güzel, etkili bir şekilde beden ve mekân gibi faktörlerini de kullanarak sunabilme becerisi kazanmış bir eğiticinin iletişim ve anlatımı daha başarılı ve inandırıcı olacaktır.

7. İlgi ve Disiplin Sahibi Olmak

Toplumun sağlıklı adımlar atması ve her bireyi mutlu kılacak kuralların uygulanması eğitimle gerçekleşir. Eğitim, toplumsal yeteneğin, en elverişli düzeyde kişisel gelişimin elde edilmesi için seçilmiş ve denetimli bir çevreyi içine alan toplumsal bir süreçtir.³⁶²

Bireyin başkalarının haklarına saygı duymasının temeli olan ve kendini disiplin altına almasını sağlayan önemli bir unsur olan eğitim; genellikle ailede başlar ve hayatın önemli yıllarının geçtiği okulda devam eder.

³⁶²Tezcan, a. g. e. , s. 3

Eğitim, toplumsal denetimin bir aracını oluşturmaktadır. Yeni kuşaklar, toplumsal normlar ve onlara uyulmama durumundaki cezaları eğitim yoluyla öğrenirler³⁶³

Türk eğitim sisteminde çeşitli eğitim politika ve yaklaşımları yıllardır denenmekte ve uygulanmaktadır. Bunlar, geleneksel ve çağdaş eğitim yaklaşımları olarak iki kategoride ele alınabilir.

Geleneksellik ve çağdaşlık ayrımı, kendi içinde demokratiklik ve otokratiklik ayrımını barındırır. Bunu, iki okul tipinin uygulamalarından daha net olarak çıkarabiliriz. Bu iki ayrım arasında değinilmesi gereken diğer bir ayrım da disiplin ve ilgiye olan toplumsal ve pedagojik bakıştır.

İlgi ve Disiplin

Eğitimde ilgi ve disiplin önemli unsurlardır. Her eğitim sistemi, bu iki kavramı içine almaktadır. Disiplin, kişilerin içinde yaşadıkları topluluğun genel düşünce ve davranışlarına uymalarını sağlamak amacıyla alınan önlemlerin tümü olarak tanımlanabilir.

Disiplin; çocuğa hayatın kurallarını öğretmektir, onun kişiliğini ezmek değildir. Disiplin; çocuğu sağlıklı ve dengeli bir şekilde yetişkinliğe hazırlamaktır. Disiplin; çocuğun doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü ayırma, kendini kontrol edebilme, insan ilişkilerinde sınır koyabilme, iyi ve yardımsever olabilmek gibi temel duygularımızı güçlendirmektir.

Çocuğun gelişmesinde büyükler tarafından örgütlenen bir yaşam düzeni" olarak tanımlamıştır. Kanımızca disiplin, sağlıklı sınırlar koymaktır, kalp kırmak, kişiliği rencide etmek değildir. ³⁶⁴

Toplumlarda, hem olumlu hem de sınırlayıcı anlamda disipline ihtiyaç duyulur. "Çocukların üretkenlik becerilerini öğrenmeleri gerekiyorsa,

³⁶³T. B. Bottomore, **Sociology, A Guide To Problems and Literature**, Sussex, 1969, s. 54.

³⁶⁴Bekir Onur, " Disiplin Kavramı ", **Eğitim ve Bilim**, S. 17, Ankara 1979, s. 25-28.

doğal yeteneklerinden en yüksek verimi elde edebilmek için disiplin geliştirmeleri gerekir. Ayrıca sosyal kuralların sınırlarını sınıadıklarında, tutarlı ve katı bir disiplinle karşılaşmalıdırlar. Aslında çocukları disiplin altına almak için tutarlı ve etkili bir yöntemle sahip olmadan, duygusal zekâsını yükselten bir ebeveynlik tarzını oluşturmak imkânsızdır”³⁶⁵

Küçük yaştan başlayan disipline etme çalışmaları çocukların eğitiminde çok etkili olduğu gibi, disiplinin yanında tutarlılığın önemi de büyüktür. Ebeveyn ve öğretmenlerin davranışlarında, çocuklara karşı gösterdikleri tavırlarda tutarlı olmak, disiplin için temel şarttır.

Diğer bir kavram olan ilgi; kavramsal olarak, dikkati öncelikle belli bir şey üzerinde toplama eğilimidir. İlgi duymak, bir kimseye önem vermek, yakınlık duymak demektir. Faaliyetin amaçlarını kendi amaçları yapmak ve bunların gerçekleştirilmesi için araçlar bulmak, karşı çıkma, engelleri ortadan kaldırmak demektir. Belli bir şeye ilgi duymak demek, onun tek olarak değil, tersine kendini geliştiren bir duruma ait olan şey olarak ele almak demektir³⁶⁶

Çocuklar için disiplin gerekli olduğu kadar ilgi de gereklidir, özellikle de onaylayıcı ilgi gereklidir. Bu; çocuk tarafından açıkça fark edilen bir biçimde, destek vermek anlamına gelir. Bu tür ilgi, bir sınavdan alınan iyi bir not için övgüden ya da bir iyi geceler öpücüğü ve kucaklamadan daha öte bir şeydir.

Bu onaylayıcı ilgi, çocuğun duygusal hayatına etkin bir katılımı içerir. Araştırmalar, çocukla açık ve ilgili bir ilişkinin, onun benlik imgesi becerileri, hatta belki sağlığı üzerinde bile uzun vadede olumlu bir etki yapacağını göstermiştir.

Çocuklardaki dikkat bozukluğu konusunda Amerika'nın önde gelen uzmanlarından biri olan Dr. Russel Barkley, zor çocukların ebeveynlerine

³⁶⁵S. Lawrens, Shapiro, **Yüksek IQ' lu bir Çocuk Yetiştirmek**, çev. , U. Kartal, İstanbul, 1999. s. 39.

³⁶⁶John Dewey, **Demokrasi ve Eğitim**, çev. , Tahsin Yılmaz, İzmir, 1996, s. 119.

onaylayıcı ilgiden yarar sağlamanın bir yolu olarak, çocuklara her gün 20 dakikalık bir "özel zaman" ayırmalarını önermektedir.

Bu özel zaman, özellikle öğretmenlerinden, akrabalarından ve aile üyelerinden aşırı olumsuz ilgi ve eleştiri gören, dikkat eksikliği sorunu olan çocuklar için önemli olsa da aslında, bütün çocuklar için iyi bir reçetedir.

Barkley'e göre özel zamanla ilgili genel kurallar şunları içermektedir.³⁶⁷

- Yerinde davranışları için çocuğu övün,
- Söylediklerinizde tutarlı ve dürüst olun,
- Etkinliğe katılarak, gördüğünüzü açıklayarak ve hissettikleri ne olursa olsun bunları yansıtarak çocuğunuzu yaptığı şeye karşı ilginizi gösterin,
- Sorular sormayın ve komut vermeyin.

Geleneksel eğitim sistemi daha çok klasik okullarca benimsenmiş ve uygulanmıştır. Geleneksel eğitim sisteminde, "dersler, programlar, ödevler, ders saatleri ve benzeri unsurlar, hep çocuğun ilgi ve ihtiyaçları hesaba katılmaksızın düzenlenir"³⁶⁸

Bu eğitimde ön planda tutulan müfredat ve öğretmendir. Klasik okulda egemen olan geleneksel disiplin anlayışında öğrenciden her durumda koşulsuz uyumlu davranması beklenmektedir. Bu zorunlu uyumlu davranma bazen olumsuz sonuçlar doğurmakta ve baskıcı tutumlara karşı disiplinsiz davranışlar gelişmektedir.

Bu şekildeki bir geleneksel okulu, "öğrencinin serbest faaliyetlerini sınırlayan, kısıtlayan, otoriter bir 'esaret okulu' olarak adlandırılabilir"³⁶⁹ Geleneksel okulda egemen olan geleneksel disiplin anlayışında öğrencilerin alınan kararlara katılımı söz konusu değildir. Öğretmen-öğrenci ilişkileri,

³⁶⁷Shapiro, a. g. e. , s. 37-38.

³⁶⁸Osman Kafadar, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Ankara, 1997, s. 49.

³⁶⁹Kafadar, a. g. e. , s. 49.

aşırı derecede yapılandırılmıştır. Sınıf içi kurallar oldukça katı ve tek yönlüdür.

Eğitim amaçlarının ve sınıf içi kuralların belirlenmesinde öğrenci katılımına yer verilmez. Sadece öğretmen tarafından belirlenen değişmez doğrular olarak yansıtılan bu kurallar, tartışamazlar.³⁷⁰

Geleneksel okul otoriter bir anlayışa sahiptir ve böyle bir okulda gelişimin sağlanması mümkün olmamaktadır. Burada sadece belli kalıplarda, tek yönlü düşünen, tutucu bireyler yetiştirilmekte ve bu durum gelişimin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Geleneksel disiplin anlayışı demokratik yaşamın gerekleri ile bağdaşmayan bir yapıdadır. Öğretmen; sınıf ortamında katı kurallar koyarak düzeni sağlamaya çalışırken, bir yandan da sorunlu davranışlar gösteren öğrencilerle uğraşmak durumundadır.

Öğretmenin bu durumdaki tutumu suçlama, azarlama ya da cezalandırma şeklindedir. Bu durum eğitimde, öğrencinin yabancılaşmasına neden olmaktadır.³⁷¹

Öğrenci okuldan yabancılaştıkça sorun haline gelecektir. Tümüyle öğretmenlerin katı tutumlarıyla disipline edilmeye çalışılan öğrenci, okulun hiçbir sorununu paylaşmak istemeyecek ve yabancılaşacaktır. Bu şekilde yetişen bir bireyden hoşgörü, kendi ile barışıklık, yaratıcılık, işlevsellik gibi özellikleri taşımasını beklemek de oldukça zordur.

Çağdaş ve demokratik eğitim yaklaşımında ise, öğrenci, eğitim ve öğretimin merkezindedir. Bu yaklaşımda öğrencinin bedensel, ruhsal, bilişsel gelişim özellikleri göz önüne alınmaktadır. Öğrenci etken, öğretmen ise edilgen konumdadır.

Öğretmen konu, yöntem, araç-gereç gibi öğrenme ve öğretme sürecinin öğelerini öğrenciyi dikkate alarak seçmektedir. Eğitim ve öğretim

³⁷⁰Aydın, a. g. e. , s. 264.

³⁷¹Aydın, a. g. e. , s. 265.

sürecinde yaşanan bu değişme ve gelişmelere paralel olarak, okulda egemen olan disiplin anlayışında da değişme ve gelişmeler görülmeye başlanmıştır.

Çağdaş eğitimde egemen olan bu disiplin anlayışı içseldir. Çocuk, öğrenmeye güdüleyici bir ortamda kendi isteği ile karara katılarak, sorumluluklar alarak, başarıma duygusunu tadarak disiplinli birey olabilir.³⁷²

Bazı yazarlar tarafından hür disiplin olarak da bilinen bu disiplin anlayışında katılım ve iç disiplin ön plandadır.³⁷³ Hür ve demokratik disiplinin amacı; çocuğu sıkı kontrol altına almaktan ziyade iyileştirmek, boyunduruk altına almaktan ziyade gönlünü kazanmaktır. O çocuğun iç âlemine, şuuruna dokunmak, yüzeydeki sükûneti değil, iç düzeni yani çocuğun olurluğunu, muvafakatını almak ister: disiplin, ona kendi kendini yönetmeyi öğretmek ister.³⁷⁴

Bunun için de kendine itibar verir, cezadan ziyade, iyi niyetine başvurur, öğüt verir, dikkatini çeker, takdir eder. Başlıca faaliyet vasıtası iyiliktir, ama bu; her şeyi yüzüstü bırakan, körü körüne ve gevşekçe bir iyilik değil, her şeyi önceden sezen ve bastıran basiretli ve cesur bir iyiliktir.

Okulda hür disiplinin yaratılabilmesi için sadece iyilik yeterli değildir. Bunun yanı sıra okul yönetimince öğrencilerin, kendilerini ilgilendiren kararlara katılımları sağlanmalıdır. Onlara bir birey olarak güvenilmeli ve sorumluluk verilmelidir. Öğrenciler bu sorumlulukları aldıkları sürece paylaşacak ve okulu sahiplenerek aralarında kurdukları oto kontrol ile disiplin sorunlarını en aza indireceklerdir.

Hür disiplin ile benzer bir temele dayanan bir felsefe de pozitif disiplin felsefesi' dir. Bu konuda A. Adler ve Rudolf Dreikurs çalışma yapmışlardır. Onlar, bütün insanların saygınlık ve itibar bakımından eşit

³⁷²Jzettin Alıcıgüz, **Çağdaş Okulda Eğitim ve Öğretim**, İstanbul, 1999, s. 165

³⁷³Hesapçioğlu, **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul, 1998, s. 34

³⁷⁴Hesapçioğlu, **a. g. e.**, s. 34

oldukları tezinden yola çıkmışlardır. Bütün pozitif disiplin metotları cezalandırmaya izin vermezler.

Sevecenlik ve disiplin, pek beraber kullanılabilecek iki kavram gibi görünmese de beraber kullanıldıklarında etkili olurlar.

Ebeveynlerin ve öğretmenlerin bu iki kavramı barındıran tutumları karşısında çocuklar, hem iyi davranışlar gösterirler, hem de kendilerini iyi hissederler. Tek başına, kullanılan sertlik çocuklarda olumsuz etki yapar ve çocuklar olumsuz tutumlar gösterirler. Karıştırılmamalıdır ki, sert tutumlar içine girmek ve kırıncı davranışlarda bulunmak disiplin değildir.

Yetişkinler çocuğun biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılarken ondan, sınırlarını kendilerinin çizdiği yaşam düzenine uymasını beklemektedir. Çocuktan, yetişkinlerin belirlediği bu kurallara uyması ve aynı zamanda bağımsız davranmayı öğrenmesini istenmektedir. Bu iki istek arasındaki denge, önemlidir.

Disiplin baskı unsuru yaratmadan uygulanırsa çocuk bir yandan çizilen bu yaşam düzenine uyar, bir yandan da sağlıklı bir kişilik geliştirip, özgür düşünme ve bağımsız davranışlar geliştirebilir.

SONUÇ

Demokratik eğitim-öğretim sürecinin başarısı, büyük ölçüde öğretimin nitelikli bir şekilde planlanmasına bağlıdır. Bu nedenle; öncelikle bireyin öğrenme ihtiyaçları, ilgi ve yetenekleri, geliştirilmesi gerekli becerileri dikkate alınarak eğitim programının hedefleri belirlenir. Bu işlem ya da sürecin sonunda da öğrencilerin bilgi ihtiyacı, yetenekleri, sorunları, ilgileri, öğrencilerin zayıf ve güçlü yönleri belirlenmiş olmalıdır.

Öğrencinin gelişimine, ihtiyaçlarına ve ilgilerine uyarlanamayan katı öğretim planları, beklenen sonuçları oluşturmada yetersiz kalmaktadır. Bir programın esnek olması, bu programın uygulanacağı öğrenciler açısından farklılıkları gözettiğinden demokratiktir. Esneklik, bir öğrencinin gerek birey ve gerekse bir grubun üyesi olarak ve gerekse yaşadığı çevrenin şartları bakımından bireysel farklılıkları, ihtiyaçları ve özellikleri dikkate almak demektir.

Demokratik bir eğitim programının içeriği her öğrencinin bir şeyler öğrenebileceği sadelikte, güçlükte ve yapıda olmalıdır. İçeriği yoğun bir programın, çocuklara gelişim seviyeleri gözetilmeden öğretilmeye çalışılması, eylemden çok söyleme önem verildiğinin bir göstergesidir.

Bunun yanında her öğrenciye kendini ifade etme, demokratik tutum, değer ve düşünme tarzlarını yaşayarak öğrenme fırsatı vermesi gereklidir. Kullanılan yöntem ve tekniklerin, demokratik ilke, metot ve prensipler ışığında kullanılmasını ve geliştirilmesini destekler nitelikte olması da önemlidir.

Demokratik eğitimde sorumluluk duygusu, kendine güven duygusu, yardımlaşma duygusu, arkadaşlık, adalet, zihinsel eğitim, toplumsal eğitim, ahlak eğitimi önemli kavramlardır. Bu kavramları, eğitim ihtiyacı içinde bulunan toplumun genç bireylerine fırsat eşitliği sağlayan bir eğitim programı kazandırabilir.

Eğitimde fırsat eşitliği, eğitimin bireylere yetenek ve zekâlarını en üst düzeyde geliştirme fırsatı vermesi demektir. Bu nedenle eğitim kurumları, bireyin ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarabildiği ve geliştirebildiği oranda fırsat eşitliği sağlamış olacaktır. Eğitimde fırsat eşitliği gerçekleştiğinde, kişinin hayattaki başarısı büyük oranda yetenek ve zekâsına bağlı olacaktır.

Demokratik eğitimin amaçlarından biri, öğrencilerde düşünme ve düşüncelerini özgürce, düzgün, özlü ve başkalarının düşüncelerine saygı duyarak ifade edebilme becerilerini geliştirmektir. Demokratik bir eğitim programının eğitim durumları ya da öğrenme yaşantılarının her öğrenciyi sahip olduğu bilişsel kapasitesi doğrultusunda düşündürmelidir.

Düşünmek, ifade etmek, eleştirmek, insanı insan yapan temel davranışlardır. Düşünceleri açıklamak, onaylamak ya da reddetmek, merak etmek, soru sormak, gerekiyorsa eleştirmek gibi insana özgü olan bu eylemler, aynı zamanda bireyler için birer ihtiyaçtır.

Düşünme, kavrayarak öğrenmenin ve zekânın ön koşuludur. Bağımsız düşünme alışkanlığı geliştiremeyen her birey, otoriter kimseler tarafından denetlenen, geleneksel alışkanlıklar içinde bağımlı kalan bağımlı bir kişiliğe bürünür.

Demokrasi; bir yaşam biçimidir yalnızca teorik bilgilerle değil, yaşanarak da öğrenilir. Kuramsal ve uygulamalı dersler ve bu derslerin işlenmesinde kullanılan metot ve yöntemlerde demokratik prensiplerin uygulanması da gerekmektedir.

Birlikte çalışma, problem çözme, tartışma, beyin fırtınası, örnek olay incelemesi, kaynak kişiden yararlanma, yaratıcı drama ve rol oynama gibi öğrenciyi merkeze alan tekniklerin kullanılması önemlidir.

Bu teknikler, bir yandan öğrencide sorumluluk duygusu geliştirirken, beraberinde katılma, hoşgörü, başkalarına ve onların haklarına saygı ve uzlaşma gibi demokratik davranışlar geliştirmede katkı sağlar.

Eğitim ortamı, bireyi saran fiziksel çevreden çok daha geniş bir anlamı ifade etmektedir. Demokratik ortam, demokrasinin tüm ilke ve prensipleriyle, tüm değer ve gerekleriyle yaşayıp yaşatıldığı ortamın adıdır.

Eğitimde başarı, öğrencinin konuya karşı ilgi ve beklentilerinden, ğrenci sayısından, araç-gereçten, ğretmen yeterlilik ve tutumlarından olumlu ve olumsuz etkilenir. Kalabalık sınıflarda öğrencilerin yeterli bir şekilde derse katılımları, gerekli pratikleri yapmaları mümkün olmamakta ve kalabalık sınıf olgusu, nasıl olsa her öğrenciyi etkinliklere katamayacağı dşnncesiyle, ğretmeni geleneksel ğretim yöntemlerine sevk eden bir diğer etken olmaktadır. İçeriği yoğun program, kalabalık sınıflarla da birleşince, ortada gerçek eğitim-ğretim yapma adına bir şey kalmamaktadır. Bu durum ezberci, tekrarcı, işin uygulama tarafını bilmeyen öğrenciler yaratmaktadır.

Demokratik eğitimde ğretmen ve eğitimcinin tavır ve tutumları da çok önemlidir. Bu süreçte ğretmen objektif olmalı ve bilimsel davranmalıdır. Sınıf içindeki demokratik ortam öğrencilerin anlama, düşünme, sorgulama, eleştirme, ilişki kurma, analiz, sentez ve değerlendirme yapma gibi zihinsel becerilerini geliştirici olmalıdır.

Sonuç olarak; demokratik eğitimin hedefi; bağımsız, dünyaya bakışında sorgulayıcı ve çözümleyici olan, demokrasinin kuralları ile uygulamalarını derinlemesine bilen yurttaşlar yetiştirmektir. Bu hedefi gerçekleştirmede en temel araç eğitimidir.

BİBLİYOGRAFYA

ADIGÜZEL, H. Ömer; **Oyun ve Yaratıcı Drama İlişkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara,1993.

AKGÜN, Zerrin; "Büyük Türk Düşünürleri" **Yeni Adam**, S. 828, İstanbul, 1970.

AKYÜZ, Niyazi; "İslâm'ın İlk Döneminde Hz. Muhammed'in Tebliğinin Psiko-Sosyal Temelleri", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 8, Ankara, 1998.

ALAYLIOĞLU, Ruşen- OĞUZKAN, Ferhan; **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**, İstanbul, 1976.

ALICIGÜZEL, İzzettin; **İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim** İstanbul, 1975.

ALICIGÜZEL, İzzettin; **Çağdaş Okulda Eğitim ve Öğretim**, İstanbul, 1999.

ALLEE, Verna; **Knowledge Management**, Cambridge, 1997.

ALLPORT, W. ve diğerleri; **Study of Values**, Boston, 1960.

ANCAK, T; "Nasıl bir Disiplin" **Yaşadıkça Eğitim**, S. 52, İstanbul, 1997.

ARKONAÇ, A. Sibel; **Genel Psikoloji**, İstanbul, 1990

ARGYRIS, Chris; "A Guide to Overcoming Barriers to Organizational Change", **Knowledge for Action**, California, 1993.

AVCI, Nazmi; Üniversite Gençliğinin Bireysel ve Toplumsal Değerlere İlgi ve Bakışı, **Değerler ve Eğitimi**, S. 819, İstanbul, 2007.

AYASBEYOĞLU, Nevzat; **İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler**, İstanbul, 1968.

AYDIN, Mehmet, Zeki; **Din Öğretiminde Yöntemler**, Ankara, 2007.

AYDOĞAN, İ ve KUKUL, Feride; “Öğretmenler ile Öğretim Üyelerinin Demokratik Davranışlarının Analizi” **Eğitim Araştırmaları**, S. 11, Ankara, 2003.

AYHAN, Halis; **Eğitim Bilimine Giriş**, İstanbul, 1995.

AYTAÇ, Kemal; **Avrupa Eğitim Tarihi**, Ankara, 1972.

AYTAÇ, Kemal; **Çağdaş Eğitim Akımları**, Ankara, 1976.

AYTUNA, Hasip; **Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri**, Ankara, 1963.

AYTÜRK, N; **Yönetim Sanatı**, Ankara, 1999.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı; **J. J. Roussau’nun Terbiye Felsefesi**, İstanbul, 1925.

BARRINGTON, Moore, Jr; Tolerance and The Scientific Outlook”, **A Critic to Pure Tolerance**, Boston,1965.

BAŞARAN, İ. Ethem; **Hoşgörü ve Eğitim**, Ankara,1995.

BAŞARAN, İ. Ethem; **Temel Eğitim ve Yönetimi**, Ankara, 1982.

BAŞARAN, İ. Hakkı; **Eğitim Psikolojisi**, Ankara, 1971.

BAUBERO, Jean; **Dünyada Laiklik**, çev. , Ertuğrul Cenk Gürcan, İstanbul, 2008.

BAYMUR, Feriha; **Genel Psikoloji**, İstanbul, 1994,

BAYRAKLI, Bayraktar; **Kadın, Sevgi ve Temel Haklar**, İstanbul, 2001.

BAYRAKLI, Bayraktar; **İslam’ da Eğitim**, İstanbul, 1989.

BAYRAKLI, Bayraktar; **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, İstanbul, 2002

BAYRAKLI, Bayraktar; **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri**, C. 1-22, İstanbul, 2002-2009.

- BAYRAKLI, Bayraktar; **Kur'an'da Değişim, Gelişim ve Kalite Kavramları**, İstanbul, 1999.
- BAYRAKLI, Bayraktar; **Farabi'de Devlet Felsefesi**, İstanbul, 2001.
- BAYRAKTAR, M. Faruk; **İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri**, İstanbul, 1994.
- BAYRAKTAR, M. Faruk; "Eğitimin En Önemli Hedefi Düşünmek ve Düşünmeyi Öğretmek", **Din Öğretimi Dergisi**, S. 28, Ankara, 1991.
- BENNET, J.G; **Creative Thinking**, New Mexico, 2000.
- BİLEN, Mürüvvet; **Plândan Uygulamaya Öğretim**, Ankara, 1990.
- BİLGİN, Beyza – SELÇUK, Mualla; **Din Öğretimi**, Ankara, 1991.
- BİLGİN, Beyza; "İslam Terbiyesinde Sevgi Prensibi ve Türkiye'deki Uygulama", **Din Öğretimi Dergisi**, S. 17, Ankara, 1988.
- BİLGİSEVEN, Amiran, Kurtkan; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, İstanbul, 1982.
- BİLGİSEVEN, Amiran, Kurtkan; **Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları**, İstanbul, 1977.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit; **Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara, 1982.
- BOHN, A. P; "Multicultural education and the standards movement: A report from the field" **Delta Kappa Phi**, C. 82, S. 2, Arlington, 2000,
- BLOOM, Benjamin; **Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning**, London,1971.
- BLOOM, B. S; **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme**, çev. , Durmuş Ali Özçelik, Ankara, 1979.
- BOLAY, Süleyman Hayri; "Aşkın Değerler Buhranı", **Değerler ve Eğitimi**, Uluslararası Sempozyum Kitabı, İstanbul, 2007.

BOLTON, Gavin; **Drama as Education**, London, 1987.

BOSSING, Nelson; **Teaching in Secondary School**, Boston, 1952.

BOTTOMORE, T, B; **Sociology A Guide To Problems and Literature**, Sussex, 1969.

BRAHAM, J; **Öğrenen Bir Organizasyon Yaratmak**, Çev. , Ali Tekcan, İstanbul, 1998.

BROPHY, J; **Teacher Praise: A Functional Analysis, Review of Educational Research**, S. 51, Michigan, 1981.

BRUNER, Jerome; **Toward a Theory of Instruction**, Cambridge, Massachusetts, 1966.

BUCKINGHAM, Marcus; "The 21st Century Human Resources Function: It's the Talent, Stupid! Identifying and Developing Talent, One Person at a Time, Becomes Our Defining Challenge" **Human Resource Planning**, S. 24, Chicago, 2001.

BURSALIOĞLU, Zeki; **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**, Ankara, 1994.

BURWASH, Peter; **The Key to Great Leadership**, California, 2000.

BUSCAGLIA, Leo; **Yaşamak, Sevmek ve Öğrenmek**, çev. , Nesrin Kasap, İstanbul, 1989.

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş; **Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi**, Ankara, 1998.

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş – ÇİVİ, Cuma; **Genel Öğretim Metotları**, Konya, 1994. BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş diğerleri; **Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitimin Temelleri)**, Konya, 1998

CAINE, R.N. ve diğeri; **Making Connections Teaching and the Human Brain**, California, 1994.

CAN, Gürhan; **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir, 1998.

CHARLTON, Bruce G; "Lecture; a highly effective teaching method"
Editorial Medical Hypotheses, S. 67, Buckingham, 2006.

CHRISTENSEN, Roland ve diğeri; **Teaching and the Case Method**, Boston, 1987.

CIRILTI, Hüsnü ve diğeri; **Eğitim Psikolojisi**, İstanbul, 1973

COPPIUS, Maria; **Çocukların Terbiyesi Yolunda Gördüklerim ve Denediklerim**, çev. , A. Yukarıoğlu, İstanbul, 1952.

COVEY, Stephen; **The Speed of Trust**, New York, 2006.

CRAMER, J. – BROWNE, F; **Contemporary Education**, New York, 1956.

CRAVER, Osmon; **Philosophical Foundations of Education**, Virginia, 1981.

CRASTON, Maurice; **Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri**, çev. , Nejat Muallimoğlu, İstanbul, 2000.

CUTCHEON, Gail, Mc; **Theory into Practice**, San Francisco, 1982.

CÜCELOĞLU, Doğan; **İyi Düşün, Doğru Karar Ver**, İstanbul, 1995.

ÇAKAN, İsmail, Hakkı; **Tavsiye Metot ve Vasıtaları**, İstanbul, 1992.

ÇAMDİBİ, Mahmut; " Eğitimde Akıl-İlim-Hizmet Alakası " **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 2000.

ÇAMDİBİ, Mahmut; **Eğitim ilkeleri ve Rehberlik**, İstanbul, 2007.

ÇELEBİOĞLU, Mehmet; **İnsani Değerler Ahlak ve Demokrasi İlişkisi Üzerine** S. 8, Ankara, 2010.

ÇETİNER, Bedrettin; **Esbab-ı Nüzül**, İstanbul, 2010.

ÇUBUKÇU, İbrahim, Agâh, “ İslam’da Terbiyenin Önemi”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 22, S. 1, Ankara, 1978.

ÇIKRIKÇI, Nükhet; “Watson-Glaser Eleştirel Akıl Yürütme Gücü Ölçeğinin Lise Öğrencileri Üzerindeki Ön Deneme Uygulaması”, **A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 25, S. 2, Ankara, 1992.

DAVIS, R H. - ALEXANDER, L. T; **The Lecture Method**, Michigan, 1976.

DEMBO, Myron, – EATON, Martin; “Self Regulation of Academic Learning in Middle -Level schools”, **The Elementary School Journal**, S. 100, Chicago, 2000.

DEMİRKAYA, H; “Coğrafya Öğretiminde 4mat Öğretim Sisteminin Lise Coğrafya Derslerindeki Başarı ve Tutumlar Üzerindeki Etkisi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2003.

DEMİRTAŞ, Hasan; “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Önemi”, **Bilim ve Sanat Dergisi**, S. 20, Ankara, 2008.

DEWEY, John; **Demokrasi ve Eğitim**, çev. , Tahsin Yılmaz, İzmir, 1996.

DEWEY, John; **Demokrasi ve Eğitim**, çev. , Salih Otaran, İstanbul, 1996.

DEWEY, John; **Experience and education**, Indiana, 1938.

DODURGALI, Abdurrahman; **Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler**, İstanbul, 1999

DODURGALI, Abdurrahman; **Ailede Çocuğun Din Eğitimi**, İstanbul,1996.

DOĞAN, Hıfzı; **Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı**, Ankara,1997.

DOĞAN, İsmail; “Türk Eğitim Sisteminde Değer Sorunu”, **Değerler ve Eğitimi**, İstanbul, 2000

DOUGLAS, Harl; **Modern Methods In High School Teaching**, Boston, 1926.

- DULL, W. L; **School Leadership**, Ohio, 1981.
- EATON, M; **Positive Discipline, Fostering the Self-esteem of Young Children**, Washington DC, 1997.
- EBERLE, B – STANISH, B; **A Resource Book for Teaching Creative Problem-Solving to Children**, New York, 1985.
- EBLE, K. E; **The Craft of Teaching**, San Francisco, 1976.
- EGEMEN, Bedii Ziya; **Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi**, Ankara, 1965.
- ELBOW, Peter; **Embracing Contraries: Explorations in Learning and Teaching**, New York, 1986.
- EMERSON, Ralph Waldo; **An Adress in Divinity College**, Cambridge, 1838.
- EMMISON, M, - SMITH P; **Researching the Visual: Images, Objects, Contexts and Interactions in Social and Cultural Inquiry**, London, 2000.
- ERDEN, M; **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara, 1999.
- ENNİS, H; **Taxomony of Critical Thinking Skills Theory and Practice**, New York, 1986.
- EREZ, R; “Freedom and Creativity, An Approach to Science Education for Excellent Students and Its Realization in the Israel Arts and Science Academy’s Curriculum”, **The Journal of Secondary Gifted Education**, C. XV, S. 4, Jerusalem, 2004.
- ERGİN, O, Nuri; **Türk Maarif Tarihi**, I-III arası, İstanbul, 1966
- ERGÜN, Mustafa ve ÖZDAŞ Ali; **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul, 1997.

EROĞLU, İ; " Türk Kültüründe Motivasyon" , **Erzurum Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Araştırma Merkezi İşletme Dergisi**, C. 5, S. 3-4, Erzurum, 1983.

Erzurumlu İbrahim Hakkı; **Marifetname**, İstanbul, 1980.

FELDER, Richard; **How Students Learn: Adapting Teaching Styles to Learning Styles**, Santa Barbara, 1988.

FINDIKÇI, İlhami; "Aile içinde disiplin" **Yaşadıkça Eğitim**, S. 6, İstanbul, 1989.

FISHER, Robert; **Unlocking Creativity**, London, 2005.

FLEİTH, Denise de Souza; **Teacher and Student Perceptions of Creativity in the Classroom Environment**, Connecticut, 2000.

FLEW, A; **Thinking About Thinking**, London, 1989.

FOSTER, P. J; "Verbal Participation", **Journal of Medical Education**, S. 56, 1981.

FROMM, Erich; **Sevme Sanatı**, çev. , Selçuk Budak, Ankara, 1995.

GALL, Meredith, Damien; **The Discussion Method in Classroom Teaching** Kingswood, 1980.

GALL, Meredit, Damien; **The use of Question in Teaching**, Kingswood, 1970.

GARDNER, Howard; **Creativity, Wisdom and Trusteeship**, California, 2008.

GAZZALİ, **İhya**, C. I-IV. , çev. , Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, 2002.

GEHLBACH, H. – ROESER, R; "The Middle Way to Motivating Middle School Students", **Middle School Journal**, C. 33, S. 3, Ohio, 2002.

GELDER, Tim Van; "Teaching Critical learning, Some Lessons from Cognitive Science", **College Teaching**, Melbourne, 2005.

GENÇ, N ; “Amaçlara Göre Yönetim ve Motivasyon”, **Atatürk Üniversitesi İşletme Dergisi**, C. 7, S. 1-2, Erzurum, 1987.

GOODRICH, J; **Thinking Connections: Learning to Think and Thinking to Learn**, New Jersey,1996.

GÖKNAR, Özcan; **Özgüven Kazanmak**, Ankara, 2000.

GÖREN, Ç; **İlköğretim Vatandaşlık Eğitimi**, İstanbul, 1997.

GÖZÜTOK, F, Dilek; **Öğretmenlerin Demokratik Tutumları**, Ankara, 1995.

GÜNDEN, Suat; **Genel Öğretim Bilgisi**, Ankara, 1978.

GÜNGÖR, Erol; **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**, İstanbul, 2000.

GÜRSEL, M; **Okul Yönetimi**, Konya, 1997.

GRAHAM, S; **Theories and Principles of Motivation Handbook of Educational Psychology**, New York, 2006.

GREGORY, Maughn; “Care as a Goal of Democratic Education”, **Journal of Moral Education**, C. 29, S. 4, New Jersey, 2000.

GRUNBERG, Ludwig; **The Mystery of Values, Studies in Axiology**, Amsterdam, 2000.

HARMS, T; “The 12 Building Block of Discipline”, **Parents**, S. 64, New York, 1989.

HENDERSON, Stella; **Introduction to Philosophy of Education**, Chicago, 1957.

HESAPÇIOĞLU, M; **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul, 1994.

HONIG, A; ”Socialization and discipline for infants and young children.” **Early Child Development and Care**, S. 66, London, 1991.

- HORNE, Herman; **The Philosophy of Education**, New York, 1927.
- HUMPREYS, Tony; **Çocuk Eğitiminin Anahtarı Özgüven**, çev. , Tanju Anapa, İstanbul, 2008.
- İbn Haldun; **Mukaddime**, I, III, çev. , Z. Kadîrî Ugan, İstanbul, 1968.
- İbn Rüşd; **Kitabu'n- Nefs**, çev. , Atilla Arkan, İstanbul, 2007.
- İKBAL, Muhammed; **İslam'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü**, çev. , S. Nuri, İstanbul, 1964.
- İMAMOĞLU, E. Olcay ve AKGÜN, Zahide K; "1970'lerden 1990'lara değerler: Üniversite Düzeyinde Gözlenen, Zaman, Kuşak ve Cinsiyet Farklılıkları", **Türk Psikoloji Dergisi**, S. 44, 1999.
- JERSILD, Arthur; **Çocuk Psikolojisi** çev. , G. Gönce, Ankara, 1979.
- JERSILD, Arthur; **Gençlik Psikolojisi**, çev. , İ. Özgür, İstanbul, 1978.
- JOYCE, Bruce; **Discomfort and Learning Models of Teaching**, New Jersey, 2000.
- KABİSİ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Halef el-Maarifi, **İslam'da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale**, çev. , Süleyman Ateş, Hıfzurrahman R. Öymen, Ankara, 1966.
- KAFADAR, Osman; **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Ankara, 1997.
- KANAD, H. Fikret; **Pedagoji Tarihi**, C. I-III, İstanbul, 1963.
- KANSU, Nafi, Atuf; **Pedagoji Tarihi**, İstanbul, 1945
- KARAKÜTÜK, Kasım; **Demokratik Laik Eğitim**, Ankara, 2001.
- KAYA, Hülya; Üniversite Öğrencilerinde Eleştirel Akıl Yürütme Gücü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1997.
- KAYADİBİ, Fahri; "Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 5, İstanbul, 2002.
- KEKLİK, Nihat; **Felsefenin İlkeleri**, İstanbul, 1982.

- KEPENEKÇİ, Yasemin; **İnsan Hakları Eğitimi**, Ankara, 2000.
- KEMERTAŞ, İsmet; **Uygulamalı Genel Öğretim Metodu**, İstanbul, 1999.
- KNELLER, F. , George; **Introduction to The Philosophy of Education**, New York, 1971.
- KOCAÇINAR, Muhip; **Genel Öğretim Metodu**, İstanbul, 1969.
- KOCAMANOĞLU, Emine; Ayşe Sıdika Hanım'ın Usul-i Talim ve Terbiye adlı Kitabının Eğitim Öğretim Açısından İncelenmesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.
- KOÇER, Hasan Ali; **Eğitim Tarihi**, Ankara, 1963.
- KOHN, A; **What does it mean to be well educated**, Boston, 2004.
- KOHN, A; **Punished by Rewards**, Boston, 1993.
- KOŞAR, Edip ve diğerleri; **Eğitim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, Ankara, 2003.
- KUÇURADI, İonna; "Adalet Kavramı", **Uludağ Konuşmaları**, ed. Adnan Güriz", Ankara, 1982.
- KUZGUN, Y; **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Ankara, 1986.
- LAUSTER, Peter; **Özgüven Öğrenilebilir**, çev. , Lütfi Yorbaş, İzmir, 2006.
- LIPMAN, Matthew; **Thinking in Education**, Cambridge, 2003.
- LEONARD, Jacquelin; **From Monologue to Dialogue**, Pennsylvania, 1999.
- LIVINGSTONE, Richard; **Eğitimde Geleceğe Bakış**, çev. , T. Oğuzkan, Ankara, 1969.
- LUCAS, Bill ve CLAXTON, Guy; **The Creative Thinking Plan**, London, 2007.

- MASLOW, Abraham;" Hierarchy of Needs", **A Theory of Human Motivation**, New York, 1943.
- Mac KINNON, D; "Equality, Leadership, and Schooling" **Exceptionality Education** Wolfville, 2008.
- Mc CUTCHEON, Gail; **Theory into Practice**, Columbus, OH, 1982.
- Mc GREGOR, M; "Learning Through Drama", **Report of the School's Council Drama Teaching Project**, London, 1977.
- Mc KAY, Matthew - FANNING, Patrick; **Self Esteem** Oakland, 2000.
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin; **Felsefî Antropoloji**, İstanbul, 1971
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin; **İnsan Felsefesi**, İstanbul, 1988,
- Mevlana; **Mesnevi**, C. I-VI, çev. , Veled Çelebi, İstanbul, 2011.
- MORHAYİM, Burçak, Gülen; **Bir Alternatif Okul Türü Olan Demokratik Okula Dair Öğrenci Yatkınlığının Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- MONTESORI, Maria; **Çocuk Eğitimi**, çev. , Yücel Özgür, İstanbul, 1992.
- NAS, Recep; **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Bursa, 2000.
- NEEF, Kenneth – VARİŞ, Fatma; **Mukayeseli Eğitim**, Ankara, 1971.
- NICHOLSON, Helen; **Teaching Drama**, London, 2000.
- NONAKA, Ikojuro – TAKEUCHI, Hirotaka; **The Knowledge Creating Company**, New York, 1991.
- NORMAN, Munn; **Psikoloji**, çev. , Nahit Tendar, Ankara, 1975.
- NORRIS, Stephen, P; "Synthesis of Research on Critical Thinking", **Educational Leadership**, Edminton, 1985.
- NOWICKI, David, Mark Fleming ve Joe Lacey; **Strategies for Effective Teaching a Handbook for Teaching Assistants**, Wisconsin, 1995.

- OKTAY, Ayşe Sıdıka; **Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlak-ı Alâî**, İstanbul, 2005.
- ONUR, Bekir; “ Disiplin Kavramı ”, **Eğitim ve Bilim**, S. 17, Ankara, 1979.
- ORLOSKY, Donald; **Educational Administration Today**, London, 1984.
- ÖCAL, Mustafa; **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**, Ankara, 1999.
- ÖNKAL, Ahmet; **Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu**, Konya, 1981.
- ÖZAKPINAR, Y; Psikolojinin İnsan Tasarımı, **Psikolojide yeni tartışmalar**, ed. Sibel A., Arkonaç, Öcal, İstanbul, 1999.
- ÖZBAYDAR, Sabri ve GÜNGÖR, Erol; **Psikoloji**, İstanbul, 1976.
- ÖZBEK, Abdullah; **Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed**, Konya, 1995.
- ÖZDEMİR, Emin; **Uygulamalı Dramatizasyon**, İstanbul, 1995.
- ÖZDEN, Yüksel; **Öğrenme ve Öğretme**, Ankara, 2010.
- ÖZSOY, Y; **Türk Eğitim Sistemi ve Yönetimi**, Eskişehir, 1987.
- ÖZTÜRK Cemil; **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**, İstanbul, 2006.
- PARLATIR, Selahattin; **İslam'da Eğitim ve Öğretim**, İzmir, 1968.
- PARS, V. , Baha; **Eğitim Psikolojisi**, İstanbul, 1973.
- PAUL, R; **Critical Thinking What Every Person Needs to Survive in Rapidly Changing World**, Santa Rosa, CA, 1996.
- PAZARLI, Osman; **Din Psikolojisi**, İstanbul, 1982.
- PAZARLI, Osman; **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**, İstanbul, 1967.
- PETERS, Thomas; **Yönetme ve Yükseltme Sanatı**, çev. , Selami Sargut, İstanbul, 1995.

PERKINS D, Goodrich; **Thinking Connections: Learning to Think and Thinking to Learn**, Boston, 1996.

Platon; **Devlet**, çev. , Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul, 2006.

Platon; **Yasalar**, çev. , Candan Şentuna/Saffet Babür, İstanbul, 1998.

PRINCE, Michael, J; **The Many Faces of Inductive Teaching and Learning Methods: Definitions, Comparisons, and Research Bases**, North Carolina, 2006.

PRINTER, Rudolf; **Eğitim Psikolojisi**, çev. , Sabri Akdeniz, İstanbul, 1987.

RAZON, Norma; **Çalışan Anne ve Çocuk**, İstanbul, 1983.

ROKEACH, Milton; **The Nature of Human Values**, New York, 1973.

ROKEACH, Milton; **Open and Closed Minds**, New York, 1960.

ROBINSON, Ken; **Out of Our Minds Learning to be Creative**, Oxford, 2001.

SAN, İnci; **Sanat ve Eğitim**, Ankara, 2004.

SANDERS, N. M; **Classroom Questions**, New York, 1966.

SCHÖN, Donald; **The Reflective Practitioner, How Professionals Think in Action**, New York, 1983.

SENA, Cemil; **Umumi Usulü Tedris**, İstanbul, 1925.

SENEMOĞLU, Nuray; **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim**, Ankara, 1997.

SEZEN, Yümni; **Sosyoloji Açısından Din**, İstanbul, 1988.

SHAPIRO, E. Lawrens; **Yüksek EQ'lu Çocuk Yetiştirmek**, çev. U. Kartal, İstanbul, 1999.

SHURE, Myrina; "An interpersonal cognitive problem-solving program", **I can Solve Problem**, Illinois, 1992.

- SILVERMAN, Rita; "Teaching with Cases." **Journal on Excellence in College Teaching**, New York, 1990.
- SÖNMEZ, Veysel; **Sevgi Eğitimi**, Ankara, 2003.
- SÖNMEZ, Veysel; **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**, Ankara, 1986.
- STAINBACK, B; **Inclusive Schooling**, Baltimore, 1990.
- STENHOUSE, Glen; **Practical Parenting**, New Port, 1996.
- STEPHENS, Karen; "What's so Positive Discipline? And Other **Mysteries of Child Guidance**.", Washington, 1992.
- STERNBERG, R; **Creativity from a Cognitive Developmental Science Perspective**, New York, 1999.
- STİPEK, Deborah; **Motivation and Instruction**, California, 2006.
- SÜREKLİ, Derya ve TEVRÜZ, Suna; **Davranış Düzeltmede Güdü Teorilerinin Katkısı**, Ankara, 1997.
- ŞİŞMAN, M; **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara, 1999.
- TANİLLİ, Server; **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz**, İstanbul, 1989.
- TAŞKÖPRÜZÂDE; **Mevzuatü'l-Ulûm**, çev. , Kemaleddin Mehmet Efendi, İstanbul, 1895.
- TEZCAN, Mahmut; **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara, 1992.
- TİTİZ, Tınaz; **Ezbere Hayır**, İstanbul, 1996.
- THOMSON, R; **Learning to Question**, Madison, 1989.
- TOPÇU, Nurettin; **Psikoloji**, İstanbul, 1959.
- TOPÇUOĞLU, Hamide; **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara, 1971.

TOCQUEVILLE, Alexis De; **The Old Regime and The French Revolution**, New York, 1995.

TORRANCE, P; "What Research says to the Teacher", **Creativity in the Classroom**, Washington, 1977.

TOYNBEE, Arnold; **Tarihçi Açısından Din**, çev. , İbrahim Canan, İstanbul, 1978

TÖREMEN, F; "Yönetimsel Motivasyon: Okul Yöneticisinin Kritik Rolü", **Eğitim ve Bilim**, C. 25, S. 116, Ankara, 2000.

TURAL, Nejla; **Eğitim Finansmanı**, Ankara, 2002.

USTA, Mustafa; **Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü**, İstanbul, 1995.

ÜLKEN, Hilmi Ziya; **Eğitim Felsefesi**, İstanbul, 2001.

ÜLKEN, Hilmi Ziya; **Bilgi ve Değer**, İstanbul, 2001.

ÜNAL, L. Işıl, ÖZSOY, Seçkin; "Eğitimde Fırsat Eşitliği, Modern Türkiye'nin Sisyphos Miti", **Cumhuriyetin 75. Yılda Eğitim**, İstanbul, 1999.

ÜNAL, Cavit; **Eğitim Psikolojisi**, Ankara, 1983.

WAY, Brian; **Development Through Drama**, London, 1967.

WHITEHEAD, Alfred, North, **The Aims of Education**, New York, 1957.

YANIKLAR, Cengiz ve ELYILDIRIM, Ümit Yaşar; "Demokrasi Eğitimi ve Pratik Uygulamalar" **Çoluk Çocuk Dergisi**, Ankara, 2004.

YEŞİL, Rüştü; **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, Ankara, 2002.

YILDIRIM, R; **Yaratıcılık ve Yenilik**, İstanbul, 2003.

YÖRÜKOĞLU, Atalay; **Çocuk ve Ruh Sağlığı**, Ankara. 1984.

YÜKSEL, Öznur; **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Ankara, 1998

Internet Kaynakları

www.valueseducation.edu.au

www.tcrecord.org

www.livingvalues.net

www.curriculum.edu.au

www.odysseyofthefuture.net / **Values and Virtues** /

www.iltcolombia.edu / **Democracy and Education** /

www.nber.org / **Vhy Does Democracy Need Education** /

www.shankerinstute.org / **Education for Democracy** /

www.eric.ed.gov / **Ethics and Democratic Values in the Education**

www.princetonol.com , **“Discipline with Kindness”**, 24 Nisan 2003.

www.civitas.org, **“Discipline Guidelines”**, 29 Nisan 2003.

www.civitas.org, **“Spanking Children- Good or Bad”**, 29 Nisan 2003.

[www. posdis.org/research/learningThroughPositiveDiscipline.pdf](http://www.posdis.org/research/learningThroughPositiveDiscipline.pdf) ,
“Learning Through Positive Discipline and Intrinsic Motivation”,
Annalisa Esquivel, 11 Şubat 2005.

www.positivediscipline.com. **“What is Positive Discipline?”**, Kelly Pfeiffer,
5 Mart 2005.

[http://www.washigton.edu./](http://www.washigton.edu/) pdf Seattle, 2001,Cookson, P. Gay, G, Hawley,
W.D, Irvine, J.J, Nieto **“Diversity within unity: Essential principles for
teaching and learning in a multicultural Society”** Aralık, 2007.

Öz Geçmiş

Ad, Soyad : Aynur CIRIK

I. Kişisel Bilgiler

Doğum Tarihi : 05.09.1958

Doğum Yeri : İstanbul

Medeni Hali : Evli

II- İletişim Bilgileri

Ev Telefonu : 0 216 368 4222

Cep Telefonu : 0 533 261 4062

E-Posta : aynurcirik@ yahoo.com

Mektup Adresi : Emin Ali Paşa Caddesi No 63/8 Kadıköy-İstanbul

III. Eğitim Bilgileri

Yüksek Lisans : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi : 1985-1987

Lisans : Atatürk Eğitim Enstitüsü İngilizce Öğretmenliği : 1983-1985

Lisans : Anadolu Üniversitesi Lisans tamamlama : 1976-1979

Lise : Fatih Kız Lisesi : 1973-1975

IV. Yeterlikler

Yabancı Dil : Okuma-Konuşma-Yazma İyi

Bilgisayar : İyi

İş Deneyimi : İstanbul İmam-Hatip Lisesi İngilizce Öğretmenliği : 1979-1982

Cibali Kız Lisesi İngilizce Öğretmenliği : 1982-1983

Serbest çalışma : 1985-

CV

Aynur CIRIK

Street Name and Number	: Eminali Paşa Caddesi, 63/8 Kadıköy
Town	: İstanbul
Country	: Türkiye
Postcode	: 34734
Home Tel No	: 0216 368 4222
Mobil	: 0533 261 4062
E-Mail Adress	: aynurcirik@yahoo.com
Marital Status	: Married
Nationality	: Turkish

Education

Master Degree	: 1985-1987	Marmara University
Licence Completion	: 1983-1985	Anatolian University
Licence	: 1976-1979	Atatürk Education Institute
High School	: 1973-1975	Fatih Girl's Highschool

Technical Skills and Expertise

Microsoft Office Applications : Good

Work Experiences

1985 –	: Freelance Work	
1982 – 1983	: Cibali Girl's High School	English Teacher
1979 – 1982	: Imam hatip High School	English Teacher